

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Διπλωματική Εργασία

**«Η ευρωπαϊκή εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο και οι προοπτικές
εδραίωσης της ενεργειακής ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο ρόλος
της Ελλάδας»**

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Νικόλαος Φαραντούρης

Φοιτήτρια: Ιρένε Καμάρα

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2012

Θερμές ευχαριστίες στον καθηγητή μου κ. Ν. Φαραντούρη
για την ενθάρρυνση και τις πολύτιμες συμβουλές

Η ευρωπαϊκή εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο και οι προοπτικές εδραίωσης της ενεργειακής ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο ρόλος της Ελλάδας.

Ιρένε Καμάρα

**Σημαντικοί όροι: Ενεργειακή ασφάλεια, ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού,
φυσικό αέριο, ενεργειακή πολιτική, εξάρτηση, περιοχή Κασπίας, Ελλάδα**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού με φυσικό αέριο και της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα. Οι παράμετροι της ευρωπαϊκής ενεργειακής εξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο, όπως η έλλειψη ενδογενών πηγών στα κράτη – μέλη της ΕΕ, η γεωγραφική συγκέντρωση των πηγών στη Ρωσία και τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, η ρωσική ενεργειακή πολιτική, έχουν ισχυροποιήσει τη θέση της Ρωσίας στο ενεργειακό παιχνίδι, προσδίδοντας επιπλέον πολιτικές προεκτάσεις στο ζήτημα. Η σχέση της ΕΕ με τη Ρωσία όμως, είναι σχέση αλληλεξάρτησης, γεγονός που θέτει επιπρόσθετες παραμέτρους στην έννοια της ενεργειακής ασφάλειας, τόσο από την πλευρά της ασφάλειας της προσφοράς και του ανεφοδιασμού, όσο και για την ασφάλεια της ζήτησης. Είναι γεγονός, ότι παρόλο που η Ευρώπη έδινε από τις πρώτες μορφές οικονομικής σύνδεσης των κρατών της (ΕΚΑΧ κλπ) βάρος στην ενέργεια, αμέλησε να σχεδιάσει μία αποτελεσματική ενεργειακή πολιτική, ιδίως στον τομέα του φυσικού αερίου. Πρόσφατα, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ, αλλά και τις προσπάθειες διαφοροποίησης ενεργειακών οδεύσεων και προμηθευτών, έχουν σημειωθεί σημαντικά βήματα για την επίτευξη του στόχου αυτού, στον οποίο η Ελλάδα μπορεί να διαδραματίσει ρόλο, αποκομίζοντας οικονομικά και πολιτικά οφέλη.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	6
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
Α. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ.....	15
ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ.....	15
1. Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ	15
2. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΔΙΚΤΥΑ ΑΓΩΓΩΝ	19
3. Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ	27
4. Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ.....	34
Β. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	40
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ	40
1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΑΣΙΑ.....	41
2. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΡΩΣΙΑΣ.....	51
Γ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	63
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΡΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ	63
1. ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ.....	63
2. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΚΡΑΤΩΝ – ΜΕΛΩΝ – ΑΡΧΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ –ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ.....	74
3. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ - ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΤΡΙΤΑ ΚΡΑΤΗ	75
4. ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ (Diversification)	85
5. ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ – ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ..	88
Δ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	90
Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΩΣ ΔΥΝΗΤΙΚΟΣ ΡΥΘΜΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ	90
1. Η ΑΓΟΡΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΝΟΤΙΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	91
2. ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ	93

3. Η ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΑΜΕΤΑΚΟΜΙΣΗΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	96
4. ΥΓΡΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ	103
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	104
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ.....	108
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	109
Ελληνική	109
Ξενόγλωσση	110
Ευρωπαϊκά Νομοθετικά Κείμενα	113
Ηλεκτρονικές Πηγές	114

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Bcm/f – Billion cubic meters/feet

COM – Commission

EIA – Energy Information Administration

IEA – International Energy Agency

Tcm/f – Trillion cubic meters/ feet

UGS- Underground Storage

ΑΟΖ – Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

ΔΕΠΑ – Δημόσια Επιχείρηση Παροχής Αερίου

ΕΕ – Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΜΣΦΑ – Εθνικό Σύστημα Μεταφοράς Αερίου

ΕΟΚ- Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΟΣΣ- Οργανισμός Συνεργασίας Σαγκάης

ΠΟΕ – Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

ΡΑΕ – Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας

ΣΛΕΕ – Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΥΦΑ- Υγροποιημένο φυσικό αέριο

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το επίκαιρο ζήτημα της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού με φυσικό αέριο και της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα. Αναλύονται οι παράμετροι και οι αιτίες της ευρωπαϊκής ενεργειακής εξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο καθώς και η φύση της εξάρτησης αυτής. Επίσης προτείνονται πιθανές διέξοδοι για την ΕΕ για διευθέτηση του ζητήματος, με εργαλεία τόσο το κοινοτικό κεκτημένο και τις αρχές του κοινοτικού δικαίου όσο και τις διπλωματικές σχέσεις και την εξωτερική πολιτική της Ένωσης για την επίτευξη «ενεργειακών συμμαχιών». Στο πλαίσιο αυτό επιχειρείται περαιτέρω να εξετασθεί ο δυνητικός ρόλος της Ελλάδας στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας αλλά και να επισημανθούν τα οφέλη από την ενεργή της ανάμιξη στο σχεδιασμό της ενωσιακής ενεργειακής πολιτικής.

Πιο συγκεκριμένα, στην Εισαγωγή αναλύονται με συντομία σημαντικοί όροι που απαντώνται συχνά στην εργασία, όπως «ενεργειακή ασφάλεια» και «ενωσιακή ενεργειακή πολιτική».

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα δεδομένα που οδηγούν στην εκτίμηση ότι υφίσταται «εξάρτηση»: Εντοπίζονται γεωγραφικά ανά κράτος ή περιοχή οι πηγές με τη μεγαλύτερη παραγωγή φυσικού αερίου, οι οποίες τροφοδοτούν την ενωσιακή αγορά. Στη συνέχεια αναφέρονται με συντομία τα υφιστάμενα δίκτυα αγωγών τα οποία συνδέουν τις πηγές του φυσικού αερίου με τα ευρωπαϊκά κράτη. Από την απλή επισκόπηση των στοιχείων αυτών προκύπτει αναντίρρητα το γεγονός της ύπαρξης ενεργειακής εξάρτησης. Η σχέση αυτή αποδεικνύεται και από τα αριθμητικά δεδομένα της παραγωγής, αποθήκευσης και εισαγωγής φυσικού αερίου στην ΕΕ. Αφού πλέον καθίσταται σαφές ότι υφίσταται η σχέση αυτή, επιχειρείται να εξετασθεί ο ρόλος και το βάρος κάθε μέρους (ΕΕ – Ρωσία – κράτη διαμετακόμισης φυσικού αερίου) στην εξάρτηση: Αν πρόκειται δηλαδή για μονομερή εξάρτηση της ΕΕ από τη Ρωσία στον τομέα αυτό ή αν υφίσταται αμφίδρομη σχέση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται δύο παράμετροι που έχουν οδηγήσει στη σημερινή κατάσταση, εκτός από αυτές που αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο (έλλειψη επαρκών ενδογενών πηγών, αύξηση ζήτησης, κ.λπ.). Αυτές είναι: 1) Η επιτυχημένη ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας στον τομέα του φυσικού αερίου και η διαφορετική μεταχείριση κάθε παράγοντα – παίχτη στο ενεργειακό παιχνίδι (Ευρώπη – κράτη διαμετακόμισης – κράτη παραγωγής) και 2) Η εσωτερική πολιτική κατάσταση

των κρατών – παραγωγών στην Κεντρική Ασία και την Κασπία Θάλασσα και οι διακρατικές τους σχέσεις (συνεργασίες – συμμαχίες - εχθρότητες), που ευνοούν και ενισχύουν τη ρωσική πλευρά. Στο κεφάλαιο αυτό κρίθηκε σκόπιμο να εξετασθεί και ο ρόλος της ρωσικής εταιρείας φυσικού αερίου Gazprom ως μέσο άσκησης της ενεργειακής πολιτικής της Ρωσίας.

Στο επόμενο (τρίτο) κεφάλαιο, αφού έχουν ήδη τεθεί στα δύο προηγούμενα το ζήτημα, οι αιτίες του και οι συνέπειές του, ερευνάται με ποιους τρόπους θα μπορούσε η ΕΕ να οδηγηθεί σε μία λύση και να αξιώσει με σημαντικές πιθανότητες επιτυχίας την ενεργειακή ασφάλεια σε φυσικό αέριο και την ασφάλεια του ενεργειακού της εφοδιασμού. Για το σκοπό αυτό, παρατίθεται και αξιολογείται το θεσμικό πλαίσιο της ενωσιακής νομοθεσίας σε επίπεδο πρωτογενούς και δευτερογενούς δικαίου. Περαιτέρω, με έναυσμα τις ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τα μνημόνια συνεργασίας που έχει ήδη υπογράψει ή προτίθεται να υπογράψει η ΕΕ με τρίτα κράτη, αναπτύσσονται τα στοιχεία της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής στον τομέα του φυσικού αερίου που σωρευτικά εφαρμοζόμενα θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην άρση της υφιστάμενης εξάρτησης.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τα πλεονεκτήματα που μπορεί να προσφέρει τόσο στην ΕΕ όσο και στα κράτη της Νοτιανατολικής Ευρώπης – με έμφαση στην Ελλάδα – η αξιοποίηση της γεωγραφικής τους θέσης και της εγγύτητας στα κράτη – παραγωγούς. Ιδίως για την Ελλάδα, εξετάζονται περιπτώσιολογικά τα σχέδια για κατασκευή αγωγών διερχόμενων από τη χώρα καθώς και τα οφέλη που τα συνοδεύουν, οικονομικά και πολιτικά.

Σκοπός της εργασίας είναι εν ολίγοις να εξετάσει τις πτυχές της ενεργειακής εξάρτησης της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο, να κατανοήσει ο αναγνώστης το μέγεθος και τις διαστάσεις του ζητήματος, να αναλύσει τις υπάρχουσες/ προτεινόμενες λύσεις επίτευξης της ενεργειακής ασφάλειας και της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού και τέλος να καταλήξει σε συμπεράσματα για το αν οι λύσεις αυτές ανταποκρίνονται ικανοποιητικά στις απαιτήσεις του ενεργειακού ζητήματος και γενικά αν το πρόβλημα της εξάρτησης είναι δυνατόν να εξλειφθεί ή απλώς να αμβλυθούν οι διαστάσεις του.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ – ΟΡΙΣΜΟΙ

1. Το **φυσικό αέριο**^{1 2} είναι καύσιμο, που αποτελείται από μεθάνιο, αιθάνιο και άλλες ουσίες, είναι άοσμο και άχρωμο. Πρόκειται για καύσιμο σε αέρια μορφή. Χωρίς την προσθήκη του μεθανίου, έχει υγρή μορφή (υγροποιημένο φυσικό αέριο – Liquefied Natural Gas - LNG). Παράγεται είτε ως παραπροϊόν της εξόρυξης του πετρελαίου, είτε αυτόνομα από κοιτάσματα που υπάρχουν ανεξαρτήτως πετρελαίου. Πρόκειται για ένα εύχρηστο, αποδοτικό, καθαρό και οικονομικό καύσιμο. Χρησιμοποιείται στη βιομηχανία, σε επιχειρήσεις του τριτογενούς τομέα (ξενοδοχεία, νοσοκομεία, εμπορικά κέντρα και καταστήματα), για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας – κυρίως λόγω των αντιρρυπαντικών του ιδιοτήτων- , για οικιακή χρήση, ακόμα και στην αυτοκίνηση.

Το κύριο πλεονέκτημά του είναι το γεγονός ότι αποτελεί την καθαρότερη πηγή ενέργειας μετά τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας³, εκπέμποντας μικρότερα μεγέθη ρύπων σε σχέση με τα συμβατικά καύσιμα. Επιπλέον η συνεχής παροχή, η αυξημένη ενεργειακή απόδοση και το μειωμένο λειτουργικό κόστος διαχείρισης το καθιστούν μία από τις σημαντικότερες μορφές ενέργειας σήμερα.

Σε αντίθεση με το φυσικό αέριο, το πετρέλαιο, κατά την παραγωγή και κατανάλωσή του- καύση, εκπέμπει υψηλά ποσοστά διοξειδίου του άνθρακα, ενώ η τιμή του δεν είναι σταθερή με αποτέλεσμα τις ανά περιόδους ασυνήθιστα υψηλές τιμές.

Κατά το δεύτερο μισό του προηγούμενου αιώνα, μεγάλες προσδοκίες δημιουργήθηκαν όσον αφορά την προοπτική χρήσης της πυρηνικής ενέργειας για αστικούς σκοπούς. Ωστόσο το ζήτημα της διαχείρισης των πυρηνικών αποβλήτων και ιδίως ο κίνδυνος βλάβης της υγείας των χρηστών άφησε ανενεργές τις προσδοκίες αυτές. Η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη επηρεάστηκε αρνητικά αναφορικά με την πυρηνική ενέργεια από το ατύχημα στο νησί Three Mile στις ΗΠΑ το έτος 1976 και από το Chernobyl στην Σοβιετική Ένωση (1986). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εναπόκειται στο κάθε κράτος- μέλος η απόφαση για την χρήση ή μη πυρηνικής ενέργειας, στο πλαίσιο κανόνων ασφαλείας που ορίζονται από την ίδια την Ένωση. Την δεκαετία του 1990, αρκετά κράτη-μέλη, μεταξύ των οποίων η Ισπανία, η Γερμανία, η Ολλανδία, το Βέλγιο

---

¹ www.defa.gr

² www.rae.gr

³ Άνεμος, Γεωθερμία, κυκλοφορία νερού κ.λπ.

και η Σουηδία έκλεισαν τους πυρηνικούς τους σταθμούς, ενώ η Γαλλία εξαρτάται ακόμη από την πυρηνική ενέργεια, κυρίως για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας⁴.

Η αγορά του φυσικού αερίου χωρίζεται σε τέσσερα στάδια: την παραγωγή, την μεταφορά, την διανομή και την προμήθεια. Οι προμηθευτές συνδέονται συνήθως με τους παραγωγούς με συμβόλαια πληρωμής ανεξαρτήτως παραλαβής (take or pay)⁵, μακρόχρονης διάρκειας (25- 30 ετών), τα οποία όπως θα δούμε αναλυτικά σε επόμενο σημείο⁶, εξασφαλίζουν στους παραγωγούς την απόσβεση της αρχικής τους επένδυσης, παγώνουν όμως τον ανταγωνισμό, αφού οι τιμές συνήθως είναι προσυμφωνημένες για όλη τη διάρκεια του συμβολαίου. Ο ανταγωνισμός βάσει της προσφερόμενης ποιότητας του αερίου είναι μικρός, καθώς το φυσικό αέριο παρουσιάζει μεγάλη ομοιογένεια.

1.2. Εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και οι εξωτερικές της διαστάσεις:

Η δημιουργία ενός ενιαίου οικονομικού ευρωπαϊκού χώρου βασισμένου σε μια κοινή αγορά ήταν ένας από τους βασικότερους στόχους της Συνθήκης της Ρώμης. Το άρθρο 2 της Συνθήκης προσδιόριζε αυτόν τον αντικειμενικό σκοπό ως εξής: *«Η Κοινότητα έχει σαν αποστολή, με τη δημιουργία μιας κοινής αγοράς... να προάγει την αρμονική ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της Κοινότητας, τη συνεχή και ισόρροπη επέκταση της οικονομίας, αυξημένη σταθερότητα, επιταχυνόμενη ανύψωση του βιοτικού επιπέδου και σχέσεις περισσότερο στενές μεταξύ των κρατών που συνενώνει»*.

Η εσωτερική αγορά σύμφωνα με το άρθρο 26 της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ ⁷ *«περιλαμβάνει ένα χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων σύμφωνα με τις διατάξεις αυτής της Συνθήκης»*.

Πρωταρχικός στόχος στο πεδίο της εσωτερικής αγοράς της ενέργειας είναι η απελευθέρωση και η ολοκλήρωση των αγορών του ηλεκτρισμού και του φυσικού αερίου.

Για να πραγματοποιηθεί το άνοιγμα των ευρωπαϊκών αγορών ενέργειας, τέθηκαν ως προτεραιότητες η εξάλειψη της στενότητας ή της ανεπάρκειας των προσφερομένων επιλογών, που μπορεί να οφείλεται σε ανεπάρκεια παραγωγής είτε / και διακίνησης, η εξομάλυνση της προσφοράς και της ζήτησης, η εδραίωση ενός

⁴ G. Bahgat, *Europe's Energy Security: Challenges and opportunities*, σελ. 961 επ.

⁵ Στο Ηνωμένο Βασίλειο έχει παρατηρηθεί μεταστροφή ως προς τα μακροχρόνια συμβόλαια, καθώς τα νέα συμβόλαια στηρίζονται στον παρεχόμενο όγκο φυσικού αερίου με λίγα στοιχεία take-or-pay: Kemp A.G., Stephen L., *Prospects for Gas Supply and Demand and their implications with special reference to the UK*, σελ. 361

⁶ Υπό 2.4

⁷ πρώην άρθρο 14 ΣΕΚ

συστήματος αγορανομικού ελέγχου και ελέγχου των συμπράξεων και των συγκεντρώσεων, η δημιουργία προσβάσιμης αγοράς για όλους τους προμηθευτές⁸ και η εξάλειψη εμποδίων στις διασυνοριακές συναλλαγές.

Η αγορά του φυσικού αερίου σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης διέπεται τόσο από γενικές όσο και από ειδικές διατάξεις του πρωτογενούς και του δευτερογενούς δικαίου. Οι γενικές διατάξεις που εφαρμόζονται είναι αυτές που αφορούν στην ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων και υπηρεσιών καθώς και οι διατάξεις περί ελεύθερου ανταγωνισμού. Πέραν όμως αυτών, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει προωθήσει μία σειρά Οδηγιών του Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, με σκοπό την σταδιακή ενίσχυση του υγιούς ανταγωνισμού στην αγορά ενέργειας και ιδίως στην αγορά του φυσικού αερίου.

Σε πρώτη φάση η Κοινότητα επεδίωξε την αύξηση της κινητικότητας του φυσικού αερίου μέσα στην ευρωπαϊκή αγορά μέσω της υιοθέτησης της υπ' αριθμ. 90/377/ΕΟΚ Οδηγίας⁹ σχετικά με την διαφάνεια των τιμών του φυσικού αερίου και της υπ' αριθμ. 91/296/ΕΟΚ Οδηγίας¹⁰ σχετικά με την διαμετακόμιση του φυσικού αερίου μέσω των μεγάλων δικτύων. Ακολούθησε η Οδηγία 94/22/ΕΚ¹¹ η οποία θεσπίζει αντικειμενικά κριτήρια και προϋποθέσεις για την έκδοση αδειών εκμετάλλευσης και θεσμοθετεί διαφανείς διαδικασίες ανάθεσης, ώστε να διασφαλισθεί ότι η παραχώρηση αδειοδοτήσεων σχετικά με τους υδρογονάνθρακες δεν θα γίνεται κατά τρόπο καταχρηστικό και αδιαφανή.

Στη συνέχεια, μετά από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις, υιοθετήθηκε η Οδηγία 98/30/ΕΚ¹², που εντάσσεται στο πρώτο ουσιαστικά συγκροτημένο νομοθετικό πλαίσιο για την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας (ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου), ενώ ακολούθησαν το δεύτερο (2003) και τρίτο πλαίσιο (2009), που βελτίωσαν αισθητά τις ρυθμίσεις για την απελευθέρωση της αγοράς και εκσυγχρόνισαν τους κανόνες της.

Οι οδηγίες όπως ελέχθη ορίζουν τους κανόνες για την οργάνωση και λειτουργία των τομέων της ηλεκτρικής ενέργειας και του φυσικού αερίου, την πρόσβαση στην

---

⁸ Στην ανακοίνωση της Επιτροπής, Ενέργεια 2020, Μία στρατηγική για ανταγωνιστική, βιώσιμη και ασφαλή ενέργεια, [COM (2010) 639], τίθεται ως προτεραιότητα της ΕΕ η ελεύθερη κυκλοφορία της ενέργειας, με την έννοια της ελεύθερης ενωσιακής αγοράς, χωρίς εμπόδια και μονοπωλιακές πρακτικές. Όπως εξέθεσε και ο Πρόεδρος Monti (Monti Report), η νέα πρόκληση μέχρι το 2020 είναι η δημιουργία της δυνατότητας να ρέει το φυσικό αέριο και ο ηλεκτρισμός εκεί όπου χρειάζεται.

⁹ Οδηγία του Συμβουλίου της 29^{ης} Ιουνίου 1990, ΕΕ L 185/16 της 17.07.1990

¹⁰ Οδηγία του Συμβουλίου της 31^{ης} Μαΐου 1991, ΕΕ L 147/37 της 12.6.1991

¹¹ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30^{ης} Μαΐου 1994, ΕΕ L 164/3 της 30.6.1994, που συμπλήρωσε το άρ. 3 της Οδηγίας 93/38/ΕΚ

¹² Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22 Ιουνίου 1998, ΕΕ L 204/1, της 21.7.1998

αγορά, τα κριτήρια και τις διαδικασίες που ισχύουν για τις προσκλήσεις προς υποβολή προσφορών και τη χορήγηση αδειών καθώς και για την εκμετάλλευση των δικτύων.

1.3. Ενεργειακή Ασφάλεια: Η ενεργειακή επάρκεια έχει αποτελέσει ζητούμενο κάθε κράτους – μέλους της Κοινότητας επί δεκαετίες, καθώς η ενέργεια αποτελεί κινητήρια δύναμη για τη σύγχρονη κοινωνία από τον οικιακό και μεταφορικό τομέα μέχρι την βιομηχανία και τον στρατό.

Κάθε κράτος επιδιώκει να επιτύχει μέσω συνεργασιών, προσέλκυσης επενδύσεων, εκμετάλλευσης του ορυκτού του πλούτου και άλλων τρόπων την διασφάλιση της ενεργειακής του επάρκειας.

Η ενεργειακή ασφάλεια όμως αποτελεί ευρύτερη έννοια της ενεργειακής επάρκειας: Αποτελεί πολυδιάστατη έννοια, συνιστώσα πολλών παραμέτρων που σχετίζονται με πολιτικά, νομικά, οικονομικά και τεχνικά ζητήματα.

Η ενεργειακή ασφάλεια¹³ είναι η ικανότητα διασφάλισης ότι οι μελλοντικές βασικές ενεργειακές ανάγκες μιας χώρας μπορούν να ικανοποιηθούν 1. Μέσω των επαρκών εγχώριων πηγών, οι οποίες θα διατηρηθούν ως στρατηγικά αποθέματα ή θα αξιοποιηθούν μέσω της εκμετάλλευσης- με οικονομικώς αποδεκτούς όρους- και 2. Μέσω της σταθερής πρόσβασης σε εξωτερικές πηγές. Η ενεργειακή ασφάλεια δηλαδή έχει να κάνει με την πρόσβαση σε βιώσιμες και αξιόπιστες πηγές ενέργειας σε λογικές τιμές.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι για την επίτευξη της ενεργειακής ασφάλειας καθοριστικής σημασίας είναι καθοριστικής σημασίας:

1) Οι τιμές. Η προσβασιμότητα σε πηγές ενέργειας δεν αρκεί αφ' εαυτού για να μιλά κανείς για ενεργειακή ασφάλεια. Αυτό που είναι απαραίτητο είναι η προμήθεια της ενέργειας και εν προκειμένω του φυσικού αερίου να γίνεται σε λογικές τιμές, δηλαδή σε τιμές ανάλογες της διατιθέμενης ποσότητας και ποιότητας.

2) Οι επενδύσεις. Τα περισσότερα κράτη δεν διαθέτουν την δυνατότητα – ακόμη και εάν ανήκουν στις χώρες εκείνες που έχουν ενεργειακές πηγές- να χρηματοδοτήσουν την έρευνα και την παραγωγή της ενέργειας, οπότε καθίσταται αναγκαία η ύπαρξη ελκυστικού επενδυτικού περιβάλλοντος.

3) Οι συνεργασίες με τρίτα κράτη-παραγωγούς και οι συμφωνίες (gas contracts) με δίκαιους όρους.

4) Η διαφοροποίηση των πηγών, δηλαδή η χώρα-καταναλωτής να προμηθεύεται από περισσότερους τους ενός προμηθευτές, ώστε να είναι σε θέση να διαπραγματεύεται τους όρους των συμφωνιών της.

¹³ R. Skinner, R. Arnott, EUROGULF: AN EU- GCC dialogue for energy stability and sustainability, http://Europa.eu.int/comm/energy/index_en.html

5) Οι υποδομές μεταφοράς και αποθήκευσης της χώρας- καταναλωτή.

6) Η πολιτική σταθερότητα στην χώρα-τελικό αποδέκτη και τις χώρες διαμετακόμισης.

Η ενεργειακή ασφάλεια ωστόσο, εκτός από την ασφάλεια των προμηθειών που αφορά τους καταναλωτές, στην αντίθετή της έκφανση (εξασφάλιση της ζήτησης) αφορά τους παραγωγούς. Στις περιπτώσεις δηλαδή που ο παραγωγός διοχετεύει το μεγαλύτερο ποσοστό της παραγωγής του σε έναν αποδέκτη ή μια μικρή ομάδα αποδεκτών-καταναλωτών, εξαρτάται οικονομικά αυτός από την εξακολούθηση της ζήτησης από τους συγκεκριμένους καταναλωτές.

Στην παρούσα εργασία θα εξετασθεί κυρίως η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (καταναλωτής) από το φυσικό αέριο της Ρωσίας (παραγωγός), αλλά και δευτερευόντως η ενδεχόμενη εξάρτηση της Ρωσίας από την Ευρώπη, τον μεγαλύτερο αγοραστή του ρωσικού φυσικού αερίου.

1.4. Ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού: Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹⁴ η ασφάλεια του εφοδιασμού είναι απαραίτητη για μια εύρυθμη και ανταγωνιστική εσωτερική αγορά ενέργειας. Η ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού¹⁵ συνεπάγεται την συνεχή φυσική διάθεση των ενεργειακών προϊόντων στην αγορά, σε τιμές προσιτές για όλους τους καταναλωτές (ιδιώτες και βιομηχανικούς), εξασφαλίζοντας παράλληλα τις προοπτικές αειφόρου ανάπτυξης και το σεβασμό του περιβάλλοντος όπως ορίζονται από τη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (άρθρα 2 και 6).

Η ασφάλεια του εφοδιασμού δεν έχει ως στόχο να μεγιστοποιηθεί η ενεργειακή αυτονομία ή να ελαχιστοποιηθεί η εξάρτηση αλλά να μειωθούν οι κίνδυνοι που ενδεχομένως συνδέονται με αυτήν την εξάρτηση. Μεταξύ των επιδιωκόμενων στόχων συγκαταλέγονται η ισορροπία και η διαφοροποίηση των επιμέρους πηγών εφοδιασμού (ανά προϊόντα και γεωγραφικές περιοχές) καθώς και η προσχώρηση των χωρών παραγωγής στον ΔΟΕ.

1.5. Ενεργειακή πολιτική ΕΕ: Η ΕΕ έχει θέσει πλέον σε λειτουργία σημαντικές δομές για την χάραξη της ενεργειακής πολιτικής της, καθώς η έλλειψη κοινής ενεργειακής πολιτικής στο παρελθόν, επέτεινε τη γεωλογική «αδυναμία» και συγκριτικό

¹⁴ Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής COM (2001) 1 «Ενεργειακή Πολιτική για την Ευρώπη»

¹⁵ Πράσινη Βίβλος [(2000) 769]

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0769:EL:HTML>

μειονέκτημα που αντιμετωπίζουν τα ευρωπαϊκά κράτη, αυτή της ανεπάρκειας ενεργειακών πηγών.

Ο όρος «ενωσιακή ενεργειακή πολιτική» σηματοδοτεί το σύνολο των ρυθμιστικών κανόνων, αρχών, συνεργασιών, επενδυτικών σχεδίων κ.λπ. που κατατείνουν στη θέσπιση και εμπέδωση μίας ενιαίας πολιτικής της Ένωσης – με την οποία συμμορφώνονται τα κράτη – μέλη- στον ζωτικό τομέα της ενέργειας.

Δεν είναι υπερβολή να αναφερθεί ότι η ενεργειακή πολιτική αναγορεύεται πλέον σε έναν από τους σημαντικότερους τομείς της πολιτικής της Ένωσης μαζί με την εξωτερική και οικονομική πολιτική.

1.6. Πολιτική Γεωγραφία – Γεωπολιτική: Όπως θα δούμε από την ανάλυση του ενεργειακού ζητήματος, η πολιτική γεωγραφία και η γεωπολιτική αποτελούν βασικές συνιστώσες για τη διαμόρφωση της τρέχουσας κατάστασης. Καθίσταται επομένως αναγκαία η συνοπτική ανάλυση του περιεχομένου των εννοιών.

Η πολιτική γεωγραφία¹⁶ είναι η επιστήμη η οποία περιγράφει τα χαρακτηριστικά του παγκόσμιου χώρου που σχετίζονται με ζητήματα οργάνωσης του χώρου, κυρίως τον κατακερματισμό του σε ξεχωριστά κρατικά συστήματα. Ο όρος πολιτική γεωγραφία αναλύει επίσης παράγοντες όπως η γεωγραφική θέση, η οικονομία, η δημογραφία, οι θρησκείες, οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι, κλπ.

Η γεωπολιτική αναλύει τη σχέση της πολιτικής ισχύος με το γεωγραφικό περιβάλλον και συνεκτιμά τα προβλήματα ασφαλείας του κράτους με γεωγραφικούς όρους και με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να συναχθούν συμπεράσματα, άμεσα αξιοποιήσιμα για τη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής των κρατών.

---

¹⁶ Κ. Αρβανιτόπουλος, Π. Ήφαιστος, «Ευρωατλαντικές Σχέσεις», σελ. 49 επ.

Α. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

1. Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ

Η αιτία του ζητήματος της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης έγκειται στο γεγονός ότι η ενέργεια είναι συγκεντρωμένη σε ορισμένες μόνο περιοχές, οι οποίες είναι πλούσιες σε κοιτάσματα και πηγές.

Αυξημένη συγκέντρωση φυσικού αερίου ειδικότερα έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει στις περιοχές της Ρωσίας και συγκεκριμένα της Σιβηρίας, της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας.

1.1. ΡΩΣΙΑ¹⁷

- Το Ουρενγκόι (Urengoy) είναι η δεύτερη στον κόσμο μεγαλύτερη πηγή κοιτάσματος φυσικού αερίου. Αρχικά διέθετε σχεδόν 10 tcm. Βρίσκεται στο Γιάμαλο-Νένετς, νότια του Αρκτικού Κύκλου, και πήρε το όνομά της από τον γειτονικό οικισμό Ουρενγκόι. Ανακαλύφθηκε τον Ιούνιο του 1966 και η ΕΣΣΔ άρχισε την παραγωγή το 1978. Το 1984 άρχισε η εξαγωγή από τη συγκεκριμένη πηγή στη Δυτική Ευρώπη. Σήμερα, συνεχίζει να παράγει πάνω από 200 bcm φυσικού αερίου ετησίως, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι την παραγωγή διαχειρίζεται η εταιρεία Urengoygazprom, θυγατρική της εταιρείας Gazprom.
- Το κοιτάσμα Shtokman είναι ένα από τα μεγαλύτερα υπεράκτια πεδία φυσικού αερίου της Ρωσίας, που βρίσκεται κάτω από τη θάλασσα του Μπάρεντς. Τα εκτιμώμενα αποθέματα ανέρχονται σε περίπου 3,8 tcf. Ο αρχικός προορισμός του αερίου του Shtokman προβλέφθηκε να είναι η δυτική ακτή των Ηνωμένων Πολιτειών, με το φυσικό αέριο μεταφέρεται ως ΥΦΑ μέσω πλοίων. Ωστόσο, στη συνέχεια η Gazprom σχεδίαζε να εξάγει το αέριο μέσω του αγωγού στο βυθό της Βαλτικής Θάλασσας (NEGP) στην Ευρώπη. Ο σημαντικότερος αποδέκτης του φυσικού αερίου Shtokman θα είναι η Γερμανία. Μόλις τον Αύγουστο του τρέχοντος

---

¹⁷ Russia: A Critical Evaluation of its Natural Gas Resources
By E.O. Ndefo, P. Geng, S. Laskar, L. Tawofaing, and Michael J. Economides
Posted on Feb. 13, 2007, διαθέσιμο σε: <http://www.energytribune.com>

έτους, η Gazprom ανέστειλε την απόφαση¹⁸ για την έναρξη ανάπτυξης του τεράστιου κοιτάσματος φυσικού αερίου Στοκμάν¹⁹ στην θάλασσα της Αρκτικής από κοινού με την γαλλική Total και την νορβηγική Statoil, επικαλούμενη την εκτίναξη του κόστους.

- Αναφορικά με τη χερσόνησο Γιαμάλ (Yamal), η Gazprom εκτιμά ότι θα επενδύσει 69 δισεκατομμύρια δολάρια στην ανάπτυξη της για τα επόμενα 20 χρόνια. Τα συνδυασμένα αποθέματα των πεδίων Yamal εκτιμώνται σε 850 tcf του φυσικού αερίου. Είναι ένα από τα πιο ελπιδοφόρα κοιτάσματα αερίου στη δυτική Σιβηρία, ο δε αγωγός στον οποίο θα αναφερθούμε σε επόμενο σημείο, σταδιακά θα συνδέσει το κοίτασμα Ουρενγκόι με τη Γερμανία. Πρόσφατα (23-10-2012) η Gazprom ανακοίνωσε²⁰ την έναρξη μαζικής παραγωγής στο πεδίο Bovanenkovskoye, το οποίο εκτιμάται ότι είναι δυναμικότητας 4,9 τρισ. κ.μ. Το 2013 θα παράξει 46 bcm και ως το 2017 117 bcm, μέγεθος που αρκεί για να υπερκαλύψει την ετήσια κατανάλωση της Γερμανίας.
- Το νησί Σακαλίν (Sakhalin Island), μια πρώην αποικία καταδίκων στην ανατολική ακτή της Ρωσίας, διαθέτει πέντε έργα πετρελαίου και φυσικού αερίου, που λειτουργούν από ξεχωριστή διεθνή κοινοπραξία. Τα αποθέματα φυσικού αερίου στην περιοχή υπολογίζονται σε περίπου 96 tcf. Η ανακάλυψη έγινε το 1984 και η παραγωγή ξεκίνησε το 1999. Τα έργα αυτά είναι ζωτικής σημασίας για τη ρωσική ενεργειακή πολιτική.

1.2. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΑΣΠΙΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ²¹

Η περιοχή της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας είναι πλούσια σε ενεργειακούς πόρους, ως επί το πλείστον ακόμη αναξιοποίητους, οι οποίοι κατά κύριο λόγο βρίσκονται στο Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Η περιοχή είναι πηγή πετρελαίου και φυσικού αερίου για τις ευρωπαϊκές αγορές και αναδύεται ως μια σημαντική πηγή ανάπτυξης σε παγκόσμιο εφοδιασμό με πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Σύμφωνα με τις μεσοπρόθεσμες προβλέψεις του IEA για την παγκόσμια προσφορά πετρελαίου έως το 2013, η περιοχή της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας αναμένεται να αυξήσει την παραγωγή της σε πετρέλαιο πάνω από 800 kb / d το 2013. Ομοίως για το φυσικό αέριο, η περιοχή έχει τη δυνατότητα να

¹⁸ Η Gazprom βρίσκεται σε συζητήσεις με υποψήφιους επενδυτές που επιθυμούν να αγοράσουν το μερίδιο της Statoil <http://guardian.co.uk/world/2012/>

¹⁹ <http://www.ft.com/cms/s/0/604b9b38-f359-11e1-9ca6-00144feabdc0.html#axzz25K8iEMlY>

²⁰ www.gazprom.com

²¹ Market Observatory for Energy, Caspian and Central Asia, διαθέσιμο σε: www.europa.eu

συμβάλει σημαντικά στην παγκόσμια ισορροπία φυσικού αερίου με το Αζερμπαϊτζάν και το Καζακστάν να ενώνονται με καθιερωμένους παραγωγούς, όπως το Τουρκμενιστάν, και το Ουζμπεκιστάν είναι καθαροί εξαγωγείς φυσικού αερίου.

Στα κράτη της Κεντρικής Ασίας τα σημαντικότερα κοιτάσματα φυσικού αερίου είναι το Dauletabad – Dnmez στο Τουρκμενιστάν, το Karachaganak στο Καζακστάν, το Νότιο Iolotan – Οσμάν επίσης στο Καζακστάν και το Shah Deniz στο Αζερμπαϊτζάν.

1.3. ΝΟΡΒΗΓΙΑ

Η Νορβηγία τον Ιανουάριο του 2012 είχε αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου 71 tcf^{22,23}. Παρά την ωρίμανση των κύριων κοιτασμάτων της στη Βόρεια Θάλασσα, η Νορβηγία καταφέρνει να διατηρεί τα επίπεδα της παραγωγής του φυσικού αερίου μέσω της εκμετάλλευσης νέων πεδίων²⁴. Η Νορβηγία είναι δεύτερη σε εξαγωγές φυσικού αερίου μετά τη Ρωσία (3.5 tcf το 2011). Οι περισσότερες εξαγωγές της ήταν το 2010 προς τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία, την Ολλανδία και το Βέλγιο.

Η εταιρεία Statoil κυριαρχεί στην παραγωγή φυσικού αερίου στην Νορβηγία. Επίσης η ίδια εταιρεία έχει τον έλεγχο του δικτύου του συστήματος αγωγών και τερματικών που τροφοδοτούν το Ηνωμένο Βασίλειο και την ηπειρωτική Ευρώπη. Το μεγαλύτερο πεδίο παραγωγής φυσικού αερίου της Νορβηγίας είναι το Troll, και ακολουθούν το Ormen Lange, το Asgard και το Sleipner Ost, τα οποία συνολικά αντιστοιχούν στο 60% της παραγωγής της χώρας.

1.4. ΑΛΓΕΡΙΑ²⁵

Η Αλγερία διαθέτει ένα γιγαντιαίο πεδίο εξόρυξης φυσικού αερίου το Hassi R' Mel που τροφοδοτεί τους αγωγούς που κατευθύνονται προς την Ευρώπη (Transmed και Maghreb – Europe μέσω Ιταλίας και Ισπανίας). Ανακαλύφθηκε το 1956 και η εκμετάλλευσή του ξεκίνησε το 1961. Υπολογίζεται²⁶ ότι διαθέτει 159 tcf αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου, γεγονός που την καθιστά τη δεύτερη μεγαλύτερη παραγωγό στην Αφρική μετά τη Νιγηρία.

---

²² www.iea.org

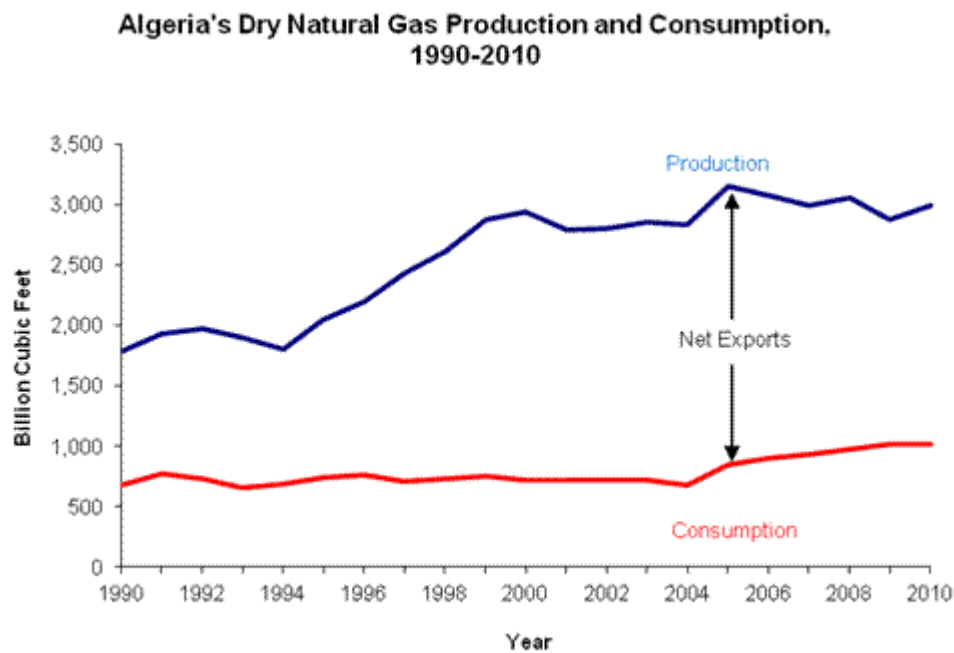
²³ Tcf= Trillion cubic feet

²⁴ Όπως το Gjoa, το οποίο άρχισε να παράγει το 2011 και τροφοδοτεί μέσω αγωγού απευθείας τη Σκωτία (St. Fergus). Αναμένεται να φτάσει τα 600 εκατ. κυβ.ποδ.

²⁵ <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=AG>

²⁶ Oil and Gas Journal (2012)

Γράφημα 1: Απεικόνιση της Παραγωγής και Κατανάλωσης Φυσικού Αερίου- Αλγερία (1990-2010)

Πηγή: EIA

Πίνακας 1: Χώρες με μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου - Ετήσια παραγωγή

Κατάταξη	Χώρα	Εξακριβωμένα Αποθέματα (τρισ.κυβ.μέτρα)	Ετήσια Παραγωγή (τρισ.κυβ.μέτρα)
1	Ρωσία	1.680	22,4
2	Ιράν	974	3,5
3	Κατάρ	930	1,4
4	Σαουδική Αραβία	250	2,3
5	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	220	1,64

6	Ηνωμένες Αμερικής	Πολιτείες	190	18,8
Πηγή: Oil & Gas Journal (2007)				

2. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΔΙΚΤΥΑ ΑΓΩΓΩΝ

2.1. ΕΥΡΩΠΗ

* Αγωγοί σε λειτουργία

Η Νορβηγία διαθέτει ορισμένους σημαντικούς αγωγούς οι οποίοι συνδέονται απευθείας με ευρωπαϊκά κράτη όπως η Γαλλία (Franspire), το Ηνωμένο Βασίλειο (Langeled, Vesterled, Frigg UK System,), η Γερμανία (Europipe I και II) και το Βέλγιο (Zeepipe I, IIA και IIB)²⁷.

Ένας ιδιαίτερα σημαντικός αγωγός σύνδεσης της ΕΕ με κράτος παραγωγό είναι ο Bluestream, ο οποίος συνδέει τη Ρωσία με την Τουρκία μέσω της Μαύρης Θάλασσας. Ο αγωγός αυτός θεωρείται ανταγωνιστικός του αγωγού Baku – Tbilisi – Erzurum (South Caucasus Pipeline), ο οποίος μεταφέρει αέριο από το Αζερμπαϊτζάν στην Τουρκία, μέσω της Κασπίας Θάλασσας. Ο Bluestream τέθηκε σε λειτουργία το 2005 και είναι δυναμικότητας 16 bcm.

Από τους σημαντικούς αγωγούς είναι ο Nord Stream, ο οποίος εγκαινιάσθηκε τον Νοέμβριο του 2011 και συνδέει τη Ρωσία με τη Γερμανία, μέσω της Βαλτικής Θάλασσας. Έχει μήκος 1,222 km και δυνατότητα μεταφοράς 55 bcm το χρόνο. Ιδιαίτερα σημαντικός για τη χώρα μας είναι ο αγωγός διασύνδεσης της Greece – Turkey, που ξεκίνησε να λειτουργεί το 2007, έχει μήκος 296 km και δυναμικότητα 11 bcm το χρόνο. Ο συγκεκριμένος αγωγός όπως αναλύεται στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αναμένεται να αποτελέσει τμήμα του αγωγού διασύνδεσης της Ελλάδας με την Ιταλία (Italy Greece Interconnector).

Η Αλγερία επίσης συνδέεται με ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη: Ο αγωγός Magheb – Europe Gas Pipeline, συνδέει την Αλγερία μέσω του Μαρόκο με την Ισπανία

²⁷ www.iea.org

(Cordoba) και από εκεί με την Πορτογαλία. Τέθηκε σε λειτουργία το 1996 και είναι δυναμικότητας 12 bcm το χρόνο. Ένας άλλος αγωγός είναι ο Transmediterranean Pipeline²⁸, ο οποίος κατασκευάστηκε το 1983 και συνδέει την Αλγερία με την Ιταλία, μέσω Τυνησίας. Πρόκειται για έναν αγωγό σημαντικής δυναμικότητας, που μπορεί να μεταφέρει έως 30, 2 bcm κατ' έτος.

Η Λιβύη προμηθεύει την ΕΕ με φυσικό αέριο σε αέρια μορφή, μέσω του αγωγού Greenstream, που καταλήγει στην Ιταλία. Κατασκευάστηκε το 2004 και είναι δυναμικότητας 11 bcm κατ' έτος. Επίσης, η ΕΕ συνδέεται με τη Ρωσία με τους αγωγούς Yamal²⁹, ο οποίος κατασκευάστηκε το 1997 και διέρχεται μέσω της Λευκορωσίας και της Πολωνίας και καταλήγει στη Γερμανία³⁰.

Χάρτης 1: Οδεύσεις φυσικού αερίου από Ρωσία και Κεντρική Ασία

Πηγή: <http://www.economist.com/node/17260657>

* Αγωγοί υπό κατασκευή

²⁸ <http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/trans-med-pipeline/>

²⁹ <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/yamal-evropa/>

³⁰ Είναι δυναμικότητας 32,9 bcm / έτος

Ο αγωγός Medgaz αναμένεται να συνδέσει την Αλγερία με την Ισπανία, προωθώντας την ενεργειακή διαφοροποίηση της χώρας και της ΕΕ κατ' επέκταση. Ένας άλλος αγωγός που θα συνδέσει την Ευρώπη (Ιταλία) με την Αλγερία είναι ο GALSI, δυναμικότητας 10bcm/ έτος.

Οι σημαντικότεροι όμως αγωγοί οι οποίοι βρίσκονται ακόμη στα σχέδια, και είναι ανταγωνιστικοί μεταξύ τους, είναι οι Southstream³¹³² και Nabucco, η γεωπολιτική σημασία των οποίων για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ θα αναλυθεί σε επόμενα κεφάλαια. Επιγραμματικά μόνο, αναφέρεται ότι ο αγωγός Nabucco³³, προβλέπεται να διέρχεται από την Τουρκία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία και την Αυστρία, μεταφέροντας αέριο από την Κεντρική Ασία. Ο αγωγός Southstream προβλέπεται να διέρχεται από την Αυστρία, την Βουλγαρία, την Κροατία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία, τη Σερβία, τη Σλοβενία και τη Ρωσία.

2.2. ΡΩΣΙΑ

Χάρτης 2: Ρωσικό δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου

---

³¹ Σύμφωνα με ανακοίνωση της Gazprom στις 7/12/12, ξεκίνησε η κατασκευή του αγωγού Southstream <http://www.gazprom.com/press/news/2012/december/article150873/>

³² <http://www.south-stream.info/en/pipeline/structure/>

³³ <http://www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en>

Πηγή: Market Observatory for Energy

Πίνακας 2:

Αγωγοί Ρωσίας – Газпром προς τα ευρωπαϊκά κράτη και χωρητικότητα σε bcm/έτος

Αγωγοί	Χωρητικότητα	Προορισμός εξαγωγών
Μέσω Ουκρανίας		

Orenburg-Western border (Uzhgorod)	26	Σλοβακία, Τσεχία, Αυστρία, Γερμανία, Γαλλία, Ελβετία, Σλοβενία, Ιταλία
Urengoy-Uzhgorod	28	Σλοβακία, Τσεχία, Αυστρία, Γερμανία, Γαλλία, Ελβετία, Σλοβενία, Ιταλία
Yamburg-Western border (Uzhgorod)	26	Σλοβακία, Τσεχία, Αυστρία, Γερμανία, Γαλλία, Ελβετία, Σλοβενία, Ιταλία
Dolina-Uzhgorod - 2 γραμμές	17	Σλοβακία, Τσεχία, Αυστρία, Γερμανία, Γαλλία, Ελβετία, Σλοβενία, Ιταλία
Komarno-Drozdowichi - 2 γραμμές	5	Πολωνία
Uzhgorod-Beregono - 2 γραμμές	13	Ουγγαρία, Σερβία, Βοσνία
Hust - Satu-Mare	2	Ρουμανία
Ananyev-Tiraspol'-Izmail & Shebelinka-Izmail - 3 γραμμές	27	Ρουμανία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Τουρκία, FYROM
Συνολικά μέσω Ουκρανίας:	143	
Μέσω Λευκορωσίας:		
Yamal-Europe (Torzhok-Kondratki-Frankfurt/Oder)	31	Πολωνία, Γερμανία, Ολλανδία, Βέλγιο, ΗΒ
Kobrin-Brest	5	Πολωνία
Συνολικά μέσω Λευκορωσίας:	35	
St. Petersburg-Finland - 2 γραμμές	7	Φιλανδία
Blue Stream (σχεδιασμένη χωρητικότητα)	16	Τουρκία (πιθανόν προς Ελλάδα, FYROM)
Συνολική υφιστάμενη χωρητικότητα αγωγών:	201	

Νέοι Αγωγοί		
Nord Stream	55	Γερμανία, Γαλλία, Τσεχία και άλλες
South Stream	63	Βουλγαρία, Σερβία, Ελλάδα, Ιταλία και άλλες
Νέα Χωρητικότητα:	118	
Συνολικά σχεδιασμένη δυνατότητα εξαγωγών:	319	
Εγγυημένες βάσει συμβολαίου εξαγωγές για 2020-2025	158	

Πηγή: <http://www.eegas.com/fsu.htm>

Από τους αγωγούς αυτούς είναι φανερό ότι οι περισσότεροι διέρχονται από την Ουκρανία. Για το λόγο αυτό είναι ιδιαίτερης σημασίας ότι η Ρωσία με τους νέους αγωγούς που κατασκευάζει επιχειρεί να αποφύγει τη διέλευση από την Ουκρανία, ώστε να μειώσει τη διαπραγματευτική ισχύ της τελευταίας όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Ο αγωγός North Stream, μεταφέρει αέριο από τη Ρωσία στη Γερμανία, δημιουργώντας έναν βόρειο διάδρομο μεταφοράς φυσικού αερίου. Ερωτηματικά έχουν τεθεί για τη δυνατότητα της Ρωσίας να τροφοδοτεί με φυσικό αέριο και τον αγωγό αυτό³⁴.

2.3. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΑΣΠΙΑΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ

Χάρτης 3

Οδεύσεις μεταφοράς φυσικού αερίου από την περιοχή της Κασπίας

³⁴ R. Edison, σελ. 49

Πηγή: IEA

2.4. ΒΟΡΕΙΑ ΑΦΡΙΚΗ³⁵

Οι σημαντικότεροι αγωγοί (σε λειτουργία ή υπό κατασκευή) από χώρες της Βόρειας Αφρικής προς την ΕΕ είναι οι εξής:

- Ο αγωγός Maghreb – Europe (MEG) συνδέει την πηγή φυσικού αερίου Hassi R' Mel με την πόλη Cordoba της Ισπανίας, μέσω Μαρόκο. Τέθηκε σε λειτουργία το 1996. Έχει μήκος 1.450 km και δυναμικότητα 8,6 bcm με πρόβλεψη περαιτέρω επέκτασης. Την εκμετάλλευση του μέρους του αγωγού που βρίσκεται στην Αλγερία έχει η κρατική εταιρεία Sonatrach, η οποία έχει και την ευθύνη λειτουργίας του αγωγού. Τροφοδοτεί κυρίως την ισπανική και πορτογαλική αγορά.
- Ο αγωγός Trans – Mediterranean (Trans - Med) συνδέει την Αλγερία με τη Σικελία μέσω της Τυνησίας. Τέθηκε σε λειτουργία σταδιακά από το 1978 ως το

³⁵ Περισσότερες λεπτομέρειες και τεχνικά χαρακτηριστικά διαθέσιμα σε : http://ec.europa.eu/energy/international/studies/doc/2010_11_supplying_eu_gas_market.pdf

1983 και στη συνέχεια από το 1991 ως το 1994. Τροφοδοτεί την ιταλική αγορά και μέρος του διοχετεύεται στην Σλοβενία.

- Ο αγωγός Medgaz σχεδιάστηκε να συνδέσει την Αλγερία με την Ισπανία, μέσω ενός υποβρύχιου αγωγού. Απετέλεσε έργο – προτεραιότητα για την ισπανική πλευρά, ενώ στο πρόγραμμα συμμετείχαν και άλλες εταιρείες ενέργειας εκτός από την ισπανική CEPSA και την αλγερινή Sonatrach, όπως η Gaz de France, η BP, η Iberdrola κ.λπ.
- Ο αγωγός Greenstream συνδέει τη Λιβύη με την Ιταλία μέσω της Σικελίας και έχει μήκος 540km. Το φυσικό αέριο προέρχεται από τις πηγές Bahr Essakam και Wafa.
- Ο αγωγός Gas –pipeline-Algeria- Sardinia-Italy (Galsi)³⁶ έχει σχεδιασθεί για να συνδέσει την Αλγερία με την Ιταλία μέσω Σαρδηνίας και περαιτέρω με τις ευρωπαϊκές αγορές. Τέθηκε σε λειτουργία το 2009. Έχει χαρακτηριστεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

---

³⁶ <http://www.edison.it/en/company/gas-infrastructures/galsi.shtml>

3. Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ

3.1. Γενικά Στοιχεία: Αύξηση Ζήτησης – Μείωση Παραγωγής εντός ΕΕ³⁷

Η κατανάλωση αερίου στην Ευρώπη έχει αυξηθεί με ραγδαίους ρυθμούς την τελευταία δεκαετία. Είναι χαρακτηριστικό ότι η ενεργειακή κατανάλωση στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναμένεται να συνεχίσει να αυξάνεται με ετήσιο ρυθμό της τάξης του 0,7% έως το 2020³⁸.

Σύμφωνα με την Στατιστική Υπηρεσία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Eurostat)³⁹, η αναλογία της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης αυξήθηκε κατά από 45% το 1997 σε 54% το 2006. Η αναλογία αυτή αποτελεί συνάρτηση της μείωσης της παραγωγής ενέργειας και της αύξησης της ζήτησης.

Όσον αφορά την παραγωγή πρωτογενούς ενέργειας στην ΕΕ-27, αυτή ανήλθε συνολικά σε 812,2 εκατομμύρια τόνους ισοδύναμου πετρελαίου (τιπ) το 2009. Συνεχίστηκε η γενικά καθοδική τάση παραγωγής της ΕΕ-27, δεδομένου ότι οι προμήθειες πρώτων υλών εξαντλήθηκαν και οι παραγωγοί έκριναν την εκμετάλλευση των περιορισμένων πόρων μη επικερδή.

Οι μεγαλύτεροι παραγωγοί πρωτογενούς ενέργειας το 2009 ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Γερμανία, ενώ ακολούθησαν η Πολωνία και οι Κάτω Χώρες. Το Ηνωμένο Βασίλειο είχε με διαφορά τη μεγαλύτερη μείωση παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας, με την παραγωγή του να μειώνεται κατά 122,2 εκατομμύρια τιπ την περίοδο 1999 – 2009. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας, οι επόμενες μεγαλύτερες μειώσεις καταγράφηκαν στην Πολωνία (16,2 εκατ. τιπ) και στη Γερμανία (9,7 εκατ. τιπ). Οι μεγαλύτερες επεκτάσεις στην παραγωγή πρωτογενούς ενέργειας την τελευταία δεκαετία, έως το 2009, πραγματοποιήθηκαν στις Κάτω Χώρες (3,7 εκατ. τιπ), στη Γαλλία (2,6 εκατ. τιπ) και στην Τσεχική Δημοκρατία (2,4 εκατ. τιπ).

Η παραγωγή πρωτογενούς ενέργειας στην ΕΕ-27 το 2009 κάλυπτε ένα φάσμα διαφορετικών ενεργειακών πηγών, σημαντικότερη από τις οποίες ήταν η πυρηνική ενέργεια (28,4 % του συνόλου). Η σημασία των πυρηνικών καυσίμων ήταν ιδιαίτερα

³⁷ Eurostat, *Panorama of energy, energy statistics to support EU policies and solutions*, ed. 2009

³⁸ European Commission (EC), 1999, *European Union Energy Outlook to 2020*.

³⁹ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Energy_production_and_imports/el

υψηλή στο Βέλγιο, στη Γαλλία, στη Λιθουανία και στη Σλοβακία – όπου αντιπροσώπευαν πάνω από το ήμισυ της εθνικής παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας. Περίπου το ένα πέμπτο της συνολικής παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας της ΕΕ-27 προερχόταν από στερεά καύσιμα (20,4 %, κυρίως άνθρακα), φυσικό αέριο (18,8 %) και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (18,3 %), ενώ η υπόλοιπη παραγωγή προερχόταν από το αργό πετρέλαιο (12,8 %)

Τα επίπεδα παραγωγής για τις πηγές πρωτογενούς ενέργειας γενικά σημείωσαν από το 1999 έως το 2009. Οι μεγαλύτερες μειώσεις της παραγωγής πρωτογενούς ενέργειας που καταγράφηκαν αφορούσαν το αργό πετρέλαιο (-42,3 %), τα στερεά καύσιμα (-26,1 %) ενώ η μείωση της πυρηνικής ενέργειας ήταν μικρότερη (5,2 %). Είναι ιδιαίτερα σημαντική και η μείωση στην παραγωγή του φυσικού αερίου που ανήλθε στο 24,6%. Έτσι, η μείωση της πρωτογενούς παραγωγής φυσικού αερίου, λιθάνθρακα, λιγνίτη, αργού πετρελαίου, και, πιο πρόσφατα, πυρηνικής ενέργειας, οδήγησε την ΕΕ σε ολοένα μεγαλύτερη εξάρτηση από τις εισαγωγές πρωτογενούς ενέργειας για να ικανοποιηθεί η ζήτηση. Οι εισαγωγές πρωτογενούς ενέργειας της ΕΕ-27 υπερέβησαν τις εξαγωγές κατά περίπου 943,6 τιπ το 2009.

3.2. Εισαγωγή Ενέργειας και Φυσικού Αερίου ειδικότερα

Το φυσικό αέριο αποτελεί πλέον ουσιαστική συνιστώσα του ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία καλύπτει το ένα τέταρτο του εφοδιασμού σε πρωτογενή ενέργεια.

Σύμφωνα με την Δεύτερη Επισκόπηση της Ενεργειακής Στρατηγικής (2nd Strategic Energy Review)⁴⁰, η εισαγωγή του φυσικού αερίου ανήλθε το 2009 σε ποσοστό 61% επί της ακαθάριστης κατανάλωσης, με πρόβλεψη αύξησης έως το 2020 σε ποσοστό 73%, γεγονός που καθιστά απαραίτητη τη συνεχή παρακολούθηση των συνθηκών προσφοράς, ζήτησης και ανάπτυξης παραγωγικού και μεταφορικού δυναμικού στην παγκόσμια αγορά φυσικού αερίου.

Οι μεγαλύτεροι καθαροί εισαγωγείς πρωτογενούς ενέργειας ήταν, γενικά, τα πολυπληθέστερα κράτη μέλη, εξαιρουμένων του Ηνωμένου Βασιλείου και της Πολωνίας (που εξακολουθούν να διαθέτουν εγχώρια αποθέματα πετρελαίου/φυσικού

⁴⁰ EU Energy Security and Solidarity Action Plan : 2nd Strategic Energy Review, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0781:EN:HTML:NOT>

αερίου και άνθρακα). Από το 2004, το μόνο κράτος μέλος της ΕΕ που είναι καθαρός εξαγωγέας πρωτογενούς ενέργειας είναι η Δανία.

Κύριος προμηθευτής αργού πετρελαίου, φυσικού αερίου και από το 2006 και λιθάνθρακα είναι η Ρωσία. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2009 περίπου το 33,1 % των εισαγωγών αργού πετρελαίου της ΕΕ-27 προήλθε από τη Ρωσία, ενώ το ποσοστό των εισαγωγών φυσικού αερίου από τη Ρωσία στην ΕΕ-27 ανέρχεται σε 34,2 %. Βέβαια, σε σύγκριση με το αντίστοιχο ποσοστό του 2001 (47,7%) έχει σημειωθεί μείωση, ωστόσο παραμένει υψηλό ποσοστό. Το ποσοστό εισαγωγής φυσικού αερίου από την Νορβηγία αυξήθηκε την οχταετία 2001-2009 σε 30,7 %.

Η εξάρτηση της ΕΕ-27 από της εισαγωγές ενέργειας αυξήθηκε, από λιγότερο του 40 % της ακαθάριστης κατανάλωσης ενέργειας στη δεκαετία του '80, σε 45,1 % το 1999 και, στη συνέχεια, σε 53,9 % έως το 2009.

Στο φυσικό αέριο καταγράφηκαν υψηλά ποσοστά ενεργειακής εξάρτησης της τάξεως του 64,2%. Η εξάρτηση από τρίτες χώρες για την προμήθεια στερεών καυσίμων και φυσικού αερίου αυξήθηκε με ταχύτερο ρυθμό την περασμένη δεκαετία απ' ό,τι η εξάρτηση από το αργό πετρέλαιο (που ήταν ήδη υψηλή). Από το 2004, οι καθαρές εισαγωγές ενέργειας της ΕΕ-27 είναι μεγαλύτερες από την πρωτογενή της παραγωγή, δηλαδή, περισσότερο από το ήμισυ της ακαθάριστης εσωτερικής κατανάλωσης ενέργειας στην ΕΕ-27 προέρχεται από καθαρές εισαγωγές.

Η ασφάλεια του εφοδιασμού της ΕΕ σε πρωτογενή ενέργεια είναι δυνατό να απειληθεί λόγω του γεγονότος ότι υψηλό ποσοστό εισαγωγών προέρχεται από σχετικά μικρό αριθμό εταίρων⁴¹: Το 2009 σχεδόν τα τέσσερα πέμπτα (79,1 %) των εισαγωγών φυσικού αερίου της ΕΕ-27 προέρχονταν από τη Ρωσία, τη Νορβηγία ή την Αλγερία.

Η Δανία ως καθαρός εξαγωγέας, ήταν το μόνο κράτος μέλος της ΕΕ-27 που το 2009 είχε αρνητικό ποσοστό εξάρτησης. Μεταξύ των λοιπών κρατών μελών, τα χαμηλότερα ποσοστά εξάρτησης καταγράφηκαν στη Ρουμανία, την Εσθονία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Τσεχική Δημοκρατία (οι μόνες χώρες που κοινοποίησαν ποσοστά εξάρτησης χαμηλότερα του 30 %). Το ίδιο διάστημα η Μάλτα, το Λουξεμβούργο και η Κύπρος είχαν σχεδόν απόλυτη εξάρτηση από εισαγωγές πρωτογενούς ενέργειας.

---

⁴¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο - Ενεργειακή Υποδομή και Ασφάλεια Εφοδιασμού COM (2003) 0743 τελικό

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω στοιχεία, η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ωφέλησε την ΕΕ αναφορικά με το θέμα της εξάρτησης από εξωτερικές πηγές ενέργειας, καθώς τα νέα-κράτη μέλη δεν διαθέτουν σημαντικές ενδογενείς πηγές ενέργειας.

Το γεωπολιτικό ζήτημα της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης από εξωγενείς προμηθευτές, έγκειται κυρίως στην έλλειψη πηγών ή έστω επαρκών πηγών στην ευρύτερη περιοχή της ΕΕ που να καλύπτουν τις ενεργειακές ανάγκες των κρατών-μελών. Στην έλλειψη πηγών προστίθεται ως επιπλέον ζήτημα η απουσία -μέχρι την ψήφιση της Συνθήκης της Λισαβόνας -μίας ουσιαστικής και αποτελεσματικής κοινής ενεργειακής πολιτικής της Κοινότητας, όπως θα δούμε σε επόμενο σημείο. Οι εθνικές αγορές των κρατών-μελών έχουν αναπτυχθεί με βάση το κρατικό μονοπώλιο ή την ύπαρξη μιας πρωτοπόρας εταιρείας στην αγορά (market leader), ώστε το βάρος των διαπραγματεύσεων για την κατάρτιση συμφωνιών προμήθειας φυσικού αερίου με εξωτερικούς προμηθευτές να φέρουν το κράτος ή η εταιρεία αυτή. Έτσι, το κάθε κράτος- μέλος διαπραγματεύεται μεμονωμένα με τον προμηθευτή, με σαφώς επαχθέστερους όρους από αυτούς που ενδεχομένως θα επετύγχανε η Ένωση με τον εκάστοτε προμηθευτή⁴².

Η κατάσταση αυτή φαίνεται να επιδεινώνεται σύμφωνα και με τα στοιχεία της IEA (International Energy Agency)⁴³: το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Πορτογαλία, η Σουηδία, η Ελλάδα και η Ισπανία στηρίζονται πλέον σε ποσοστό 100% σε εξωγενείς πηγές για να καλύψουν τις εσωτερικές τους ενεργειακές ανάγκες σε φυσικό αέριο, ενώ ακολουθούν η Γαλλία, η Τσεχία, η Ιρλανδία, η Ιταλία και η Γερμανία με εξίσου υψηλά ποσοστά. Τα κράτη – μέλη της ΕΕ με υψηλή ενεργειακή επάρκεια (σε φυσικό αέριο) είναι η Ολλανδία και η Δανία, ενώ είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το Ηνωμένο Βασίλειο από σχεδόν αυτόνομο κράτος, την τελευταία εξαετία, εισάγει περίπου το 40% του καταναλισκόμενου φυσικού αερίου.

Σύμφωνα με την ίδια έκθεση (Μάιος 2011), η κατανάλωση – άρα και η εξάρτηση- αναμένεται να αυξηθούν στο άμεσο μέλλον, λόγω των εγγενών χαρακτηριστικών του αερίου που αναλύονται ανωτέρω, όπως η μικρότερη εκπομπή άνθρακα σε σχέση με τις άλλες μορφές ενέργειας. Περαιτέρω, σε ορισμένες περιοχές που ανά χρονικές περιόδους πολλαπλασιάζεται η ζήτηση, είναι απαραίτητο να γίνει

---

⁴² R. Ericson, όπ.π.,σελ 29

⁴³ J. Simpson, K. Min, *Gas Emergency Policy: Where do IEA countries stand?*, IEA Information Paper, Μάιος 2011

ευέλικτος διακανονισμός, έτσι ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα έλλειψης και συνακόλουθα σημαντικής εξάρτησης.

Έτσι, οι υφιστάμενες συνθήκες (μείωση εγχώριας παραγωγής, αύξηση ζήτησης, αύξηση εισαγωγών, κλπ) αναβιβάζουν το ζήτημα ομαλής λειτουργίας της αγοράς και της ασφάλειας τροφοδοσίας σε ζωτικής σημασίας και καθιστούν αναγκαία την ένταξη πλούσιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου, όπως αυτών της περιοχής της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής.

Όμως και στο ζήτημα της αποθήκευσης του αερίου εντοπίζεται σημαντικό πρόβλημα. Λόγω του υψηλού κόστους κατασκευής, διασύνδεσης και συντήρησης των εγκαταστάσεων αποθήκευσης, τα περισσότερα από τα κράτη-μέλη της ΕΕ υστερούν στον τομέα αυτόν, είτε λόγω της πλήρους έλλειψης αποθηκευτικών εγκαταστάσεων, ή λόγω της ανεπάρκειας των εγκαταστάσεων αυτών σε σχέση με την ενδεχόμενη άμεση ζήτηση σε περίπτωση κρίσης έλλειψης αερίου ή διακοπής παροχής. Το μόνο κράτος που διαθέτει ένα αξιόλογο δίκτυο αποθήκευσης φυσικού αερίου, είναι η Ουγγαρία με δυνατότητα αποθήκευσης 1,2 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων, ενώ προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης του τομέα αυτού έχουν αρχίσει να κινούνται και ορισμένα άλλα κράτη.

Συνηθέστερος τρόπος αποθήκευσης είναι η υπόγεια αποθήκευση (Underground Storage - UGS), ενώ παρατηρείται ότι αρκετές χώρες όπως η Ελλάδα, κάνουν μία περισσότερο δαπανηρή επιλογή, αυτή της αποθήκευσης υγροποιημένου αερίου – LNG. Μάλιστα η Ελλάδα διαθέτει επάρκεια αποθήκευσης του εισαγόμενου αερίου σε ποσοστό 100 % , όπως σε παγκόσμια κλίμακα η Ιαπωνία και η Κορέα, η οποία ωστόσο της εξασφαλίζει επάρκεια σε ποσοστό κάτω του 10% των ετήσιων αναγκών της. Από τα ευρωπαϊκά κράτη, μόνο η Ουγγαρία και η Αυστρία διαθέτουν εγκαταστάσεις αποθήκευσης για άνω του 50% των ετήσιων αναγκών τους.

Εκτός της αποθήκευσης, το πρόβλημα της εξάρτησης υφίσταται λόγω και των ανεπαρκών διασυνδέσεων μεταξύ των κρατών. Η Τσεχία, το Λουξεμβούργο, η Σουηδία και η Σλοβακία διαθέτουν σύστημα διασύνδεσης με αποθηκευτικές εγκαταστάσεις γειτονικών τους κρατών. Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί ότι τα συγκεκριμένα κράτη διαθέτουν τις εγκαταστάσεις αυτές λόγω του ότι αποτελούν κράτη διαμετακόμισης (transit states), οπότε το φυσικό αέριο που διέρχεται από αυτές δεν είναι πάντοτε προσβάσιμο για τις ίδιες. Με την ίδια λογική, τα κράτη⁴⁴ που εισάγουν LNG, θα μπορούσαν θεωρητικά να καλύψουν τις ενεργειακές τους ανάγκες μόνο με την

---

⁴⁴ Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία.

εισαγόμενη ποσότητα υγροποιημένου αερίου, χωρίς να χρειάζονται επιπλέον προμήθεια φυσικού αερίου μέσω των χερσαίων αγωγών.

Τα κράτη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, έχοντας ένα κυρίως σημείο εισόδου του αερίου (entry point) και έναν βασικό προμηθευτή (Ρωσία) (όπως και η Φιλανδία που επίσης εξαρτάται από τη Ρωσία, η Σουηδία που εξαρτάται από τη Δανία) είναι αναπόφευκτο να δημιουργήσουν δεσμούς ισχυρής εξάρτησης με τα κράτη που ελέγχουν τους αγωγούς και προμηθεύουν το φυσικό αέριο.

Συμπερασματικά, από όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν μικρή διαφοροποίηση πηγών (diversification of sources of supply) και από άποψη σημείων εισόδου αλλά και προμηθευτών, περιορισμένο δίκτυο αγωγών και υποδομών γενικότερα, όπως και ανεπάρκεια ενεργειακών στρατηγικών μακροχρόνιων αλλά και για περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης.

Πίνακας 3 : Κύρια προέλευση των εισαγωγών πρωτογενούς ενέργειας, ΕΕ-27, 2001-2009 (% των εισαγωγών εκτός της ΕΕ-27) -

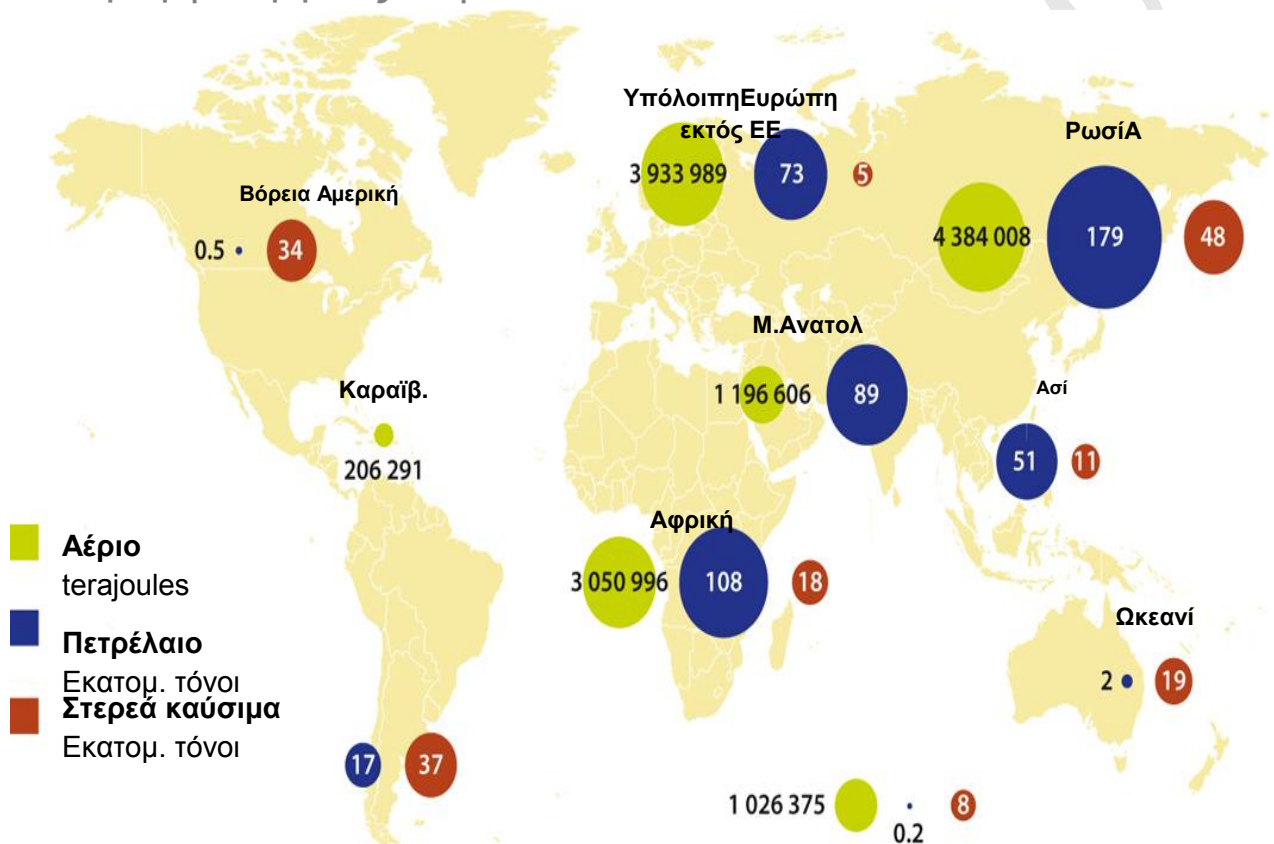
Hard coal									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Russia	11.5	13.1	13.5	18.7	24.1	25.4	25.1	26.3	30.2
Colombia	12.5	12.6	12.5	12.1	12.1	12.0	13.0	12.5	17.6
South Africa	27.0	31.4	31.5	26.6	25.7	24.3	20.8	17.1	16.0
United States	11.2	8.2	7.0	7.5	7.8	8.0	9.3	14.3	13.7
Australia	16.3	16.9	17.0	15.3	13.5	12.4	13.5	12.0	7.6
Indonesia	5.7	6.7	7.1	7.0	7.4	9.7	7.9	7.4	7.1
Ukraine	1.6	2.0	1.3	2.0	2.1	1.6	1.7	2.2	1.6
Canada	3.8	3.2	2.9	2.5	3.3	2.8	3.1	2.7	1.4
Norway	0.9	1.0	1.2	0.6	0.6	0.3	0.6	0.6	0.8
Others	9.7	5.0	6.0	7.8	3.5	3.7	5.0	4.8	3.9
Crude oil									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Russia	25.5	29.2	31.1	32.2	32.5	33.4	33.2	31.4	33.1
Norway	20.1	19.4	19.2	18.8	16.9	15.5	15.1	15.1	15.2
Libya	8.2	7.5	8.4	8.8	8.8	9.2	9.8	9.9	9.0
Saudi Arabia	10.8	10.1	11.3	11.3	10.6	9.1	7.2	6.9	5.7
Kazakhstan	1.6	2.4	2.7	3.4	4.5	4.6	4.6	4.8	5.4
Iran	5.9	4.9	6.4	6.3	6.1	6.2	6.2	5.4	4.7
Nigeria	4.8	3.5	4.3	2.6	3.2	3.6	2.7	4.0	4.5
Azerbaijan	0.9	1.0	1.0	0.9	1.3	2.2	3.0	3.2	4.0
Iraq	3.8	3.0	1.6	2.2	2.1	2.9	3.4	3.3	3.8
Others	18.3	18.8	14.2	13.4	14.0	13.2	14.7	16.1	14.6
Natural gas									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Russia	47.7	45.0	45.1	43.8	40.6	39.3	38.4	37.6	34.2
Norway	22.8	26.2	25.5	25.0	24.4	25.5	28.2	28.9	30.7
Algeria	21.2	21.2	20.0	18.2	18.0	16.4	15.4	14.7	14.1
Qatar	0.3	0.9	0.7	1.4	1.6	1.8	2.2	2.2	4.6
Libya	0.4	0.3	0.3	0.4	1.7	2.5	3.0	2.9	2.9
Nigeria	2.3	2.2	3.1	3.7	3.5	4.3	4.7	4.0	2.4
Trinidad and Tobago	0.3	0.2	0.0	0.0	0.2	1.3	0.8	1.6	2.2
Egypt	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6	2.5	1.8	1.7	2.1
Oman	0.4	0.4	0.2	0.5	0.6	0.3	0.1	0.1	0.4
Others	4.6	3.7	5.1	7.0	7.8	6.1	5.4	6.3	6.4

Source: Eurostat (online data codes: nrg_122a, nrg_123a and nrg_124a)

Πηγή: Eurostat

Χάρτης 4 : Εισαγωγή Ενέργειας στην ΕΕ- 27, 2010

Εισαγωγή ενέργειας στην ΕΕ-27, 2010

Πηγή: Eurostat (κωδικός ηλεκτρονικών δεδομένων: nrg_122a, nrg_123a, nrg_124a)

4. Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Η διαμόρφωση των ενεργειακών σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας, προσλαμβάνει τα χαρακτηριστικά αλληλεξάρτησης⁴⁵, λόγω της αμοιβαίας εξάρτησης από τη συνεχή και αδιάκοπη ροή του φυσικού αερίου. Η αλληλεξάρτηση αυτή χαρακτηρίζεται ως ασύμμετρη⁴⁶, για το λόγο ότι ενδεχόμενη διακοπή της ροής του αερίου δεν θα έχει το ίδιο σημαντικές επιπτώσεις και στις δύο πλευρές, γεγονός που καθιστά και διαφορετικό το βαθμό εξάρτησης του κάθε μέρους: Εκτιμάται ότι η Ρωσία έχει μεγαλύτερη ευχέρεια αντιμετώπισης των συνεπειών και διαχείρισης του κόστους, σε σύγκριση με την ΕΕ, η

⁴⁵ R. Ericson, σελ. 39

⁴⁶ A. Belyi, *Reciprocity as a factor of the energy investment regimes in the EU – Russia energy relations*, σελ.872

οποία θα παραμείνει χωρίς το ζωτικό για αυτήν φυσικό αέριο, στρεφόμενη αναγκαστικά σε άλλες μορφές ενέργειας, περισσότερο δαπανηρές, ή επιβλαβέστερες για το περιβάλλον, προκειμένου να καλύψει τις ενεργειακές της ανάγκες. Από την μεριά της η Ρωσία, η οποία είναι επίσης εξαρτημένη από τις εξαγωγές της στην ΕΕ⁴⁷, διαθέτοντας το μεγαλύτερο ποσοστό του παραγόμενου φυσικού αερίου στα ευρωπαϊκά κράτη, θα υποστεί μεγάλο πλήγμα, από την διακοπή της τροφοδότησης του βασικού καταναλωτή της, το κόστος όμως αυτό θα είναι οικονομικό κατά βάση και θα την αναγκάσει να αναζητήσει εναλλακτικές αγορές διάθεσης.

Πιο συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι τελικοί αποδέκτες- καταναλωτές είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι λόγω της ενεργειακής εξάρτησης: Αναγκάζονται να αποδέχονται τις τιμές και τους όρους του προμηθευτή (ο οποίος είναι παραγωγός και κύριος του δικτύου αγωγών), με ιδιαίτερα δυσμενείς συνέπειες. Ουσιαστικά, πρόκειται για μία μονοπωλιακή τακτική, η οποία θωρακίζει τον προμηθευτή και αφήνει μηδαμινά περιθώρια αντίδρασης στον χρήστη. Υπό διαφορετικές συνθήκες, σε περίπτωση δηλαδή διαφοροποίησης παρόχου και δικτύου, ο χρήστης θα είχε την επιλογή να αντιδράσει για παράδειγμα με το να μην αποδεχθεί τις υψηλές τιμές του προμηθευτή και να στραφεί σε άλλο ανταγωνιστή πάροχο ή ακόμη και σε άλλη μορφή ενέργειας. Στην τρέχουσα κατάσταση, η μη συμμόρφωση με τους όρους του Ρώσου προμηθευτή μπορεί να καταστεί καταστροφική, όπως έχει συμβεί στο πρόσφατο παρελθόν στην περίπτωση της Ουκρανίας, με την διακοπή της παροχής ως μορφή «αντιποίνων» τον Ιανουάριο του 2006 και τον Ιανουάριο του 2009 (cut-offs)⁴⁸.

Αξιοσημείωτο όμως είναι και το εξής: Στη διμερή σχέση αλληλεξάρτησης Ρωσίας – ΕΕ, παρατηρούμε πως και τα κράτη διαμετακόμισης (transit states) αποτελούν σημαντικό παράγοντα, δυνάμενο να επηρεάσει ανάλογα με τις συνθήκες – όπως θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα- τα δεδομένα της αλληλεξάρτησης και να ενδεχομένως να μεταβάλλει το μέτρο της εξάρτησης⁴⁹. Και αυτό, γιατί ενώ τα κράτη διαμετακόμισης είναι καταναλωτές και χρήστες του δικτύου, επομένως από άποψη εξάρτησης και συνεπειών, βρίσκονται σε αντίστοιχη θέση με την ΕΕ. Στην πράξη η ύπαρξή τους, η συναλλακτική τους συμπεριφορά και η εν γένει στάση τους είναι

---

⁴⁷ Βλ. αναλυτικά σε D. Finon, C. Locatelli, *Russian and European gas interdependence. Can market forces balance out geopolitics?*, σελ.7 επ., σύμφωνα με τους οποίους, το 2005 η Ρωσία διέθετε σχεδόν το 90% της παραγωγής της στην ΕΕ. Για το λόγο αυτό ως προτεραιότητα των πωλήσεων και συνακόλουθα των υποδομών της Ρωσίας έχει τεθεί η ΕΕ.

⁴⁸ Βλ. σχετικά σε κεφ. 3 παρούσας εργασίας

⁴⁹ Τη σημασία των τριών παραγόντων επισημαίνει το Συμβούλιο στην Οδηγία 2004/67/ΕΚ: «Η Κοινότητα και οι χώρες που προμηθεύουν αέριο ή οι χώρες διαμετακόμισης έχουν ισχυρό κοινό συμφέρον να διασφαλίσουν τη συνέχεια των επενδύσεων σε υποδομές σχετικές με τον εφοδιασμό με αέριο».

ιδιαίτερα σημαντική και για τη Ρωσία, ώστε να μπορέσει να διαθέσει το φυσικό αέριο στον τελικό αποδέκτη – αγοραστή. Σε περίπτωση για παράδειγμα που ένα κράτος διαμετακόμισης, αντιτεθεί σε κάποιον από τους προτεινόμενους από τον προμηθευτή (Ρωσία) όρους, βραχυπρόθεσμα είναι πιθανότερο για τον προμηθευτή να διαπραγματευθεί και ενδεχομένως να ενδώσει στην αντίθεση και τους όρους, παρά να επιλέξει να αποκλείσει το συγκεκριμένο κράτος από τις συναλλαγές και να αναζητήσει διαφοροποίηση της οδεύσεως, δεδομένης της επένδυσης που ήδη έχει πραγματοποιήσει για την κατασκευή του συγκεκριμένου δικτύου αγωγών, αλλά και του χρόνου και κόστους κατασκευής νέας διόδου από άλλο κράτος διαμετακόμισης. Ο ρόλος αυτός των κρατών διαμετακόμισης και η αξία τους για την απρόσκοπτη παροχή φυσικού αερίου στην Ευρώπη, αποδεικνύεται από το γεγονός ότι συνήθως απολαμβάνουν ευνοϊκότερους όρους στα συμβόλαιά τους για κατανάλωση σε σχέση με τα ευρωπαϊκά κράτη⁵⁰. Βέβαια, μέχρι σήμερα, τα κράτη αυτά, έχουν δείξει μάλλον αδυναμία να εκμεταλλευθούν τη θέση τους, αποδεχόμενα συνήθως τους όρους της Ρωσίας, ή προβαίνοντας σε ενέργειες χωρίς σχεδιασμό και συγκεκριμένο στόχο, όπως στην περίπτωση της Ουκρανίας, η οποία είχε τα γνωστά αποτελέσματα της διακοπής της παροχής του αερίου από την πλευρά της Ρωσίας⁵¹.

---

⁵⁰ D. Trenin, *Russia redefines itself and its relations with the West*, σελ.99

⁵¹ Βλ. σχετικό κεφάλαιο παρούσας εργασίας ενότητα 2.3. «Πολιτική της Ρωσίας προς τα πρώην κράτη της ΕΣΣΔ στην Ευρώπη –κράτη διαμετακόμισης».

Χάρτης 5: Αγωγοί διερχόμενοι από την Ουκρανία

Πηγή: <http://www.eegas.com/ukraine.htm>

Είναι γεγονός πάντως ότι και η Ρωσία είναι εξαρτημένη από τις εξαγωγές της στην Ευρώπη⁵². Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι το 2005, το 90% των εξαγωγών της Ρωσίας είχε αποδέκτη χώρες της ΕΕ, ποσοστό που δεν αναμένεται να μειωθεί στο άμεσο μέλλον. Η Ρωσία, έχει ένα ιδιαίτερα ανεπτυγμένο δίκτυο αγωγών τόσο στην Βόρεια όσο και στην Νότια Ευρώπη, το οποίο συνεχώς ενισχύει με νέες διασυνδέσεις, ώστε να πολλαπλασιαστούν και παράλληλα να διαφοροποιηθούν τα σημεία εισόδου του ρωσικού αερίου προς τα ευρωπαϊκά κράτη.

Σε περίπτωση που η Ρωσία επιθυμούσε να απαλλαγεί από την σχέση αυτή της αλληλεξάρτησης, η λύση θα ήταν η διασύνδεση με μία άλλη αγορά, όπως η Ασία ή ακόμη και οι ΗΠΑ. Η κατασκευή από την αρχή ενός αντίστοιχου δικτύου ωστόσο, αλλά και η συντήρησή του, θα είχε σήμερα πολύ υψηλό κόστος για τη Ρωσία, οπότε οι δυνατότητες διαφοροποίησης (diversification) είναι μικρές. Μία εναλλακτική λύση, θα μπορούσε να είναι η διάθεση του παραγόμενου φυσικού αερίου αποκλειστικά στην εσωτερική αγορά της χώρας. Αυτή η επιλογή ωστόσο θα είχε σημαντικές απώλειες για το ρωσικό κράτος και την εταιρεία κρατικών συμφερόντων Gazprom, αφού η τιμή

⁵² Όπ.π. R. Ericson, σελ. 28

διάθεσης του φυσικού αερίου σε εξωτερικό καταναλωτή είναι συγκριτικά αρκετά υψηλότερη από αυτήν που προορίζεται για εσωτερική διάθεση⁵³.

Όπως η ΕΕ επιδιώκει την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού (επαρκείς προμήθειες σε λογικές τιμές), η Ρωσία αναζητά την ασφάλεια της ζήτησης του αερίου της, με διάφορα μέσα οικονομικά, αλλά και πολιτικά⁵⁴.

Είναι εμφανές ότι η Ρωσία έχει την υπεροχή στις διαπραγματεύσεις και τη θέση των όρων για τις συμφωνίες, πλεονέκτημα που της προσδίδουν τόσο οι φυσικοί πόροι όσο και το δίκτυο των αγωγών. Έτσι, το γεγονός ότι η ΕΕ έχει έναν κύριο προμηθευτή φυσικού αερίου, ανάγει το δίκτυο αγωγών σε ομφάλιο λώρο, ζωτικής σημασίας στοιχείο για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών⁵⁵ και εναπόκειται στη βούληση των μελών της η άρση της εξάρτησης αυτής. Εξάλλου, σύμφωνα και με την Επιτροπή⁵⁶ η ενεργειακή αλληλεξάρτηση επηρεάζει την ανάπτυξη, το εμπόριο, την ανταγωνιστικότητα, τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή συνεργασία για την κλιματική αλλαγή.

Σε γενικές γραμμές, από όλα τα παραπάνω είναι εμφανές ότι η γεωγραφική τοποθέτηση των πηγών φυσικού αερίου δεν ευνοεί την Ευρώπη. Η συγκέντρωση των πηγών σε περιοχές όπως η Σιβηρία και η Κεντρική Ασία, δημιουργεί την ανάγκη στα κράτη της ΕΕ για κάλυψη των αναγκών σε φυσικό αέριο από εισαγόμενες ποσότητες. Η στενή εξάρτηση της ΕΕ από τις εισαγωγές της διαφαίνεται και από την επισκόπηση του δικτύου των αγωγών που συνδέουν την ΕΕ με τις εξωτερικές πηγές: Τόσο οι αγωγοί που είναι ήδη σε λειτουργία, όσο και εκείνοι που πρόκειται να κατασκευασθούν, αποτελούν τον βασικό τρόπο τροφοδοσίας της ευρωπαϊκής αγοράς με φυσικό αέριο, γεγονός που αναγάγει τον εκάστοτε διαχειριστή των αγωγών σε ρυθμιστή της ροής του ανεφοδιασμού της Ευρώπης. Σήμερα υφίστανται περιορισμένης δυναμικότητας αγωγοί που συνδέουν την ΕΕ με τις πηγές της Αλγερίας και της Λιβύης. Η Νορβηγία και η Ρωσία όμως είναι οι στενοί της εταίροι αναφορικά με την παροχή αερίου. Η Νορβηγία συνδέεται με σημαντικό αριθμό αγωγών με πολλές από τις ευρωπαϊκές χώρες, όπως η

---

⁵³ 19,σελ. 8, Το 2006 η τιμή διάθεσης στο εσωτερικό της Ρωσίας, κυμαινόταν μεταξύ 40 και 50 ευρώ/1.000 κ.μ. για τη βιομηχανία και πολύ χαμηλότερα για οικιακή χρήση, ενώ η τιμή διάθεσης στο εξωτερικό ήταν μεταξύ 150-250 ευρώ/1.000 κ.μ.

⁵⁴ Αφού όπως αναλύεται κατωτέρω, η Ρωσία διαχειρίζεται την ενέργεια σε μεγάλο βαθμό ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, και όχι τόσο ως οικονομικό πλεονέκτημα για την αγορά της, με αποτέλεσμα να επιλέγονται τακτικές όχι ορθές από οικονομικής πλευράς, αλλά με σημαντικές πολιτικές προεκτάσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κατασκευή αγωγών όπως ο North Stream.

⁵⁵ E. Kirchner, C. Berk, *European Energy Security Co-operation: Between Amity and Enmity*, σελ. 869 επ.

⁵⁶ COM (2008) 781 final

Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και το Βέλγιο, όμως οι πηγές της δεν είναι αντίστοιχης δυναμικότητας με αυτές της Ρωσίας. Η Ρωσία, ως ο μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου στον κόσμο, έχει επενδύσει στην σύνδεση με τον μεγαλύτερο καταναλωτή την ΕΕ. Έτσι έχει δημιουργηθεί μία σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των δύο μερών, η οποία όπως είδαμε είναι ασύμμετρη, εις βάρος της Ένωσης.

Πλούσιες σε κοιτάσματα φυσικού αερίου είναι πέραν αυτών που προαναφέρθηκαν η περιοχή της Κασπίας όπως και η Κεντρική Ασία. Ωστόσο παρατηρείται ότι η διασύνδεση της ΕΕ με τα κράτη αυτών των περιοχών είναι περιορισμένη, αν και φιλόδοξα σχέδια, όπως ο αγωγός Nabucco, βρίσκονται υπό συζήτηση.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί να εξετασθεί η αιτία της περιορισμένης μέχρι σήμερα συνεργασίας της Ένωσης με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και της Κασπίας, μέσα από την ανάλυση της πολιτικής κατάστασης που υφίσταται στα κράτη αυτά μετά από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Επίσης, θα αναλυθεί και η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας, η οποία είναι ένας ακόμη παράγοντας που ενισχύει την ευρωπαϊκή εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο.

B. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Ρωσία άρχισε να αποκτά έναν γεωπολιτικό ρόλο – κλειδί στην αγορά ενέργειας αυξάνοντας σημαντικά τις εξαγωγές της σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο.

Το 1997 η ρωσική οικονομία διήλθε μία από τις σημαντικότερες κρίσεις⁵⁷ στην ιστορία της, η οποία την έφερε κοντά στην χρεοκοπία: Η αδυναμία αποτελεσματικής οικονομικής πολιτικής, η διαφθορά, η πολιτική αστάθεια, η υποτίμηση του εθνικού της νομίσματος (ρούβλι), καθώς και ο πολυδάπανος πόλεμος με την Τσετσενία θεωρούνται ότι απετέλεσαν ορισμένες από τις αιτίες της κρίσης.

Από τα τέλη του 1998, ξεκίνησε η επανάκαμψη της Ρωσίας με αποκορύφωμα την νέα οικονομική πολιτική και στρατηγική του νέου προέδρου της (2000), του Βλαντιμίρ Πούτιν. Σήμερα η Ρωσία μπορεί να χαρακτηριστεί ως ενεργειακή υπερδύναμη, με αναβαθμισμένο ρόλο στην παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων, είναι μέλος της ομάδας των οχτώ πλουσιότερων κρατών του κόσμου (G8) και μια υπολογίσιμη παγκόσμια υπερδύναμη.

Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας από την προεδρία του Β. Πούτιν και μετά, προσανατολίσθηκε στην ενέργεια και ιδίως το φυσικό αέριο. Ως χώρα με πλούσια κοιτάσματα φυσικού αερίου εκμεταλλεύθηκε το φυσικό της πλούτο για την ανάκτηση ενός στρατηγικού ρόλου στην παγκόσμια τάξη πραγμάτων, μέσω της ανάπτυξης αποτελεσματικών τόσο οικονομικών όσο και διπλωματικών -βασισμένων στην ενέργεια- σχέσεων με χώρες που είτε δεν διέθεταν τα ενεργειακά αποθέματα (όπως οι χώρες της ΕΕ) ή που ενώ είχαν επαρκείς πηγές δεν ήταν σε θέση να τις εκμεταλλευθούν (χώρες της Μέσης Ανατολής).

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο⁵⁸, η Ρωσία διαθέτει τεράστια αποθέματα φυσικού αερίου, τα οποία είναι αντίστοιχα εκείνων του πετρελαίου στην Σαουδική Αραβία. Η Ρωσία πρωτοστατεί σήμερα και στις πρωτοβουλίες ανακάλυψης και εκμετάλλευσης, πέραν της παραγωγής. Πέραν όμως αυτού, η κυρίαρχη θέση της στηρίζεται και στις υποδομές που διαθέτει, το δίκτυο αγωγών και τις μονάδες εγκατάστασης/αποθήκευσης.

⁵⁷ <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=12336&subid=2&pubid=28469179>

⁵⁸ Βλ. ανωτέρω υπό 1.1. ενότητα

Από την άλλη πλευρά, δυναμικό αντιστάθμισμα στην ενεργειακή ισχύ της Ρωσίας είναι ενδεχόμενο να καταστούν μελλοντικά τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και της περιοχής της Κασπίας, λόγω των αποθεμάτων που διαθέτουν. Για να συμβεί όμως αυτό θα πρέπει να υπερκεραστούν μακροχρόνιες πολιτικές και πολιτισμικές διαμάχες, η εξάρτηση από την Ρωσία, καθώς και το γεγονός ότι πρόκειται για χώρες γεωγραφικά απομακρυσμένες από τον τελικό αποδέκτη- καταναλωτή, τις ευρωπαϊκές χώρες.

1. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΑΣΙΑ⁵⁹

1.1. ΣΥΡΡΑΞΕΙΣ – ΑΠΟΣΧΙΣΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Κάνοντας μία αναδρομή στην ιστορία της Ρωσίας και των πρώην σοβιετικών κρατών, διαπιστώνει κανείς ότι μετά την κατάρρευση του Σοβιετικού καθεστώτος και την ανεξαρτητοποίηση των κρατών της Κεντρικής Ασίας, τα ανεξάρτητα πλέον κράτη της πρώην ΕΣΣΔ στην Κ. Ασία, δεν κατάφεραν να αναπτύξουν ανεξάρτητες αγορές, οι οποίες θα στήριζαν την οικονομία τους. Εξακολούθησαν να είναι στενά συνδεδεμένες – αν όχι εξαρτημένες- με τη Μόσχα, ακυρώνοντας εν μέρει με τον τρόπο αυτό την πολιτική τους αυτονομία και ισχυροποιώντας από την άλλη πλευρά τη Ρωσία. Η δημιουργία μιας οικονομίας της αγοράς (“market economy”) προϋπέθετε έναν επαναπροσδιορισμό των οικονομικών τους σχέσεων τους με τη Ρωσία. Ωστόσο, στις δύσκολες περιόδους κρίσεων τα κράτη αυτά πάντοτε ανέμεναν την βοήθεια της άλλοτε μητρόπολής τους.

Οι δημοκρατίες της Ευρασίας όπως υφίστανται, είναι αποτέλεσμα της επαναχάραξης στην οποία προέβη η ΕΣΣΔ τις δεκαετίες του 1920-1930, για λόγους εσωτερικής διοίκησης. Διαμόρφωσε δηλαδή την διοικητική της διαίρεση αγνοώντας τα φυσικά σύνορα και τις εθνότητες που διαβιούσαν στις περιοχές αυτές, ώστε να αποφευχθούν προκλήσεις προς την κυριαρχία της. Με τον τρόπο αυτό όμως, σήμερα τα περισσότερα κράτη της Ευρασίας είναι πολυεθνικά, πολλές φορές μάλιστα χωρίς να υπερτερεί πληθυσμιακά κάποια από τις εθνικές ομάδες. Η ανομοιογένεια αυτή προκάλεσε σημαντικές διενέξεις τόσο εσωτερικές όσο και διακρατικές, μεταξύ ενός ή περισσότερων κρατών, ενώ η ύπαρξη μειονοτήτων απετέλεσε μέσο πίεσης ή ευκαιρία επέμβασης – ανάμιξης από γειτονικά κράτη.

---

⁵⁹ S. Hansen, *Pipeline politics; The struggle for control of the Eurasian energy resources*, σελ. 35 επ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της διαμάχης Αρμενίας με το Αζερμπαϊτζάν για την διεκδίκηση της περιοχής Ναγκόρνο – Κάραμπαχ στο Αζερμπαϊτζάν. Πρόκειται για σημαντική διαμάχη, στην οποία αναμίχθηκε και η Ρωσία, αρχικά με το μέρος του Αζερμπαϊτζάν, και στην συνέχεια όταν το Αζερμπαϊτζάν επεδίωξε να βελτιώσει τις σχέσεις του με την Τουρκία, υποστηρίζοντας την Αρμενία. Το Αζερμπαϊτζάν μετά την μεταστροφή της Ρωσίας, ξεκίνησε να προωθεί μία νέα ενεργειακή δίοδο (πετρελαίου) προς την Τουρκία⁶⁰, ενέργεια που καθιστά σαφές ότι μία διακρατική διαμάχη μπορεί να επηρεάσει άμεσα την ενεργειακή – μονοπωλιακή – υπεροχή της Ρωσίας στην περιοχή.

Ανάλογη περίπτωση είναι αυτή της Νότιας Οσετίας και αυτή της Αμπχαζίας: Η Νότια Οσετία επεδίωκε να αποσχισθεί από την Γεωργία από το 1988 και να ενωθεί με τη Βόρεια Οσετία που ανήκει στην Ρωσία. Σήμερα, αν και οι συρράξεις ανήκουν στο παρελθόν, εξακολουθεί η συγκεκριμένη περιοχή να αποτελεί σημείο τριβής στις σχέσεις Ρωσίας – Γεωργίας, καθότι η Νότια Οσετία έχει αυτοανακηρυχθεί ανεξάρτητη δημοκρατία και η Ρωσία την αναγνώρισε επισήμως το έτος 2008⁶¹. Αντίστοιχα, η περιοχή της Αμπχαζίας, αποτελεί *de jure* μέρος της Γεωργίας, ωστόσο *de facto* είναι ανεξάρτητη από τη Γεωργία, έχει δική της διοίκηση, διενεργεί εκλογές (οι οποίες δεν αναγνωρίζονται από τη διεθνή κοινότητα, πλην της Ρωσίας που την έχει επισήμως αναγνωρίσει ως αυτόνομο κράτος) και χρησιμοποιεί ως νόμισμα συναλλαγών το ρωσικό ρούβλι.

Περαιτέρω, το ζήτημα της Τσετσενίας εξακολουθεί να παραμένει ένας παράγοντας αστάθειας στην περιοχή. Η Δημοκρατία της Τσετσενίας υπάγεται στο Νότιο Διαμέρισμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Ρωσίας. Βρίσκεται στο Βόρειο Καύκασο και συνορεύει με τη Γεωργία.

Οι σχέσεις των Τσετσένων με την κυβέρνηση της Μόσχας, δεν υπήρξαν ποτέ αρμονικές, όμως η κατάσταση έγινε ανεξέλεγκτη μετά τη διάσπαση της ΕΣΣΔ. Τότε η τοπική κυβέρνηση επεδίωξε την πλήρη απόσχιση της Τσετσενίας από τη Ρωσία, πράγμα που η κεντρική κυβέρνηση απέρριψε. Πολιτικά, πιθανή ανεξαρτησία της Τσετσενίας θα αποτελούσε παράδειγμα και για άλλες εθνότητες που ζουν στο ρωσικό νότο. Εκτός όμως αυτού, η Τσετσενία και ειδικότερα η πρωτεύουσά της το Γκρόσνυ είναι βασικός κόμβος στο δίκτυο μεταφοράς του ρωσικού πετρελαίου από την Κασπία, γεγονός που προσδίδει σημαντικές οικονομικές διαστάσεις στο ζήτημα της ανεξαρτητοποίησης/απόσχισης της Τσετσενίας.

⁶⁰ Πρόκειται για τον αγωγό Baku-Tblisi-Ceyhan.

⁶¹ Βλ. σχετικό αρθρ. σε International Law Observer, προσβ. 04-04-2012 : <http://internationallawobserver.eu/2008/08/26/russia%E2%80%99s-recognition-of-south-ossetia-and-abkhazia/>

Μετά την άρνηση της απόσχισης από την ρωσική κυβέρνηση, ο επικεφαλής του αποσχιστικού κινήματος Τζοχάρ Ντουντάγιεβ έπαυσε να αναγνωρίζει τις ρωσικές αρχές και αυτοανακηρύχθηκε πρόεδρος της Τσετσενικής Δημοκρατίας της Ισκερίας, με την υποστήριξη του τσετσενικού πληθυσμού. Η νέα κρατική οντότητα δεν έχει τύχει αναγνώρισης από τη διεθνή κοινότητα, παρά μόνο από το Αφγανιστάν και προσωρινά από τη Γεωργία.

Η πολιτική κατάσταση αυτή προκάλεσε αναταραχές και στο εσωτερικό της Τσετσενίας, οι οποίες οδήγησαν εν τέλει σε έναν εμφύλιο πόλεμο εντός των ορίων της Τσετσενίας. Ο εμφύλιος πόλεμος όπως ήταν επόμενο έδωσε το 1994 στη Ρωσία τη δυνατότητα να επέμβει στρατιωτικά προκειμένου να αποκαταστήσει την ειρήνη, όπως και έπραξε.

Σήμερα η κατάσταση δεν έχει εξομαλυνθεί, απεναντίας μάλιστα συνεχίζεται ένας ανταρτοπόλεμος με στόχο τα ρωσικά στρατεύματα. Παράλληλα συχνές είναι και οι τρομοκρατικές επιθέσεις κατά πολιτών και άμαχου πληθυσμού. Η Ρωσία μπορεί από αυτήν την διένεξη αυτή να μην αναδείχθηκε νικήτρια – πράγμα που έπληξε την εικόνας της ως τοπικής υπερδύναμης -, κατάφερε όμως να παραδειγματίσει άλλα κράτη της Κεντρικής Ασίας, ώστε να αποφεύγουν οξείες και άμεσες αντιπαραθέσεις με αυτήν.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι οι χώρες που διαθέτουν μεγάλη συγκέντρωση πηγών φυσικού αερίου αδυνατούν να αξιοποιήσουν στον καλύτερο δυνατό βαθμό τον εθνικό τους πλούτο, αποκομίζοντας οφέλη τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Η πολιτική αστάθεια, η ασυνέχεια και η απουσία βασικών δημοκρατικών αρχών στις κρατικές και κυβερνητικές δομές, καθιστούν τα κράτη αυτά έναν όχι και τόσο αξιόπιστο συνομιλητή της ΕΕ. Πέραν αυτού, η στενή τους σχέση με τη Ρωσία, παρά την προσπάθεια ορισμένων κυβερνήσεων για απομάκρυνση από αυτήν, υφίσταται ακόμη και αποτελεί ένα αναντίρρητο εμπόδιο στη σύναψη συνεργασιών χωρίς την ανάμιξη ή άτυπη έγκριση της άλλοτε μητρόπολης. Όλα αυτά συνιστούν προβληματισμούς που πρέπει να λάβει υπόψη της η ΕΕ για την περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων και την χρηματοδότηση μεγάλων έργων αγωγών.

1.2. ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ – ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

Παρά την αμοιβαία έλλειψη εμπιστοσύνης και την τοπική εχθρότητα, ορισμένα από τα νέα κράτη συμμετέχουν σε υπερεθνικούς οργανισμούς με στόχο τον συντονισμό της πολιτικής τους σε κοινά ζητήματα. Οι οργανισμοί αυτοί εκ πρώτης όψεως συνιστούν ένα θετικό βήμα προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού τους και της σταδιακής παύσης των εχθροπραξιών. Ωστόσο, με μία δεύτερη ανάγνωση ο μέσος μελετητής διαπιστώνει ότι πέραν του προφανούς και του διακηρυχθέντος σκοπού τους,

υφίστανται και άλλοι σκοποί, προώθησης συμφερόντων, σύσφιξης σχέσεων και συμμαχιών, όπως θα δούμε κατωτέρω.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ομάδα GUAM, η οποία δημιουργήθηκε το 1997 και σύμφωνα με την διακήρυξή της δεν έχει μόνο κίνητρα που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, αλλά και την προώθηση των αξιών της δημοκρατίας, τη συζήτηση των υφιστάμενων προβλημάτων ασφάλειας, την προώθηση της επίλυσης των συγκρούσεων και την εξάλειψη των άλλων κινδύνων και απειλών⁶². Το έτος 1998, η ομάδα GUAM, αποτελούμενη από τη Γεωργία, την Ουκρανία, το Αζερμπαϊτζάν και τη Μολδαβία, εξέδωσε από την πρεσβεία της Ουκρανίας στην Ουάσιγκτον, δήλωση σχετικά με το ενεργειακό ζήτημα της περιοχής, και συγκεκριμένα τα κράτη αυτά δεσμεύτηκαν να συνεργαστούν μεταξύ τους και με τους διεθνείς εταίρους για την κατασκευή του ενεργειακού διαδρόμου από την Κεντρική Ασία στο Νότιο Καύκασο και την Ευρώπη.

Τα τέσσερα κράτη-μέλη επιβεβαίωσαν τη δέσμευσή τους για τη συνέχιση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων με στόχο την ανάπτυξη των δημοκρατικών κοινωνιών, των ελεύθερων αγορών και την ενεργό ένταξη των χωρών τους στην παγκόσμια οικονομία. Οι συμμετέχοντες σημείωσαν επίσης τη σημασία της τετραμερούς συνεργασίας για τη δημιουργία του διαδρόμου μεταφορών της Ευρασίας, όχι μόνο ως μέσο για την επέκταση της οικονομικής συνεργασίας, αλλά και ως σημαντικό παράγοντα για την ενίσχυση της οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας των κρατών που συμμετέχουν. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ειδική μνεία που έγινε στην ανάπτυξη των πετρελαϊκών πόρων και του φυσικού αερίου της Κασπίας Θάλασσας και τη δημιουργία ενός συστήματος πολλαπλών αγωγών μεταφοράς στις παγκόσμιες αγορές.

Ο συγκεκριμένος οργανισμός χαρακτηρίστηκε ως φιλοδυτικός τόσο από τη Ρωσία, όσο και από το Ουζμπεκιστάν, που αποχώρησε από την ομάδα GUAM, το 2005. Την άποψη αυτή ενισχύει και η ίδια η διακήρυξη της ομάδας, σύμφωνα με την οποία ένας από τους στόχους ήταν η ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων της ρωσικής οικονομικής κρίσης στις χώρες τους, γεγονός που είναι ενδεικτικό μίας τάσης αποστασιοποίησης από τη Μόσχα.

Υπήρξαν και άλλες ανάλογες ενέργειες είτε με τη συμμετοχή της Ρωσίας όπως ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης (Shanghai Cooperation Organization)⁶³, είτε χωρίς την ρωσική ανάμιξη. Ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης δημιουργήθηκε το 1996 για να επιλύσει συνοριακές αμφισβητήσεις, σαν διακυβερνητικός οργανισμός αμοιβαίας στρατιωτικής ασφάλειας. Στατιστικά οι 6 χώρες μέλη του ΟΣΣ

⁶² <http://www.guam.org/general/browse.html>

⁶³ M. Lanteigne, *In Media res: The Development of the Shanghai Co – operation Organization as a Security Community*, σελ. 605

αντιπροσωπεύουν το 60% της έκτασης της Ευρασίας και το ¼ του συνόλου πληθυσμού της γης. Εκτός από τους τομείς της στρατιωτικής συνεργασίας, της ασφάλειας και του πολιτισμού, ιδιαίτερης σημασίας είναι η οικονομική συνεργασία, η οποία αγγίζει και τον τομέα της ενέργειας: Όλα τα μέλη του ΟΣΣ, πλην της Κίνας, είναι ταυτόχρονα και μέλη της Ευρασιατικής Οικονομικής Κοινότητας (Eurasian Economic Community). Τον Σεπτέμβριο του 2003 υπογράφηκε μεταξύ των μελών του ΟΣΣ Συμφωνία Πλαισίου Συνεργασίας, ώστε να ενταθεί η οικονομική συνεργασία των κρατών –μελών. Την ίδια εποχή ο πρωθυπουργός της ΛΔ της Κίνας Wen Jiabao, πρότεινε μια μακρόχρονη συνεργασία με τη μορφή μιας «Ζώνης Ελευθέρου Εμπορίου» εντός των κόλπων του ΟΣΣ, αλλά και μια σειρά άλλων συμβάσεων, ώστε να διακινούνται τραπεζικά προϊόντα κι αγαθά στα πλαίσια του ΟΣΣ, που τελικά υπογράφηκαν μεταξύ των κρατών μελών την επόμενη χρονιά.

Στη διάρκεια της συνόδου της Μόσχας το 2005, ο ΓΓ του ΟΣΣ πρότεινε τις προτεραιότητες του οργανισμού σε ενεργειακά προγράμματα, όπως στον τομέα των αερίων και του πετρελαίου, στη διερεύνηση κι άλλων πηγών υδρογονανθράκων και στη συλλογή κι αξιοποίηση των υδάτινων πόρων των κρατών μελών του ΟΣΣ. Για το σκοπό αυτό ιδρύθηκε η SCO Interbank Association⁶⁴, στη σύνοδο του Πεκίνου τον Φλεβάρη του 2006. Ο οργανισμός τον Νοέμβρη του ίδιου έτους κυκλοφόρησε στα μέλη του τις προοπτικές και τα αποτελέσματα των ερευνών, που διεξήχθησαν στα κράτη. Εκεί ο υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας ανακοίνωσε τα πλάνα της ρωσικής κυβέρνησης, στο πεδίο της ενέργειας κι εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, ιδρύοντας το "Energy Club" του ΟΣΣ. Στη Σύνοδο της Μόσχας τον επόμενο χρόνο η Ρωσία ανακοίνωσε αποτελέσματα και στόχους για την ενεργειακή στρατηγική του οργανισμού, ενώ στη Σύνοδο του Αυγούστου του 2008 ψηφίστηκε το ακόλουθο εδάφιο: « *Ενάντια στο πεδίο της ολοένα και επιβραδυνόμενης παγκόσμιας οικονομίας, που επιδιώκει μια υπεύθυνη συναλλαγματική και νομισματική πολιτική, ώστε να κυριαρχεί στη κεφαλαιακή ρευστότητα, εγγυήσεις τροφοδοσίας και ενεργειακής εξασφάλισης έχουν οικοδομηθεί με την ειδική στάθμη αξιοπιστίας του ΟΣΣ*».

Πρόκειται επομένως για έναν οργανισμό, στον οποίο συμμετέχουν δύο υπερδυνάμεις, η Ρωσία και η Κίνα, δεν έχει καμία ανάμιξη δυτική δύναμη και που δυνητικά είναι σε θέση να διαδραματίσει ρόλο και στις εξελίξεις στον τομέα της ενέργειας στην Κεντρική Ασία, όπως ήδη έχει διαφανεί από την διακήρυξη για την χάραξη ενεργειακής πολιτικής.

⁶⁴ <http://www.sectSCO.org/EN/2012.asp>

Τέλος, άξια αναφοράς είναι η Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών (Commonwealth of Independent States), που αποτελείται από τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ, εκτός των κρατών της Βαλτικής⁶⁵.

Από τη δράση και το έργο των οργανισμών αυτών, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι βρίσκονται σε ιδιαίτερα πρώιμο στάδιο ανάπτυξης. Πολλές συνεργασίες/ οργανισμοί είναι είτε ανενεργοί ή με ασήμαντο έργο στο ενεργητικό τους, είτε λειτουργούν περισσότερο για τη διατήρηση διπλωματικών σχέσεων παρά για την προώθηση της οικονομικής συνεργασίας, τη θέσπιση αρχών και ρυθμιστικού πλαισίου για κοινά τους ζητήματα.

1.3. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΕΓΧΡΩΜΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ (COLORED REVOLUTIONS)

Τα πρώην κράτη της ΕΣΣΔ είναι νεοσύστατες δημοκρατίες, με δομές και θεσμούς, όπως κοινοβούλια, κόμματα πλειοψηφίας και αντιπολίτευσης που προσομοιάζουν σε αυτούς των δυτικών δημοκρατιών. Στην πραγματικότητα όμως στα περισσότερα από τα κράτη αυτά, η σοβιετική νοοτροπία και ιδεολογία παραμένει, ή τουλάχιστον ήταν αισθητή κυρίως τη δεκαετία του 1990.

Η μετάβαση στη δημοκρατία απεδείχθη μία επίπονη διαδικασία, καθώς οι ελίτ του παλαιού καθεστώτος αρνήθηκαν να προσαρμοσθούν στα νέα δεδομένα, ενώ ο λαός της κάθε χώρας ήταν διχασμένος ανάμεσα στις πελατειακές σχέσεις του παρελθόντος και το αβέβαιο μέλλον που ακολουθούσε τον ουσιαστικό εκδημοκρατισμό των πολιτικών δομών του κράτους. Στα κράτη αυτά υπήρχε ένας πρόεδρος άμεσα εκλεγμένος από τον λαό με ενισχυμένες εξουσίες σε σχέση με τα κρατικά όργανα, ο οποίος διέθετε μεγάλη ισχύ στηριζόμενη στις πελατειακές σχέσεις⁶⁶. Από την άλλη πλευρά, οι υποστηρικτές του νέου πολιτεύματος δεν διέθεταν τα μέσα και την οργάνωση ώστε να προωθήσουν την ιδεολογία τους.

Στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, ξεκίνησε από τη Σερβία ένα κύμα άοπλων επαναστάσεων με στόχο την εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών, της ελευθερίας και της ισότητας στα πρώην κράτη της ΕΣΣΔ. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι έχει υποστηριχθεί ευρέως η άποψη ότι οι «επαναστάσεις» αυτές που εν

⁶⁵ Συμμετέχουν τα εξής κράτη: Καζακστάν, Κιργιστάν, Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, Λευκορωσία, Μολδαβία, Ουκρανία και Ρωσία. Δεν συμμετέχουν η Εσθονία, η Λιθουανία και η Λετονία, που είναι μέλη του ΝΑΤΟ και της ΕΕ.

⁶⁶ Αυτό το φαινόμενο ο Henry Hale αποκαλεί ως “patronal presidentialism”, βλ. αναλυτικότερα για χαρακτηριστικά του και παραδείγματα από τα νέα κράτη της Κ. Ασίας σε Henry E.Hale, *Regime Cycles: Democracy, Autocracy and Revolution in Post-Soviet Eurasia* World Politics 58 (October 2005), pg. 133-65, (accessed on 07-04-2012 JStor)

τέλει οδήγησαν σε ανατροπή των υφιστάμενων αρχών, υποκινήθηκαν από δυτικά κέντρα επιρροής και ενισχύθηκαν οικονομικά από αυτά, ώστε να μειωθεί η ρωσική επιρροή στα νέα κράτη⁶⁷.

Η πρώτη έγχρωμη επανάσταση που σημειώθηκε είναι στη Σερβία το 2000 ("Bulldozer Revolution"), με την παραίτηση του Σ. Μιλόσεβιτς και την εκλογή του Β. Κοστουνίτσα. Ακολούθησε το 2003 η επανάσταση στη Γεωργία ("Rose Revolution"), η «πορτοκαλί επανάσταση» το 2004 στην Ουκρανία ("Orange Revolution") και η επανάσταση στο Κιργιστάν το 2005 ("Tulip Revolution"), η οποία σε αντίθεση με τις προαναφερθείσες ήταν βίαιη. Το κοινό στοιχείο της έναρξης των συλλογικών αντιδράσεων αυτών κατά των υφιστάμενων εκλεγμένων αρχών ήταν η καταγγελία για νοθεία του εκλογικού αποτελέσματος από κόμματα της αντιπολίτευσης. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι οι πρόεδροι που αναγκάστηκαν να παραιτηθούν από την αγανάκτηση ομάδων του πληθυσμού είχαν εκδηλώσει φιλορωσικές τάσεις, σε αντίθεση με τους αντικαταστάτες τους, οι οποίοι θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως μάλλον φιλοδυτικοί. Στην Ουκρανία επί παραδείγματι μετά την νίκη του στις εκλογές, ο πρόεδρος Βίκτωρ Γιουστσένκο (Viktor Yushenko) ανακοίνωσε έστω και με επιφυλάξεις το πρόγραμμα της ευρωπαϊκής πορείας της Ουκρανίας, το οποίο οριζόταν σε τέσσερα επίπεδα την προσχώρηση στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, την εκπλήρωση και διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, την απόκτηση της εταιρικής συμμετοχής (Associate Member Status) στην ΕΕ και την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁶⁸. Επίσης μετά το 2004 υπήρξε επαναπροσέγγιση στις σχέσεις NATO και της Ουκρανίας⁶⁹. Πρόσφατα ωστόσο, (Οκτώβριος 2012), στις κοινοβουλευτικές εκλογές, επανεξελέγη το φιλορωσικό κόμμα του Γιανούκοβιτς, με δεύτερη στην εκλογική αναμέτρηση, τη φιλοδυτική και πρώην πρωθυπουργό Γιούλια Τιμοσένκο, να βρίσκεται σε κατάσταση κράτησης εκτίοντας ποινή καθειρίζεως για κατάχρηση εξουσίας⁷⁰.

Σήμερα, μετά την πάροδο επταετίας από την τελευταία «έγχρωμη επανάσταση» του Κιργιστάν, η εσωτερική πολιτική κατάσταση στα κράτη αυτά δεν έχει ομαλοποιηθεί. Σε δύο μάλιστα κράτη (το Κιργιστάν και την Ουκρανία όπως είδαμε) η «ανατραπέισα» κυβέρνηση έχει επανεκλεγεί.

---

⁶⁷ Traynor, Ian (26 November 2004). "[US campaign behind the turmoil in Kiev](#)". *The Guardian* (London). Retrieved 30 April 2010.

⁶⁸ Βλ. αναλυτικότερα: http://www.ekem.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=176:i-portokali-epanastasi-stin-oykrania-kai-ta-nea-dedomena-stis-sxeseis-tis-oykranias-me-tin-eyropaiki-enosi-kai-ti-rosia&catid=15:2008-05-12-11-28-15&Itemid=68

⁶⁹ L. Stephen, *Ukraine at the Crossroads*, σελ. 51 επ.

⁷⁰ www.naftemporiki.gr (29-10-2012)

Η ρευστότητα της εσωτερικής πολιτικής πραγματικότητας, της εσωτερικής, αλλά και της διακρατικής, καθιστά δύσκολη την προσέγγιση εκ μέρους της ΕΕ, καθώς οι κυβερνήσεις που εναλλάσσονται, εμπνέονται είτε από φιλοδυτικά είτε από φιλορωσικά αισθήματα, και αναλόγως σχεδιάζουν την πολιτική τους.

1.4. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΚΑΣΠΙΑΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

Η περιοχή της Κασπίας Θάλασσας είναι πλούσια σε κοιτάσματα τόσο πετρελαίου όσο και φυσικού αερίου. Συγκεκριμένα, φορείς εγνωσμένου κύρους και πολυεθνικές εταιρείες⁷¹ εκτιμούν πως η περιοχή της Κασπίας διαθέτει μεταξύ 16,9 και 32,2 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου και περίπου 4,68 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου.

Από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης υφίσταται αμφισβήτηση ως προς το νομικό καθεστώς της Κασπίας Θάλασσας από τα όμορα κράτη, δηλαδή τη Ρωσία, το Ιράν, το Καζακστάν, το Τουρκμενιστάν και το Αζερμπαϊτζάν.

Ειδικότερα, η βάση της διαφωνίας τους και η διαφορετική δικαιολογική προσέγγιση ως προς τη φύση των υδάτων της Κασπίας – προσέγγιση που ασφαλώς συναρτάται άμεσα με τα γεωπολιτικά δεδομένα της πλούσιας σε ορυκτό πλούτο Κασπίας- έγκειται στο δίλημμα του εάν η Κασπία Θάλασσα (όπως έχει επικρατήσει στην πράξη να χαρακτηρίζεται) αποτελεί «θάλασσα⁷²» ή «περίκλειστη λίμνη». Πρακτικά, αυτό που για την παρούσα εργασία έχει ενδιαφέρον είναι να επισημανθεί ότι στην πρώτη περίπτωση η Κασπία διέπεται από το Δίκαιο της Θάλασσας και τη σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας⁷³ (1982), ενώ στη δεύτερη – ύστερα από τη διανομή μεταξύ των κρατών που βρέχονται από την Κασπία – το κάθε κράτος έχει αποκλειστική αρμοδιότητα να διαχειρίζεται το τμήμα της Κασπίας που εντάσσεται στα χωρικά του ύδατα, και ακολούθως και τα προϊόντα που προέρχονται από το τμήμα αυτό.

⁷¹ Βλ. ενδεικτικά Energy Information Administration, “Caspian Sea Region: key oil and gas statistics”, Αυγ. 2003, www.eia.doe.gov, British Petroleum, BP statistical review of world energy (London: BP, Ιουν. 2003), σελ. 4,20.

⁷² Σύμφωνα με τους Ιωάννου και Στρατή (2000), «ως θάλασσα ορίζεται το σύνολο των αλμυρών τμημάτων της υδρόσφαιρας, τα οποία επικοινωνούν μεταξύ τους και καλύπτουν περίπου τα ¾ της επιφάνειας του πλανήτη μας». Αν γίνει δεκτός ο ορισμός αυτός, δεν θεωρούνται ως θάλασσα υδάτινες επιφάνειες γλυκού νερού ή υδάτινες περιοχές αλμυρού ύδατος που δεν επικοινωνούν, με φυσικό τρόπο με την θαλάσσια μάζα του πλανήτη, επομένως η περιοχή της Κασπίας δεν θεωρείται θάλασσα.

⁷³ Η νέα Σύμβαση ΔΘ υπογράφηκε στην πόλη Montego Bay της Τζαμάικα την 10^η Δεκεμβρίου 1982 και παρέμεινε ανοιχτή προς υπογραφή μέχρι την 9^η Δεκεμβρίου 1984. Συνολικά υπέγραψαν 157 κράτη και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Τέθηκε σε ισχύ την 16^η Νοεμβρίου 1994.

Μέχρι την δημιουργία των ανεξάρτητων κρατών (Καζακστάν, Αζερμπαϊτζάν, Τουρκμενιστάν), η Ρωσία (τσαρική και μετέπειτα ΕΣΣΔ) και το Ιράν (Περσία) είχαν υπογράψει σειρά συνθηκών, με πρώτη αυτήν του 1753, με τις οποίες συμφωνούσαν εν ολίγοις ότι επρόκειτο για Σοβιετική και Ιρανική Θάλασσα, με ελεύθερη ναυσιπλοΐα, αποκλειστική ζώνη αλιείας 10 μιλίων και κοινή εκμετάλλευση της Κασπίας και των πηγών της, προνόμια που διέθεταν μόνο τα δύο συμβαλλόμενα κράτη και τα πλοία που έφεραν τη σημαία τους. Οι συνθήκες (Σύμφωνο Φιλίας-1921 και Σύμφωνο Εμπορίου και Ναυσιπλοΐας-1940) δεν περιείχαν καμία ρύθμιση για την εκμετάλλευση του υποθαλάσσιου ορυκτού πλούτου της περιοχής της Κασπίας.

Με την ίδρυση των νέων ανεξάρτητων δημοκρατιών οι παλαιές ισχύουσες ως τότε συνθήκες ήταν πλέον παρωχημένες, αφού δέσμευαν έμμεσα τα νέα κράτη – μέσω της ρύθμισης του καθεστώτος της Κασπίας- χωρίς ωστόσο να έχουν συμβληθεί και να έχουν συνυπογράψει τις συνθήκες αυτές. Έτσι τα όμορα κράτη έκριναν ότι ήταν σκόπιμο να υπογραφούν νέες συνθήκες με συμβαλλόμενα μέρη πλέον όλα τα κράτη. Ωστόσο τέτοιου είδους συμφωνία δεν έχει ακόμη υπογραφεί από τα κράτη αυτά, με αποτέλεσμα το καθεστώς της Κασπίας να παραμένει αμφισβητούμενο. Το μόνο που υφίσταται για την ώρα εκτός από τις παλαιές συνθήκες, είναι ορισμένες διμερείς συμφωνίες μεμονωμένων κρατών, οι οποίες είτε δεν αναγνωρίζονται από τα υπόλοιπα, ή γίνονται στη βάση μελλοντικής ρύθμισης του καθεστώτος⁷⁴.

Η αβεβαιότητα αυτή αποτελεί παράγοντα αποσταθεροποίησης στην περιοχή και σημείο τριβής στις διακρατικές σχέσεις των κρατών. Περαιτέρω, είναι γεγονός ότι η απουσία σαφούς νομικού καθεστώτος των υδάτων της Κασπίας, συνιστά ανασταλτικό παράγοντα ως προς τις μακροχρόνιες επενδύσεις από πολυεθνικές εταιρείες για εξόρυξη του ορυκτού πλούτου και εκμετάλλευση των πηγών ενέργειας, παρόλο που οι επενδύσεις δεν απουσιάζουν από την περιοχή όπως θα δούμε σε επόμενο σημείο. Εξάλλου η αποσαφήνιση του καθεστώτος είναι απαραίτητη για την κατασκευή αγωγών που θα διαπερνούν τα ύδατα της Κασπίας, καθώς η περιοχή αυτή αποτελεί μία από τις τρεις επιλογές διόδου του αερίου της Κεντρικής Ασίας⁷⁵, και την ιδανικότερη για την διαφοροποίηση της ΕΕ, από τη στιγμή που θα λυθεί το ζήτημα του νομικού της καθεστώτος.

Την κατάσταση της πολιτικής αστάθειας, τις εσωτερικές διαμάχες, την αβεβαιότητα του καθεστώτος της Κασπίας και τους ισχυρούς δεσμούς των κρατών με

⁷⁴ 17, σελ. 32επ., EIA, Caspian Sea Region: Legal Issues, <http://www.wia.doe.gov/emcu/cabs/casplaw.html>

⁷⁵ Οι άλλες δύο δίοδοι είναι το Ιράν και η Ρωσία. Το Ιράν λόγω του πυρηνικού του προγράμματος και της διαμάχης με τις ΗΠΑ, είναι η λιγότερο δημοφιλής επιλογή. Από την άλλη πλευρά, η διέλευση από τη Ρωσία, εκμηδενίζει το εγχείρημα της ΕΕ για διαφοροποίηση των οδεύσεων του φυσικού αερίου.

την άλλοτε μητρόπολη τους, έχει στρέψει υπέρ της η Ρωσία, μέσω μίας πολυεπίπεδης ενεργειακής πολιτικής, όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα, θέτοντας επιπλέον εμπόδια στη δημιουργία στενής και αρμονικής συνεργασίας της ΕΕ με τα κράτη – παραγωγούς της Κεντρικής Ασίας.

2. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΡΩΣΙΑΣ

Η Ρωσία αποτελεί αδιαμφισβήτητα μονοπωλιακή δύναμη σε σχέση με την παροχή φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στα αποθέματα που διαθέτει, αλλά και στην ενεργειακή πολιτική που απαρέγκλιτα ακολουθεί πάνω από μία δεκαετία⁷⁶.

Στόχος της Ρωσίας είναι να καταστεί η απόλυτη ενεργειακή υπερδύναμη, διαδραματίζοντας έναν γεωπολιτικό ρόλο-κλειδί, οργανώνοντας τις αγορές και τον ανταγωνισμό με τέτοιον τρόπο ώστε να αναδειχθεί ως ο βασικός προμηθευτής φυσικού αερίου σε μεγάλες τοπικές ενεργειακές αγορές⁷⁷.

Αυτό το παιχνίδι ισχύος στηρίζεται στην οργάνωση της βιομηχανίας με τέτοιον τρόπο ώστε να έχουν κύριο ρόλο ορισμένες μεγάλες εταιρείες, στις οποίες συμμετέχει το ρωσικό κράτος με μεγάλο ποσοστό⁷⁸. Με την κρατική συμμετοχή στις εταιρείες αυτές, αφενός επωφελείται η οικονομία της χώρας καθότι πρόκειται για μία ιδιαίτερα επικερδή επένδυση, αφετέρου δε οι ίδιες οι εταιρείες αποτελούν ένα μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής: Οι εταιρείες αυτές δεν περιορίζονται ασφαλώς στην εσωτερική ρωσική αγορά, αλλά δραστηριοποιούνται και σε εθνικές αγορές όμορων κρατών αλλά και ευρωπαϊκών – μέσω της απόκτησης μεριδίων στις κατά τόπους εταιρείες παροχής – διανομής φυσικού αερίου. Όσον αφορά τις χώρες άμεσης επιρροής, όπως τα πρώην κράτη της Σοβιετικής Ένωσης, η τακτική της Ρωσίας είναι να ενθαρρύνει μέσω επενδύσεων την ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων φυσικού αερίου και την εξαγωγή αυτών, τον έλεγχο των οποίων θα έχει το κράτος ή η ίδια μέσω της Gazprom.

Περαιτέρω, το στοιχείο στο οποίο θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι βασίζεται σήμερα η ισχύς της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας, είναι το γεγονός ότι έχει επενδύσει σε όλον τον κύκλο του φυσικού αερίου, από την εξόρυξη, την εκμετάλλευση ως την εξαγωγή, την μεταφορά και την αποθήκευση.

Ιδίως όσον αφορά το ζήτημα της μεταφοράς του φυσικού αερίου, η στρατηγική της Ρωσίας είναι αξιοπρόσεκτη. Η Ρωσία ελέγχει σήμερα το πολυπλοκότερο δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου, το οποίο τροφοδοτεί εκατομμύρια ιδιωτών και επιχειρήσεων σε Ευρώπη και Ασία.

---

⁷⁶ Στην έκθεση «Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας του 2020» (Ρωσικό Συμβούλιο: 2003 & 2009) αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Για τη Ρωσία, η μετατροπή της παλαιάς διπολικής αντιπαράθεσης σε νεότερη πολλαπλή ενεργειακή διπλωματία, επεκτείνει τις δυνατότητες ενίσχυσης της επιρροής της στο παγκόσμιο στερέωμα»: Ελ. Λοβέρδου –Τυπάλδου, «Αξιολόγηση της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και των κρατών -μελών» σελ. 368

⁷⁷ D. Finon, C. Locatelli, *Russian and European Gas interdependence, Can market forces balance out geopolitics?*, σελ. 14 επ.

⁷⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Gazprom στον τομέα του φυσικού αερίου και η Transneft στο πετρέλαιο.

2.1. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΡΩΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΩΗΝ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΕΣΣΔ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ – ΚΡΑΤΗ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ

Η Ρωσία λόγω της δεσπόζουσας θέσης στην περιοχή, αντιμετωπίζει τα κράτη της Κεντρικής Ασίας, ως περιβάλλον επιρροής της, ως το εγγύς εξωτερικό («near abroad»⁷⁹).

Κατά τη δεκαετία του 1990, η Ρωσία ήταν η απόλυτη δύναμη επιρροής στα νεοσύστατα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Οι δυτικές χώρες δεν είχαν προσεγγίσει οικονομικά ή διπλωματικά τα κράτη αυτά, οπότε η οικονομική εξάρτηση από την Ρωσία αλλά και η εγκατάσταση ρωσικών στρατευμάτων για την παροχή εγγυήσεων ασφάλειας ήταν μονόδρομος. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η οικονομική ύφεση της Ρωσίας η οποία έστρεψε την προσοχή περισσότερο στην εσωτερική της πολιτική, σε συνδυασμό με τις εσωκυβερνητικές διαφωνίες για μία σταθερή πολιτική στην Κεντρική Ασία, εξασθένησε την ισχύ της στην περιοχή. Η Ρωσία άρχισε να επικεντρώνεται εκ νέου στις σχέσεις της με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας, μετά το 1999, όταν η Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν κατέληξαν σε συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού BTC⁸⁰, η δημιουργία του οποίου αποτελούσε πλήγμα για τα ρωσικά συμφέροντα.

Η ρωσική πολιτική για την προσέγγιση των κρατών της Κεντρικής Ασίας στηρίζεται αφενός στους δεσμούς του κοινού σοβιετικού παρελθόντος, αφετέρου δε στην παροχή εγγυήσεων ασφάλειας και οικονομικών επενδύσεων.

Τα νεοσύστατα κράτη δεν διαθέτουν τους οικονομικούς πόρους να θωρακίσουν την εσωτερική τους ασφάλεια από εξωτερικές απειλές, ούτε την πολιτική ωριμότητα. Επιπλέον, είναι απομονωμένα από άλλα κέντρα ισχύος πέραν της Ρωσίας, αφού Κίνα, Ινδία, Ιράν βρίσκονται σε κατάσταση αλληλοαναχαίτισης, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω. Ως προς την οικονομική στήριξη, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι πλούσια σε κοιτάσματα ενέργειας, πετρελαίου και φυσικού αερίου, δεν διαθέτουν όμως τους οικονομικούς πόρους για την κατασκευή κέντρων εξόρυξης και δικτύων αγωγών μεταφοράς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται μια σχέση εξάρτησης μεταξύ του κράτους και του χρηματοδότη – διαχειριστή του δικτύου, που στην προκειμένη

⁷⁹ D. Finon, C. Locatelli, όπ.π., σελ. 3

⁸⁰ Ο πετρελαιοαγωγός Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν (BTC) έχει μήκος 1.768 χιλιόμετρα (1.099 μίλια) και ξεκινά από το Αζερμπαϊτζάν και την Κασπία Θάλασσα και φθάνει μέχρι τη Μεσόγειο Θάλασσα. Συνδέει το Μπακού, την πρωτεύουσα του Αζερμπαϊτζάν, την Τιφλίδα πρωτεύουσα της Γεωργίας και το Τσεϊχάν, ένα λιμάνι στο νότιο-ανατολική μεσογειακή ακτή της Τουρκίας. Είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος αγωγός πετρελαίου στην πρώην ΕΣΣΔ μετά τον αγωγό Ντούζμπα.

περίπτωση είναι η Ρωσία και οι ρωσικές εταιρείες. Ακόμη και αν τα κράτη αυτά κατάφεραν να ξεπεράσουν το οικονομικό πρόβλημα της εκμετάλλευσης των πηγών τους, και πάλι θα έπρεπε να στηρίζονται σε διακρατικές τοπικές συμφωνίες συνεργασίας ώστε να διασφαλίσουν ασφαλείς εξαγωγικές οδεύσεις προς την παγκόσμια αγορά. Είναι επομένως κατανοητό και αδιαμφισβήτητο πως η ύπαρξη των πηγών ενέργειας αποτελεί σωτήρια συγκυρία για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Ο αγώνας τους όμως για τον έλεγχο και τη διαχείριση των πηγών αυτών στηρίζεται σημαντικά στην εξωτερική αρωγή.

Εξάλλου, ακόμη και η ίδρυση διεθνών οργανισμών, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, στους οποίους συμμετέχουν τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ και η Ρωσία, χωρίς τη συμμετοχή άλλων τρίτων κρατών, συμβάλλει στην διατήρηση των ισχυρών δεσμών μεταξύ αυτών των χωρών με την Μόσχα. Έτσι, εκτός της πολιτικής της ανάπτυξης διμερών διπλωματικών σχέσεων με το κάθε ένα από τα νέα κράτη, η από κοινού δραστηριοποίηση σε fora σχετικά με καίρια θέματα – όπως της ασφάλειας, της ενέργειας, της οικονομικής ανάπτυξης και συνεργασίας αποτελεί έναν ακόμη τρόπο σύσφιξης των σχέσεων και ενδεχομένως έμμεσου ελέγχου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Οργανισμός Συλλογικής Ασφάλειας (Collective Security Treaty Organization- CSTO)⁸¹, ο οποίος είναι ένας περιφερειακός αμυντικός σχηματισμός που αποτελείται από επτά κράτη-μέλη⁸² και δημιουργήθηκε αρχικά το 1992 υπό την αιγίδα της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών (CIS) και του Συμφώνου Συλλογικής Ασφάλειας. Σκοπός του είναι η ενδυνάμωση της διεθνούς και περιφερειακής ασφάλειας και σταθερότητας και η διασφάλιση της συλλογικής άμυνας της ανεξαρτησίας, εδαφικής ακεραιότητας και κυριαρχίας των κρατών μελών⁸³. Ο Οργανισμός Συλλογικής Ασφάλειας, υπό την ηγεσία της Ρωσικής Ομοσπονδίας, διαθέτει ένα Συμβούλιο Συλλογικής Ασφάλειας, ένα Συμβούλιο Υπουργών Άμυνας, ένα Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών, μια Γραμματεία και μια μικρή δύναμη ταχείας ανάπτυξης που αποτελείται από 4.000 στρατιώτες. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της ιδρυτικής Συνθήκης, «σε περίπτωση που ένα από τα κράτη -μέλη δεχθεί επίθεση τότε τα λοιπά κράτη – μέλη θα του παράσχουν την αναγκαία συνδρομή, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής, και θα παράσχουν υποστήριξη με κάθε μέσο που έχουν στη διάθεσή τους ώστε να ασκήσουν το δικαίωμα της συλλογικής άμυνας κατά το άρ. 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».

⁸¹ Βλ. αναλυτικά επίσημη ιστοσελίδα οργανισμού www.odkb.gov

⁸² Ρωσία, Λευκορωσία, Αρμενία, Καζακστάν, Κιργιστάν, Τατζικιστάν και Ουζμπεκιστάν

⁸³ Το 2004 ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών χορήγησε στο οργανισμό την ιδιότητα του παρατηρητή.

Μετά την 11 Σεπτεμβρίου 2001 και την παρουσία των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν οι προσπάθειες της Ρωσίας για αναβίωση της συμμαχίας ασφάλειας επιταχύνθηκαν, καθώς ορισμένα κράτη της περιοχής αμφισβήτησαν τους μακροπρόθεσμους σκοπούς και προθέσεις των ΗΠΑ στην περιοχή⁸⁴. Εάν ο Οργανισμός εξελιχθεί πράγματι σύμφωνα με τις προσδοκίες της Ρωσίας σε αντίβαρο του ΝΑΤΟ στην περιοχή της Ευρασίας, τότε θα υπάρξουν επιπτώσεις και στον τομέα της ενέργειας, αφού η συνεργασία των μελών θα είναι εντονότερη σε όλους τους τομείς και η προσέγγιση τόσο από επενδυτικές εταιρείες δυτικών συμφερόντων όσο και σε διακρατικό επίπεδο θα καταστεί δυσχερέστερη.

Σε κάθε περίπτωση η Ρωσία δεν έχει να «ανταγωνιστεί» πλέον μία απομακρυσμένη υπερδύναμη, αφού μετά την τρομοκρατική επίθεση της 9/11 στη Νέα Υόρκη, οι ΗΠΑ έχουν εγκαταστήσει στρατεύματα σε κράτη της Κεντρικής Ασίας, ενώ παράλληλα σημαντικός αριθμός αμερικανικών επενδυτικών εταιρειών έχει αναπτύξει οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή μετά τον πόλεμο στο Αφγανιστάν⁸⁵.

Ως προς τη στρατηγική της Ρωσίας, είναι γεγονός ότι εκμεταλλεύεται τη θέση μοναδικού αγοραστή σε σχέση με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας, εξασφαλίζοντας όγκο προμηθειών, και μάλιστα σε ιδιαίτερα χαμηλές τιμές και συμμετέχοντας ως μέτοχος στις τοπικές εταιρείες παραγωγής. Επιπλέον, αναστέλλει τις προσπάθειες των προμηθευτών της Κεντρικής Ασίας να παρακάμψουν το δίκτυο αγωγών της Gazprom, είτε άμεσα μέσω της δημιουργίας εμποδίων (πχ. εγείρει οικολογικά ζητήματα κ.λπ.) είτε έμμεσα μέσω κατασκευής πολλαπλών οδεύσεων στα ήδη υπάρχοντα δίκτυα, ώστε η κατασκευή από την αρχή ενός αγωγού από την πλευρά τρίτων να καθίσταται ασύμφορη από τη στιγμή που μία περιοχή εξυπηρετείται ήδη από τη Gazprom. Αυτό συνέβη στην περίπτωση αγωγού που θα διασχίζει την Κασπία, και μελλοντικά θα τροφοδοτεί τον Nabucco. Το 2007 υπογράφηκαν μακροχρόνια συμβόλαια μεταξύ κρατών της Κεντρικής Ασίας και της Ρωσίας, σύμφωνα με τα οποία τα κράτη αυτά εγγυώνται τη χρήση του δικτύου αγωγών της Gazprom.

2.2. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΩΗΝ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΕΣΣΔ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ – ΚΡΑΤΗ ΔΙΑΜΕΤΑΚΟΜΙΣΗΣ

Τα πρώην σοβιετικά κράτη που βρίσκονται σε ευρωπαϊκό έδαφος, δηλαδή η Ουκρανία, η Γεωργία κ.λπ., είναι γεγονός ότι μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ

⁸⁴ .M. Shaikhutdinov, σελ. 47

⁸⁵ S. Hansen, όπ.π.

απολάμβαναν ειδικών προνομίων (χαμηλότερες τιμές) από την Ρωσία. Επρόκειτο για το περιβάλλον επιρροής της Ρωσίας, που όπως συνέβαινε και με τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ στην Κεντρική Ασία, στηρίζονταν οικονομικά από τη Ρωσία και με τη σειρά τους τηρούσαν ευνοϊκή στάση προς τα ρωσικά συμφέροντα και πολιτικές.

Το καθεστώς όμως αυτό της προνομιακής μεταχείρισης προς τα κράτη αυτά ή κατ' άλλη διατύπωση, στενής συνεργασίας δέχθηκε σοβαρά πλήγματα το 2006 και το 2009⁸⁶: Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η Ουκρανία όπως και άλλες χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, διαπραγματευόταν διμερώς με τη Ρωσία τις τιμές του φυσικού αερίου που προμηθευόταν για την κάλυψη των εθνικών της αναγκών. Η Ουκρανία, η Λευκορωσία και η Μολδαβία είναι οι τρεις χώρες από τις οποίες διερχόταν το 2004 το ρωσικό φυσικό αέριο που προορισμό είχε την ευρωπαϊκή αγορά, με την πρώτη από αυτές να είναι η σημαντικότερη χώρα διαμετακόμισης, καθώς το 80% του ρωσικού φυσικού αερίου διερχόταν από το έδαφός της. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η Ουκρανία – παρά την προμήθεια του αερίου σε χαμηλότερες τιμές – αδυνατούσε να αποπληρώσει την αξία του προς την πάροχο Ρωσία, με αποτέλεσμα να συσσωρευθεί ένα σημαντικό χρέος. Ως μέσο πίεσης για την πληρωμή του χρέους, η Ρωσία άρχισε σταδιακά να μειώνει τις εξαγόμενες ποσότητες προς την Ουκρανία, γεγονός που οδήγησε την τελευταία σε μη συμφωνημένες εκτροπές ενεργειακού όγκου προς τις ευρωπαϊκές χώρες. Το 2004, παρά την κατά καιρούς προσέγγιση των κρατών για τον προσδιορισμό του ύψους της οφειλής και την εξεύρεση κοινά αποδεκτής λύσης⁸⁷, η Gazprom αύξησε τις τιμές διάθεσης του ρωσικού αερίου προς την Ουκρανία και τις εξομοίωσε με αυτές που ίσχυαν για τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Η μεταστροφή αυτή προκλήθηκε/ επιστεύσθηκε από τη συγκυρία της πορτοκαλί επανάστασης και την επικράτηση φιλοδυτικών αισθημάτων⁸⁸ στην κοινή γνώμη της Ουκρανίας. Η αντίδραση της ηγεσίας της πρώην σοβιετικής χώρας ήταν να αρνηθεί να πληρώσει το αέριο στις νέες τιμές, και με τη σειρά της η Ρωσία διέκοψε τον Ιανουάριο του 2006 την παροχή του φυσικού αερίου στην Ουκρανία. Η διακοπή όμως της αδιάλειπτης παροχής αερίου, και μάλιστα εν μέσω έκτακτων καιρικών συνθηκών, προκάλεσε κρίση όχι μόνο στην Ουκρανία – που ήταν ο άμεσος στόχος της Ρωσίας- αλλά και σε όλη την Ευρώπη, αφού όπως προαναφέρθηκε ο μεγαλύτερος όγκος ρωσικού αερίου με προορισμό την ΕΕ διερχόταν από την Ουκρανία. Έτσι, η Ουκρανία κράτησε για τις εθνικές της έκτακτες ανάγκες ένα μεγάλο όγκο αερίου, με αποτέλεσμα η Ευρώπη να διαπιστώσει εμπειρικά για πρώτη φορά τη σοβαρότητα και τον κίνδυνο της σχεδόν ολοκληρωτικής εξάρτησης

⁸⁶ Bahgat G., *Europe's Energy security : challenges and opportunities*, σελ. 61 επ.

⁸⁷ Jon. Stern, "The Russian – Ukrainian gas crisis of January 2006", Oxford Institute for Energy Studies, Jan. 2006, p. 1-2

⁸⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι η νέα κυβέρνηση επεδίωκε την είσοδο της χώρας στο NATO

από έναν πάροχο. Η Ρωσία από την πλευρά της με την κίνηση αυτή, ήθελε να επιδείξει τη δύναμή της τόσο στην Ουκρανία όσο και στον σημαντικότερο αγοραστή της, την αγορά της Ευρώπης. Εν τέλει το περιστατικό έλαβε τέλος εντός ολίγων ημερών, όταν κατόπιν πιέσεων από την ΕΕ η Ρωσία αύξησε τον παρεχόμενο όγκο αερίου και συμφώνησε νέες τιμές με την Ουκρανία. Σε αντίστοιχη ενέργεια προέβη η Ρωσία με την Λευκορωσία το 2007, όταν η Gazprom αύξησε τις τιμές του παρεχόμενου πετρελαίου και η Λευκορωσία αρνήθηκε να πληρώσει. Και τον Ιανουάριο του 2009 όμως, πάλι με την Ουκρανία, η Ρωσία διέκοψε την παροχή φυσικού αερίου ως μέσο πίεσης και συμμόρφωσης του κράτους διέλευσης στους όρους του προμηθευτή. Αυτή τη φορά η διακοπή είχε διάρκεια δύο εβδομάδων και οι συνέπειες ήταν σοβαρότατες για μικρές χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης κυρίως, που δεν διαθέτουν μεγάλες δυνατότητες αποθήκευσης, αλλά και για τους μεγάλους καταναλωτές. Λόγω του αρνητικού αντίκτυπου της διακοπής αερίου, η Ρωσία δεν παραδέχθηκε την υπαιτιότητά της, γεγονός που πρακτικά έχει ελάχιστη σημασία.

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Ρωσία ακολουθεί σε σχέση με τα πρώην κράτη της ΕΣΣΔ που είναι και κράτη διαμετακόμισης, την πολιτική του καρότου και του μαστιγίου: Από τη μία πλευρά φροντίζει να είναι ικανοποιημένες παρέχοντας προνόμια και ευνοϊκή μεταχείριση, από την άλλη πλευρά όμως, γνωρίζει ότι πρόκειται για ευάλωτα κράτη, ενεργειακά –και όχι μόνο- εξαρτώμενα και φροντίζει να είναι υπό τον έλεγχό της, υπενθυμίζοντας – ακόμα και με τον πιο σκληρό τρόπο- ποια είναι η ενεργειακή υπερδύναμη και ποιος είναι ο ισχυρός παίχτης.

2.3. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

2.3.1. ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ⁸⁹

Οι εξαγωγές φυσικού αερίου της ΕΣΣΔ προς τη Δυτική Ευρώπη ξεκίνησαν στο τέλος της δεκαετίας του 1960. Παρά το ιδεολογικό δίπολο, τα ευρωπαϊκά κράτη άρχισαν να αναπτύσσουν εμπορικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση, μέσω διαπραγματεύσεων μεταξύ κρατών και προωθώντας το κρατικό μονοπώλιο στον τομέα του φυσικού αερίου.

---

⁸⁹ A. Belyi, *Reciprocity as a factor of the energy investment regimes in the EU – Russia energy relations*, σελ. 117 επ.

Λόγω της απουσίας αμοιβαίων επενδύσεων κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι επενδύσεις της ΕΣΣΔ στα έργα υποδομής για την τροφοδοσία των κρατών της Ευρώπης, έπρεπε να διασφαλιστούν. Τη διασφάλιση αυτή παρείχε η σύναψη μακροχρόνιων συμφωνιών (take-or-pay contracts), οι οποίες περιείχαν και όρους απαγόρευσης ή περιορισμού της μεταπώλησης του αερίου. Το 1980 κατασκευάστηκε ο πρώτος αγωγός από την Σοβιετική Ένωση στην Ευρώπη.

Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η Ευρώπη και η Ρωσία επεχείρησαν να δημιουργήσουν ένα κοινό νομικό πλαίσιο για τη ρύθμιση των ενεργειακών τους σχέσεων με τη μορφή του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας (European Energy Charter). Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή πρότεινε στο Συμβούλιο το έτος 1991 την κατάρτιση του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας, ο οποίος υπογράφηκε κατόπιν διαπραγματεύσεων στη Χάγη στις 17 Δεκεμβρίου 1991 από 51 μέρη (συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας). Στη συνέχεια, το έτος 1994 υπογράφηκε η Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας (European Charter Treaty)⁹⁰ και το Πρωτόκολλο του Χάρτη Ενέργεια για την ενεργειακή απόδοση και τα σχετικά περιβαλλοντικά ζητήματα (Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects). Οι σημαντικότερες διατάξεις της Συνθήκης, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, αφορούν την προστασία των επενδύσεων, την εμπορία ενεργειακών υλών και προϊόντων, τη διαμετακόμιση και την επίλυση διαφορών που ανακύπτουν μεταξύ των μερών της Συνθήκης. Η Ρωσία ωστόσο, ενώ υπέγραψε τη Συνθήκη και το σχετικό Πρωτόκολλο, δεν προέβη ποτέ στην επικύρωσή τους: Αρχικά προέβαλε ως εμπόδια ορισμένες διατάξεις της Συνθήκης – αφήνοντας έτσι αβέβαιο το εάν ενδεχόμενη ικανοποίηση των αιτημάτων της θα την οδηγούσε σε επικύρωση της Συνθήκης. Αυτή η κατάσταση διήρκεσε μέχρι το 2009, όταν και επισήμως την 20^η Αυγούστου 2009, η ρωσική πλευρά ανακοίνωσε ότι δεν προτίθετο να ολοκληρώσει τη διαδικασία υιοθέτησης της Συνθήκης για τον Ευρωπαϊκό Χάρτη και το Πρωτόκολλο. Ο ενεργειακός διάλογος συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Στην παρούσα ενότητα θα επικεντρωθούμε στην πολιτική της Ρωσίας από τη δεκαετία του 1990 και μετά.

2.3.2. Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Σε γενικές γραμμές αυτό που μπορεί να ειπωθεί είναι ότι η Ρωσία έχει χειριστεί προς όφελός της τη σχέση αυτή, που ξεκίνησε ως συνεργασία επί ίσοις όροις, και με τους κατάλληλους χειρισμούς εκ μέρους της Ρωσίας, σε συνδυασμό με την απουσία ενεργειακού σχεδιασμού της Ένωσης, μπορεί πλέον σήμερα να χαρακτηριστεί ως

⁹⁰ <http://www.encharter.org/index.php?id=7>

σχέση εξάρτησης, με υπεροχή της Ρωσίας από άποψη διαπραγματευτικής ισχύος: Η ΕΕ επιδιώκει την ενδυνάμωση της ενεργειακής ασφάλειας μέσω της διασφάλισης αξιόπιστων εισαγωγών και από την άλλη πλευρά η Ρωσία επιδιώκει το ίδιο μέσω των ανεμπόδιστων και συνεχών εξαγωγών⁹¹.

Η Ρωσία ακολουθεί μία σταθερή ενεργειακή στρατηγική, η οποία της επιτρέπει να διατηρεί την υπεροχή της σε ενεργειακό παιχνίδι⁹². Επιχειρεί να ελέγξει τόσο τις εισαγωγές της ΕΕ σε φυσικό αέριο, όσο και τα κανάλια διανομής φυσικού αερίου στην Ευρώπη⁹³.

Η συμμετοχή σε τοπικές εταιρείες διανομής είναι μία από τις τακτικές που ακολουθεί στις ευρωπαϊκές αγορές προς το σκοπό αυτό, όπως θα δούμε παρακάτω. Μέχρι πρόσφατα⁹⁴ η Ρωσία εκμεταλλευόταν το γεγονός ότι τα κράτη – μέλη της ΕΕ διαπραγματεύονταν τους όρους των συμφωνιών τους σε εθνικό επίπεδο και όχι σε κοινοτικό, το οποίο τα καθιστούσε περισσότερο ευάλωτα στα ρωσικά σχέδια⁹⁵.

Περαιτέρω, ένα ακόμη σημαντικό στρατηγικό βήμα της Ρωσίας, είναι η κατασκευή αγωγών με διαφορετικές διαδρομές που διέρχονται από διαφορετικά κράτη διαμετακόμισης, ακόμη και αν καταλήγουν στην ίδια περιοχή. Έτσι, αποφεύγει πλέον – μετά και τα προβλήματα στη συνεργασία με την Ουκρανία - να βασίζεται για τις εξαγωγές της σε περιορισμένο αριθμό κρατών διαμετακόμισης, τα οποία θα αποκτούσαν αξιώσεις για περισσότερο ισότιμες διαπραγματεύσεις για όρους αγοράς αερίου, είσπραξη τελών διέλευσης κ.λπ. Επίσης, είναι αξιοπρόσεχτο το γεγονός ότι η Ρωσία δεν επιτρέπει τη συμμετοχή ξένων επενδυτών στη Gazprom, ή στην παραγωγή και διανομή του ρωσικού αερίου⁹⁶. Οι ξένες εταιρείες κατά τη Ρωσία εμποδίζονται να αποκτήσουν πλειοψηφικά πακέτα σε ρωσικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο της ενέργειας⁹⁷⁹⁸. Με τον τρόπο αυτό διατηρεί το μονοπώλιό της και στο φυσικό αέριο που προέρχεται από τις εθνικές της πηγές και στο φυσικό αέριο της Κεντρικής Ασίας. Στο σημείο αυτό είναι εμφανής η πλήρης αντίθεση των τακτικών της Ρωσίας, με τους κανόνες του υγιούς ανταγωνισμού και της ελεύθερης αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έλλειψη διαφάνειας, ο συγκεντρωτισμός της δύναμης και η αδυναμία των

---

⁹¹ J. Roberts, σελ. 44

⁹² R. Ericson, όπ.π., σελ. 41

⁹³ Kirchner E., Berk C., σελ.867

⁹⁴ Επικύρωση Συνθήκης της Λισαβόνας (2009)

⁹⁵ Trenin D., *Russia Redefines Itself and Its Relations with the West*, σελ.98

⁹⁶ Belyi A., *Reciprocity as a factor of the energy investment regimes in the EU – Russia energy relations*, σελ. 124

⁹⁷ J. Roberts, σελ. 44

⁹⁸ Strategic Investment Law (Law of Russian Federation of 29 April 2008 N 57) και Subsoil Law (Law of Russian Federation of March 1995 N 27, amended 18 July 2008 N 120)

δημοκρατικών θεσμών αποτελούν με βεβαιότητα στοιχεία τα οποία δεν μπορεί να παραβλέψει η ΕΕ⁹⁹.

Μέσω της κατασκευής ή της αναγγελίας και προετοιμασίας για την κατασκευή αγωγών ανταγωνιστικών με εκείνους που σχεδιάζονται από την ΕΕ για σύνδεσή της με την Κεντρική Ασία, έχει καταφέρει να αναχαιτίσει ή να καθυστερήσει σημαντικά έργα διαφοροποίησης της ΕΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο αγωγός Southstream, ανταγωνιστικός του Nabucco, αλλά και τα σχέδια της Ρωσίας και οι συμφωνίες της με το Τουρκμενιστάν και το Καζακιστάν για αναβάθμιση του υπάρχοντος αγωγού Central Asia Centre (CAC) και κατασκευή ενός νέου που θα αυξήσει την εξαγωγική του ικανότητα προς τη Ρωσία¹⁰⁰. Έτσι δεσμεύονται με μακροχρόνια συμβόλαια μεγάλες ποσότητες φυσικού αερίου της Κεντρικής Ασίας, οι οποίες θα προορίζονταν για τον ευρωπαϊό καταναλωτή μέσω απευθείας αγωγών, χωρίς τη διαμεσολάβηση της Ρωσίας.

Τέλος, είναι αδιαμφισβήτητο το προβάδισμα της Ρωσίας στις διακρατικές διαπραγματεύσεις με τα ευρωπαϊκά κράτη, το οποίο προέρχεται από το πλεονέκτημα του ελέγχου του μεγαλύτερου δικτύου αγωγών. Για τη Ρωσία, η διατήρηση του «μονοπωλίου» στο σύστημα μεταφοράς αερίου σημαίνει τη διατήρηση του «μονοπωλίου» στις αγορές.

Η Ρωσία δεν επιχειρεί να οξύνει τις σχέσεις της με την ΕΕ, καθώς όπως προειπώθηκε¹⁰¹ εξαρτάται από τις εξαγωγές προς τα ευρωπαϊκά κράτη (ασφάλεια της ζήτησης). Για το λόγο αυτό, σε διπλωματικό επίπεδο όταν είναι αναγκαίο η Ρωσία παρουσιάζεται διαλλακτική και δεν αποκόπτει τις διόδους επικοινωνίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η 30^η Οκτωβρίου 2000, όταν μετά το πέρας της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ και της Ρωσίας στο Παρίσι, ανακοινώθηκε η πρωτοβουλία Putin- Prodi, για προώθηση της συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα, πρόθεση της ΕΕ για κινητοποίηση τεχνικής βοήθειας προκειμένου να διευκολυνθούν ευρωπαϊκές επενδύσεις στον τομέα της μεταφοράς και παραγωγής ενέργειας. Από την πλευρά της η Ρωσία δια του προέδρου της δήλωσε ότι «*ήταν έτοιμη να εργασθεί προς την κατεύθυνση της βελτίωσης της μακροχρόνιας ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ και να δώσει έμφαση στην εξισορρόπηση τιμών και ποσοτήτων*»¹⁰². Στην

---

⁹⁹ Πρόσφατο παράδειγμα είναι το αίτημα που υπέβαλε η Ρωσία στην Κομισιόν, για εξαίρεση των αγωγών Southstream και Nordstream από τους κανόνες του τρίτου ενεργειακού πακέτου της ΕΕ που επιτρέπουν πρόσβαση των ανταγωνιστών στις υποδομές. (πηγή: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/minister-seeks-exemption-from-eu-energy-package-for-south-stream/473158.html>)

¹⁰⁰ Zeyno B., σελ. 139

¹⁰¹ Βλ. ανωτέρω στο κεφάλαιο 1, εν. 4, « Φύση Ενεργειακής Εξάρτησης»

¹⁰² Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Πράσινη Βίβλος: Προς μία Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού*, COM (2000), 769

πραγματικότητα βέβαια η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας εξακολούθησε ως είχε και μάλιστα λίγα χρόνια αργότερα ανακοίνωσε ότι δεν επρόκειτο να επικυρώσει τον Ενεργειακό Χάρτη, λόγω διαφωνίας της με το Πρωτόκολλο Διαμετακόμισης της Συνθήκης.

2.4. Η GAZPROM ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η Gazprom είναι μία από τις ισχυρότερες εταιρείες ενέργειας παγκοσμίως. Σημαντικές επιχειρηματικές δραστηριότητες της είναι η γεωλογική έρευνα, η παραγωγή, η μεταφορά, η αποθήκευση, η επεξεργασία και η εμπορία του φυσικού αερίου, του συμπύκνωμα φυσικού αερίου και πετρελαίου, καθώς και παραγωγή και την εμπορία των θερμότητας και ηλεκτρικής ενέργειας.

Η Gazprom έχει τον έλεγχο των μεγαλύτερων αποθεμάτων φυσικού αερίου στον κόσμο. Ευθύνεται για το 15% της παγκόσμιας παραγωγής και το 78 % του φυσικού αερίου Ρωσίας. Προς το παρόν, η εταιρεία υλοποιεί ενεργά έργα μεγάλης κλίμακας με στόχο την αξιοποίηση των πόρων του φυσικού αερίου στη χερσόνησο Γιαμάλ, στην Αρκτική, την Ανατολική Σιβηρία και την Άπω Ανατολή, καθώς και έργα εξερεύνησης και παραγωγής υδρογονανθράκων στο εξωτερικό¹⁰³.

Περαιτέρω, η εταιρεία διαθέτει σήμερα το μεγαλύτερο δίκτυο μεταφοράς φυσικού αερίου στον κόσμο (Unified Gas Supply System), το οποίο έχει συνολικό μήκος πάνω από 160 χιλιάδες χιλιόμετρα, ενώ προμηθεύει πάνω από τριάντα κράτη με φυσικό αέριο.

Το 51% του μετοχικού κεφαλαίου της Gazprom ανήκει στο ρωσικό κράτος. Στο εσωτερικό της χώρας, η εταιρεία επιδιώκει να αναλάβει τον έλεγχο του ιδιωτικού τομέα παραγωγής φυσικού αερίου εξαγοράζοντας την εταιρεία Northgas¹⁰⁴, καθώς και ένα ποσοστό 20% στην εταιρεία Novatek, δύο εταιρείες που ασχολούνται αποκλειστικά με την παραγωγή φυσικού αερίου

Η πολιτική πωλήσεων που ακολουθεί η εταιρεία είναι η σύναψη μακροπρόθεσμων συμβολαίων (long-term contracts)¹⁰⁵ με εθνικές εταιρείες φυσικού αερίου. Πρόκειται για συμβόλαια 20-25 ετών με συγκεκριμένους όρους που τίθενται από τη μία πλευρά – εν προκειμένω από τη ρωσική εταιρεία – με έντονο το στοιχείο take or pay, δηλαδή ο αγοραστής υποχρεούται να πληρώσει την συμφωνηθείσα ποσότητα αερίου, ανεξάρτητα από το αν θα του παραδοθεί. Αποτελούν όμως ένα μέσο

¹⁰³ www.gazprom.com

¹⁰⁴ <http://www.northgas.ru/en/partners/>

¹⁰⁵ A. Kemp, L. Stephen, σελ. 361

διασφάλισης του Ρώσου πωλητή για ίσο μίσθωμα του ρίσκου μεταξύ πωλητή και αγοραστή, παρέχοντας στη ρωσική πλευρά την εγγύηση ότι θα έχει σταθερά έσοδα από το φυσικό αέριο και για μεγάλο χρονικό διάστημα, ώστε να μπορεί να χρηματοδοτήσει την κατασκευή των δικτύων προς την Ευρώπη¹⁰⁶. Με λίγα λόγια, ο παραγωγός μειώνει το επενδυτικό του ρίσκο¹⁰⁷. Στόχος ασφαλώς της Gazprom είναι να διατηρήσει τα υφιστάμενα μακροπρόθεσμα συμβόλαια και να υπογράψει νέα¹⁰⁸.

Σήμερα, η Gazprom είναι η μεγαλύτερη ή η δεύτερη μεγαλύτερη μέτοχος εταιρειών σε επιχειρήσεις κοινής ωφελείας φυσικού αερίου στην Εσθονία, τη Λετονία και τη Λιθουανία. Την τελευταία πενταετία η εταιρεία έχει επεκταθεί και στην εσωτερική αγορά κρατών της δυτικής Ευρώπης, συμμετέχοντας στις εταιρείες διανομής αερίου¹⁰⁹ ή συνάπτοντας συνεργασίες με αυτές. Είναι χαρακτηριστικό ότι έχει υπογράψει συμβάσεις με την Eni στην Ιταλία, την Gasunie στην Ολλανδία, την BASF και την E.ON Ruhrgas στη Γερμανία, τη Gaz de France στην Γαλλία¹¹⁰. Με τον τρόπο αυτό, η Ρωσία ουσιαστικά εκμεταλλεύεται θεμιτά τα οφέλη της ελεύθερης ευρωπαϊκής αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού, κάνοντας χρήση των δομών και των δυνατοτήτων που της προσφέρει η ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Από την άλλη πλευρά βέβαια, η Ρωσία δεν παρέχει αντίστοιχες δυνατότητες για τις ευρωπαϊκές εταιρείες, καθώς θέτει περιορισμούς στη συμμετοχή τους στα δίκτυά της, όπως προαναφέρθηκε. Μάλιστα, ο όρος αυτός περιλαμβάνεται συνήθως στα μακροπρόθεσμα συμβόλαια για τη χρήση του δικτύου αγωγών ή για την παροχή φυσικού αερίου. Διατυπώνεται δηλαδή η απαγόρευση είτε με ευθεία διατύπωση ή μέσω θέσεως εμποδίων και προϋποθέσεων για τις τρίτες ενδιαφερόμενες εταιρείες,

¹⁰⁶ D. Finon, C. Locatelli, σελ. 16

¹⁰⁷ Kemp A., Stephen L., όπ.π.

¹⁰⁸ Και το Συμβούλιο όμως, στην Οδηγία 2004/67/ΕΚ επισημαίνει τη σημασία των μακροπρόθεσμων συμβολαίων στην εξασφάλιση αποθεμάτων αερίου «Οι μακροπρόθεσμες συμβάσεις έχουν διαδραματίσει πολύ σημαντικό ρόλο για την εξασφάλιση αποθεμάτων αερίου για την Ευρώπη και θα διατηρήσουν το ρόλο αυτό. Το σημερινό επίπεδο των μακροπρόθεσμων συμβάσεων είναι επαρκές σε κοινοτική κλίμακα, και αναμένεται ότι οι συμβάσεις του είδους αυτού θα συνεχίσουν να συμβάλλουν σημαντικά στις συνολικές προμήθειες αερίου, καθώς οι εταιρείες θα συνεχίσουν να τις περιλαμβάνουν στο συνολικό τους χαρτοφυλάκιο εφοδιασμού με αέριο». Το Συμβούλιο επομένως δεν κατακρίνει την τακτική της σύναψης αυτού του είδους των συμβάσεων, αλλά όπως θα διαπιστωθεί και μετά την απότομη διακοπή παροχής αερίου το 2006 και το 2009, σημασία έχει τα συμβόλαια αυτά να μην συνάπτονται με τον ίδιο αντισυμβαλλόμενο, αλλά να υπάρχει διαφοροποίηση των προμηθευτών. Προβληματισμός υπάρχει για το κατά πόσο η σύναψη των μακροχρόνιων συμβολαίων οδηγεί σε στρέβλωση του ανταγωνισμού και εμποδίζει την ανάπτυξη της ελεύθερης αγοράς. Βλ. αναλυτικά Γαλάνη Θ., *Ελεύθερος ανταγωνισμός και αντιανταγωνιστικές πρακτικές στον τομέα της ενέργειας, σε Ενέργεια, Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*, σελ. 124 επ.

¹⁰⁹ B. Zeyno, όπ.π., σελ. 133

¹¹⁰ Σύμφωνα με σχετικό δελτίο τύπου (16-03-2012) εκδηλώθηκε ενδιαφέρον της εταιρείας για τη συμμετοχή στη ΔΕΠΑ, μετά την ανακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης για αποκρατικοποίηση της ελληνικής Δημόσιας Εταιρείας Παροχής Αερίου. Για το αυτούσιο κείμενο της ανακοίνωσης βλ. www.gazprom.com/press/news/2012/march/article131597/

ώστε εν τέλει να υπάρχει αποκλειστική χρήση του δικτύου από την εταιρεία Gazprom και θυγατρικές της εταιρείες. Ο προβαλλόμενος λόγος της πρακτικής αυτής είναι ότι η Ρωσία δαπανά υπερβολικά μεγάλα χρηματικά ποσά για την χρηματοδότηση της κατασκευής του κάθε αγωγού ώστε να πρέπει να υπάρξει η σχετική η απόσβεση μέσω της αγοράς ρωσικού φυσικού αερίου ως αντάλλαγμα για την επένδυση αυτή¹¹¹.

Με τη λειτουργία της Gazprom, η Ρωσία στην πραγματικότητα ασκεί ένα τμήμα της ενεργειακής της πολιτικής μέσω μίας εν μέρει ιδιωτικής εταιρείας. Πολλές φορές μάλιστα, προβαίνει σε κινήσεις/ επενδύσεις ασύμφορες οικονομικά¹¹², οι οποίες ωστόσο υπηρετούν ειδικότερους πολιτικούς και διπλωματικούς σκοπούς, όπως σύσφιξη σχέσεων με ένα κράτος. Άλλωστε αυτό που παρατηρεί κανείς για την ενεργειακή αγορά της Ρωσίας, είναι η οργάνωση της βιομηχανίας των υδρογονανθράκων με τη συμμετοχή λίγων μεγάλων εταιρειών, στις οποίες έχει το κράτος έχει σημαντικό ποσοστό ανάμιξης.¹¹³

Τη ρωσική παντοδυναμία θα μπορούσε ενδεχομένως να απειλήσει το ζήτημα της καθυστέρησης ανάπτυξης της παραγωγής, καθώς και το ζήτημα της επάρκειας των αποθεμάτων φυσικού αερίου. Είναι γεγονός ότι λόγω της κυρίαρχης θέσης της στην αγορά, η Ρωσία έστρεψε το ενδιαφέρον στην ανάμιξη σε εθνικές αγορές κρατών – μελών της ΕΕ, θέτοντας ως δεύτερη προτεραιότητα την ενίσχυση της παραγωγής¹¹⁴.

Η περαιτέρω ανάμιξη όμως της Gazprom στις εθνικές αγορές μπορεί να οδηγήσει στον κατακερματισμό των εθνικών αγορών και τη νόθευση του ανταγωνισμού. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα, εάν η ανωτέρω παγιωμένη κατάσταση, στην οποία η Ρωσία είναι ο παίχτης που για μεγάλο χρονικό διάστημα θέτει τους όρους στο ενεργειακό παιχνίδι και χειραγωγεί τις ασυμμετρίες της αλληλεξάρτησης¹¹⁵, μπορεί να ανατραπεί και με ποιες στρατηγικές κινήσεις εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξετασθούν τόσο οι προσπάθειες της ΕΕ σε θεσμικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο «ενεργειακών συμμαχιών».

---

¹¹¹ Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του επικεφαλής της Gazprom Alexei Miller σχετικά με τις ενέργειες της ΕΕ για ενίσχυση της συμμετοχής τρίτων στους ρωσικούς αγωγούς μεταφοράς αερίου στην Ευρώπη, ο οποίος δήλωσε την 27/01/2012 στην *Suddeutsche Zeitung*, “*Η Επιτροπή φαίνεται να θεωρεί αυτούς τους κανόνες ως μέσο να πιέσει τις χώρες εξαγωγής όπως είναι η Ρωσία. Ωστόσο κάθε δράση προκαλεί και αντίδραση*”. Ο ίδιος είπε ακόμη ότι υπάρχουν σκέψεις στη Ρωσία να επιβληθούν νομικά μέτρα εναντίον των Βρυξελλών σε περίπτωση που η Ρωσία θεωρήσει πολύ «άκαμπτες» τις διατάξεις, δίνοντας πρόσβαση στους αγωγούς της Gazprom σε ανταγωνιστές.

¹¹² Southstream, Nordstream

¹¹³ D. Finon, C. Locatelli, σελ.21 επ.

¹¹⁴ D. Finon, C. Locatelli, σελ. 12

¹¹⁵ Βλ. αναλυτικά σε: Nye J., *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, New York: Pearson Longman, 2005, σελ.202 επ.

Γ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΡΣΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Η ΕΕ αντιμέτωπη με την ως άνω περιγραφόμενη κατάσταση, προσπαθεί να διατηρήσει την εύθραυστη ισορροπία δυνάμεων, χωρίς να το επιτυγχάνει πάντοτε. Ενδεχομένως η τρέχουσα κατάσταση, της ενεργειακής εξάρτησης, να είναι αποτέλεσμα μεταξύ άλλων και της καθυστέρησης σχεδιασμού μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής από την Ένωση, ώστε σήμερα, που αυτή είναι περισσότερο εφικτή από ποτέ, να τίθενται ερωτηματικά για την επιτυχή έκβαση του εγχειρήματος, που θα πρέπει να ανατρέψει παγιωμένες καταστάσεις και πρακτικές. Συχνά δε γίνεται λόγος και για δίλημμα ασφαλείας της ΕΕ: Οι ενέργειες της ΕΕ να αυξήσει την ενεργειακή της ασφάλεια, προκαλούν την αντίδραση της Ρωσίας, η οποία (αντίδραση) εν τέλει, απειλεί την ασφάλεια της πρώτης¹¹⁶. Όσο δηλαδή η ΕΕ επιδιώκει να διαφοροποιήσει τους προμηθευτές της και τις οδούς, τόσο η Ρωσία προβαίνει σε ενέργειες που ενισχύουν την εξάρτηση. Για το λόγο αυτό, η ΕΕ οφείλει να βρει τη χρυσή τομή, την κατάλληλη ισορροπία, μεταξύ των ενεργειών για την άρση της εξάρτησης και των ενεργειών για διατήρηση των διπλωματικών και οικονομικών σχέσεων με τη Ρωσία.

1. ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

1.1. Η ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ^{117 118}

Έχοντας διαπιστώσει από τις αρχές της σύλληψης της ευρωπαϊκής ιδέας, τη δυναμική της ενέργειας και τη σημασία οικονομικής αξιοποίησης των πηγών, τα ιδρυτικά κράτη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (εφεξής ΕΚΑΧ), ήδη από το έτος 1951 με την ιδρυτική συνθήκη, κάνουν λόγο για τακτικό εφοδιασμό της κοινής αγοράς και ίση πρόσβαση στις πηγές. Βέβαια, την περίοδο που υπογράφηκε η συνθήκη, η Ευρώπη είχε επάρκεια ενέργειας, κυρίως άνθρακα και αερίου, και η εξάρτησή της σε τρίτα κράτη – παραγωγούς ήταν μικρή.

¹¹⁶ Kirchner E., Berk C., *European Energy Security Co-operation: Between Amity and Enmity*, σελ. 865

¹¹⁷ Βλ. αναλυτ. Ν. Φαραντούρης, «Η εξέλιξη της αρμοδιότητας ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας», σε «Ενέργεια», ΝΒ, 2012, σελ. 4 επ.

¹¹⁸ S. Haghighi, όπ.π. σελ. 466 επ.

Λίγα χρόνια αργότερα (1957) ιδρύθηκε η Ευρατόμ, στόχος της οποίας ήταν επίτευξη ενεργειακής ανεξαρτησίας μέσω της χρήσης της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς και μη στρατιωτικούς σκοπούς. Ίσως το γεγονός ότι η προσοχή στράφηκε στην πυρηνική ενέργεια και τη δημιουργία ισχυρής βιομηχανίας πυρηνικής ενέργειας απετέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για τις επενδύσεις σε φυσικό αέριο ή άλλες μορφές ενέργειας.

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (εφεξής ΕΟΚ) δεν προέβη σε περαιτέρω ρύθμιση του ενεργειακού ζητήματος μέσω του πρωτογενούς δικαίου, με αποτέλεσμα η ενεργειακή πολιτική να ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών – μελών και τη μη ανάμειξη της Κοινότητας¹¹⁹. Μόλις στην Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992) γίνεται ρητή αναφορά για μέτρα στον τομέα της ενέργειας¹²⁰, καθώς οι Συνθήκες του Άμστερνταμ και της Νίκαιας δεν ρύθμισαν το ζήτημα της ασφάλειας του εφοδιασμού σε φυσικό αέριο και πετρέλαιο εντός της Κοινότητας. Η μόνη αναφορά ήταν στο άρθρ. 3 της ΣυνθΕΚ, μετά από μία προσθήκη από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ σχετικά με την ενέργεια ως μέσο επίτευξης για αρμονική, ισορροπημένη και βιώσιμη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων της Κοινότητας. Η Συνταγματική Συνθήκη (2004), η οποία υπογράφηκε αλλά δεν τέθηκε σε ισχύ λόγω της μη υπερψήφισής της από τα συλλογικά σώματα (Βουλή, Γερουσία, κλπ) των κρατών-μελών, εισήγαγε νέα αυτοτελή νομική βάση για την ενέργεια ως πολιτική της Ένωσης και την αρμοδιότητα λήψης μέτρων. Ακόμη και αν τελικώς δεν τέθηκε σε ισχύ το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, η ρύθμιση για την ενέργεια και την ενεργειακή πολιτική, αντανάκλα μία νέα στάση των κρατών-μελών για το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας, η οποία μεταγενέστερα διατυπώθηκε πανηγυρικά στην Συνθήκη της Λισαβόνας.

Η σημαντικότερη μέχρι σήμερα ρύθμιση για την ενέργεια σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου, είναι αυτή της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης (2009)¹²¹, η οποία αναβιβάζει το ζήτημα της ενέργειας σε πολιτική της Ένωσης¹²².

Σύμφωνα με την παραγρ. 2 του άρθρ. 4 ΣΛΕΕ¹²³: «Οι συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης και των κρατών μελών αφορούν τους εξής κύριους τομείς: α)

¹¹⁹ Απόφαση ΔΕΚ 72/83, *Campus Oil*, διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61983J0072:EN:HTML>. Για κυμαινόμενη νομολογία ΔΕΚ στο ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας βλ. αναλυτικότερα σε S. Haghghi, *Energy Security and the Division of Competences between the European Community and its Member States*, σελ. 473 επ.

¹²⁰ Πρώην άρθρο 3 ΣυνθΕΚ και αρ. 195 Σ

¹²¹ Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία υπεγράφη την 13-12-2007 και τέθηκε σε ισχύ την 01-12-2009.

¹²² Βλ. αναλυτικά για προβληματισμό σχετικά με την διάκριση αρμοδιοτήτων ανάμεσα στην ΕΕ και τα κράτη- μέλη στον τομέα της Ενεργειακής Ασφάλειας πριν την ψήφιση της Συνθήκης της Λισαβόνας σε Haghghi S., *Energy Security and the Division of Competences between the European Community and its Member States*, σελ. 461 επ.

την εσωτερική αγορά, β) την κοινωνική πολιτική, για τις πτυχές που καθορίζονται στην παρούσα Συνθήκη, γ) την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή, δ) την γεωργία και την αλιεία, με την εξαίρεση της διατήρησης των βιολογικών πόρων της θάλασσας, ε) το περιβάλλον, στ) την προστασία των καταναλωτών, ζ) τις μεταφορές, η) τα διευρωπαϊκά δίκτυα, θ) την ενέργεια, ι) τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, ια) τις κοινές προκλήσεις για την ασφάλεια στον τομέα της δημόσιας υγείας, για τις πτυχές που καθορίζονται στην παρούσα Συνθήκη».

Παράλληλα, κατά τη διάταξη του άρθρου 194 ΣΛΕΕ: «1. Στο πλαίσιο της εγκαθίδρυσης ή της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς και λαμβανομένης υπόψη της απαίτησης να προστατευθεί και να βελτιωθεί το περιβάλλον, η πολιτική της Ένωσης στον τομέα της ενέργειας, σε πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ κρατών μελών, έχει ως στόχο: α) να διασφαλίζει τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας, β) να διασφαλίζει τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ένωσης, και γ) να προωθεί την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας καθώς και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και δ) να προωθεί τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων. 2. Με την επιφύλαξη της εφαρμογής των λοιπών διατάξεων των Συνθηκών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, θεσπίζουν τα μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της παραγράφου 1. Τα εν λόγω μέτρα θεσπίζονται μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Τα μέτρα αυτά δεν επηρεάζουν το δικαίωμα κράτους μέλους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, την επιλογή του μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού, με την επιφύλαξη του άρθρου 192, παράγραφος 2, στοιχείο γ) ¹²⁴. 3. Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 2, Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομοφώνως, σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, θεσπίζει τα ως άνω μέτρα, όταν πρόκειται για μέτρα κυρίως φορολογικού χαρακτήρα».

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, η ενέργεια αποτελεί πλέον τομέα συντρέχουσας αρμοδιότητας της Ένωσης και των κρατών – μελών. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τόσο η Ένωση όσο και τα κράτη-

¹²³ Διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:el:PDF>

¹²⁴ Βλ. αρθρ. 192 §2 στοιχ. γ' ΣΛΕΕ, «Κατά παρέκκλιση από τη διαδικασία λήψης αποφάσεως της παραγράφου 1 και με την επιφύλαξη του άρθρου 114, **το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα, σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία, μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, θεσπίζει: ..γ) τα μέτρα που επηρεάζουν αισθητά την επιλογή ενός κράτους μέλους μεταξύ διαφορετικών πηγών ενέργειας και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού.**»

μέλη έχουν την εξουσία να νομοθετούν και να εκδίδουν νομικά δεσμευτικές πράξεις, με την επισήμανση όμως ότι τα κράτη-μέλη ασκούν τις αρμοδιότητες στο βαθμό που η Ένωση δεν έχει ασκήσει τη δική της αρμοδιότητα ή αποφάσισε να παύσει να την ασκεί¹²⁵ (αρ. 2Α ΣΛΕΕ). Βέβαια, στους τομείς της μη αποκλειστικής αρμοδιότητας ισχύει και εφαρμόζεται η αρχή της επικουρικότητας, σύμφωνα με την οποία «*Η Ένωση παρεμβαίνει μόνο εφ' όσον και στο βαθμό που οι στόχοι της προβλεπόμενης δράσης δεν μπορούν να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη-μέλη τόσο στο κεντρικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο*»¹²⁶.

Αυτή η ρύθμιση ήταν αναγκαία, καθώς η μη σαφής διάκριση των αρμοδιοτήτων, είχε δημιουργήσει προβλήματα στο παρελθόν λόγω της έλλειψης συντονισμού ή της αδράνειας. Ένα από τα ζητήματα που είχαν τεθεί στο θέμα του σχεδιασμού της στρατηγικής για κοινή ενεργειακή ασφάλεια ήταν ο ρόλος της Κοινότητας και των κρατών - μελών στην λήψη μέτρων και πρωτοβουλιών, στην ευθύνη επίβλεψης και εφαρμογής μέτρων κλπ, δηλαδή η οριοθέτηση και κατανομή των αρμοδιοτήτων σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο.

Από τη μία πλευρά, υπέρ των αυξημένων αρμοδιοτήτων της Κοινότητας συνηγορούσε το γεγονός ότι διαπιστώθηκε ανεπάρκεια των κρατών – μελών να λάβουν μεμονωμένα αποτελεσματικά μέτρα στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας, που με τη σειρά του είχε σοβαρές επιπτώσεις και σε κοινοτικό επίπεδο, στην λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Η Κοινότητα/Ένωση θα μπορούσε να παίξει ένα σημαντικό ρόλο δημιουργώντας ένα σταθερό πλαίσιο δράσης, το οποίο θα διασφαλίσει την ομαλή συνεργασία μεταξύ κρατών –μελών και τρίτων κρατών.

Από την άλλη πλευρά, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το επιχείρημα ότι το κάθε κράτος – μέλος γνωρίζει καλύτερα τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της εσωτερικής του αγοράς ενέργειας, γεγονός που το καθιστά αναντικατάστατο στην διαπραγματευτική διαδικασία.

Σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να αμφισβητείται το νόμιμο δικαίωμα των κρατών-μελών να καλλιεργούν τις δικές τους εξωτερικές σχέσεις για να εξασφαλίζουν την ασφάλεια του ενεργειακού τους εφοδιασμού και να επιλέγουν τα ίδια τις συνιστώσες των ενεργειακών τους πηγών. Ωστόσο, η ανάπτυξη συνεκτικής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής με σαφείς στόχους, η οποία θα είναι σε θέση να αξιοποιεί ολόκληρο το φάσμα των εσωτερικών και εξωτερικών πολιτικών της Ένωσης θα βοηθούσε την ΕΕ να αντιμετωπίσει αποτελεσματικότερα τυχόν στρατηγικές εξωτερικών

¹²⁵ Π. Ιωακεμίδα, «*Η Συνθήκη της Λισσαβόνας, Παρουσίαση, Ανάλυση, Αξιολόγηση*», σελ. 44

¹²⁶ Βλ. αρ. 3Β ΣΛΕΕ

προμηθευτών ενέργειας με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην αγορά ενέργειας. Λύση στον προβληματισμό αυτό έδωσε το ενωσιακό δίκαιο με την ΣΛΕΕ.

Περαιτέρω, η Συνθήκη της Λισαβόνας τοποθετεί την ενέργεια στο ευρύτερο πλαίσιο εγκαθίδρυσης και λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, καθορίζοντας ως ειδικότερους στόχους της ενωσιακής πολιτικής, τη διασφάλιση της λειτουργίας της αγοράς ενέργειας, τη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης, την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας, την εξοικονόμηση ενέργειας και την ανάπτυξη νέων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Έτσι, θέτει τη νομική βάση για τη χάραξη συγκεκριμένης ενεργειακής πολιτικής, η οποία δεν στηρίζεται πλέον σε γενικές εξουσιοδοτικές διατάξεις συνθηκών, αλλά σε ρητή αρμοδιότητα της Ένωσης.

Στο άρθρο αυτό εντοπίζεται μία επιφύλαξη υπέρ της εθνικής κυριαρχίας των κρατών – μελών, που έγκειται στην δυνατότητα επιλογής μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και της γενικής διάρθρωσης του ενεργειακού εφοδιασμού. Η επιφύλαξη αυτή σε κάθε περίπτωση δεν περιορίζει την εξουσία της Ένωσης, καθώς αφενός αφορά περιορισμένο αριθμό κρατών, αφετέρου δε είναι ήσσονος σημασίας σε σχέση με την θέσπιση αυτοτελούς νομικής βάσης για την ενεργειακή πολιτική της Ένωσης.

1.2. ΠΑΡΑΓΩΓΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ – ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΥ ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ

1.2.1. Πράσινη Βίβλος: Προς μία ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού¹²⁷ (COM/2000/0769)

Η Πράσινη Βίβλος (2000) της Επιτροπής είναι αναμφίβολα από τα πρώτα κείμενα που εντοπίζουν ουσιαστικά το ζήτημα της ενεργειακής εξάρτησης και συνακόλουθα της ενεργειακής ασφάλειας και ασχολούνται με αυτό σε πρώτο πλάνο, επισημαίνοντας την τρέχουσα τότε κατάσταση και προτείνοντας δράσεις για μία μακροπρόθεσμη ενεργειακή πολιτική.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας είναι πρωτεύουσας σημασίας. Υπάρχει δηλαδή μία συνολική αντιμετώπιση

¹²⁷ Το πλήρες κείμενο είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0769:EL:HTML>

του ενεργειακού ζητήματος, συνδέοντας την εσωτερική (ευρωπαϊκή κοινή αγορά, σύνδεση αγορών κρατών – μελών, υγιής ανταγωνισμός) με την εξωτερική του διάσταση (συμφωνίες με τρίτα κράτη, δίκτυο αγωγών, απρόσκοπτη και συνεχής ροή ενέργειας).

Ειδικότερα, αναφορικά με το ζήτημα της διαμετακόμισης του φυσικού αερίου και του τακτικού ανεφοδιασμού, τονίζει την σημασία της διατήρησης αρμονικών σχέσεων με τις χώρες διαμετακόμισης (transit states). Μάλιστα, σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο, η ασφάλεια του εφοδιασμού του φυσικού αερίου εξαρτάται περισσότερο από τις συνθήκες στις χώρες διαμετακόμισης και από τη συνέχιση της διαφοροποίησης των διαδρομών μεταφοράς παρά από την κατάσταση των διεθνών αποθεμάτων. Σχετικά με τους πόρους από τη Ρωσία, τονίζει ότι ενώ ο ρόλος της Ρωσίας, από την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση εισήγαγε το 2000 το 42% των εξωτερικών της αναγκών σε φυσικό αέριο είναι αδιαμφισβήτητος, θα πρέπει επίσης να αποδοθεί σημασία στις δυνατότητες παραγωγής υδρογονανθράκων των χωρών της Κασπίας μέσω της εξασφάλισης η ποικιλότητα των οδών μεταφοράς.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι η Επιτροπή αναφέρεται και στο δυνητικό ρόλο της Ελλάδας, ως κράτος διασύνδεσης με την Τουρκία για τη μεταφορά του φυσικού αερίου, εκτιμώντας ότι η διασύνδεση αυτή ανοίγει προοπτικές εξασφάλισης νέων πόρων εφοδιασμού σε φυσικό αέριο για την αγορά της Ευρώπης και ότι αποτελεί παράλληλα εναλλακτική λύση έναντι των θαλασσίων μεταφορών φυσικού αερίου, επίσης και για τη μεταφορά προϊόντων που προέρχονται από πόρους της Μέσης Ανατολής. Αυτή τη δυνατότητα θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί η Ελλάδα, όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, για να αποκομίσει όχι μόνο οικονομικό όφελος – το οποίο ιδίως την τρέχουσα περίοδο είναι ζωτικής σημασίας - αλλά και οφέλη σε επίπεδο διεθνών σχέσεων.

Όσον αφορά τον εφοδιασμό με φυσικό αέριο, η Πράσινη Βίβλος αναγνωρίζει ότι, χάρη στην ύπαρξη των αγωγών, η ΕΕ εξυπηρετείται γεωγραφικά πλήρως εν σχέσει προς τα κέντρα εξαγωγής που βρίσκονται στη Νορβηγία, τη Ρωσία και την Αλγερία. Η προσφορά του υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) ολοκληρώνει και διαφοροποιεί την προσφορά φυσικού αερίου από τη Μέση Ανατολή, τις χώρες του Μαγκρέμπ και τις χώρες του Ατλαντικού Ωκεανού (Νιγηρία, Τρινιδάδ). Μελλοντικά η Μέση Ανατολή (Ιράν και Κατάρ) και η Κεντρική Ασία θα μπορούσαν να καταστούν σημαντικοί προμηθευτές φυσικού αερίου.

Η ανάλυση της κατάστασης των φυσικών αποθεμάτων των κυριότερων σημερινών και ενδεχόμενων προμηθευτών της Ένωσης αποκαλύπτει ανισορροπία

υπέρ του εφοδιασμού από τη Ρωσία από την οποία προέρχονται επί του παρόντος 41% των εισαγωγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε φυσικό αέριο. Αυτό το ποσοστό εξάρτησης αναμένεται να αυξηθεί λόγω της διεύρυνσης και της πίεσης που ασκεί η κατανάλωση με αποτέλεσμα να ανέλθει τελικά σε 60%.

Η Επιτροπή προέβη ακόμα στη διαπίστωση ότι η ποικιλία του εφοδιασμού σε φυσικό αέριο στην Κοινότητα είναι περιορισμένη, λαμβάνοντας υπόψη ότι το 1996, 33 εταιρείες φυσικού αερίου κάλυψαν περίπου το 94% της συνολικής παραγωγής στη Δυτική Ευρώπη από έναν ιδιαίτερα υψηλό αριθμό σημείων άντλησης. Τρεις από τις μεγαλύτερες εταιρείες φυσικού αερίου καλύπτουν το 10 με 15% της ευρωπαϊκής παραγωγής. Εξάλλου, οι εισαγωγές φυσικού αερίου από άλλες γεωγραφικές περιφέρειες, συμπεριλαμβανομένων των εισαγωγών υγροποιημένου φυσικού αερίου, αναμένεται ότι θα αυξηθούν κατά το μέλλον. Αυτό αποδεικνύει το ανταγωνιστικό δυναμικό που υφίσταται από την πλευρά της προσφοράς, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο μέτρο που ο εξωτερικός εφοδιασμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης με φυσικό αέριο εξαρτάται έως και κατά 41% από τις εισαγωγές από τη Ρωσία και κατά περίπου 30% από την Αλγερία, ήταν απαραίτητο, κατά την Επιτροπή, να καταβληθούν προσπάθειες γεωγραφικής διαφοροποίησης του εφοδιασμού, ιδιαίτερα για το υγροποιημένο φυσικό αέριο.

1.2.2. Οδηγία 2004/67/ΕΚ

Εξαιρετικής σημασίας είναι και η Οδηγία 2004/67/ΕΚ¹²⁸ του Συμβουλίου, η οποία θέσπισε μέτρα για τη διασφάλιση επαρκούς επιπέδου ασφαλείας του εφοδιασμού με φυσικό αέριο. Ως μέτρα για την επίτευξη του στόχου αυτού προτείνονται στα κράτη – μέλη ενδεικτικά η χρήση εναλλακτικών εφεδρικών καυσίμων σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις και σε εγκαταστάσεις παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, η εγχώρια παραγωγή αερίου, η διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού με αέριο, οι μακροπρόθεσμες συμβάσεις, οι επενδύσεις σε υποδομές για την εισαγωγή αερίου μέσω αγωγών και τερματικών επαναεριοποίησης, την πρόβλεψη αγωγών για την εκτροπή αποθεμάτων αερίου σε πληττόμενες περιοχές, τη συνεργασία μεταξύ φορέων εκμετάλλευσης των συστημάτων μεταφοράς γειτονικών κρατών – μελών για συντονισμένη διεκπεραίωση, κ.λπ.

¹²⁸ Η Οδηγία καταργήθηκε από τον Κανονισμό 994/2010

Περαιτέρω, η Οδηγία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην εξασφάλιση των οικιακών χρηστών πρωτίστως και στη συνέχεια στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, σε περιπτώσεις¹²⁹ μερικής διακοπής του εφοδιασμού με αέριο, εξαιρετικά χαμηλών θερμοκρασιών και περιόδων εξαιρετικά υψηλής ζήτησης αερίου. Επίσης, παροτρύνει τα κράτη να διασυνδέουν τα δίκτυα τους και να προβαίνουν σε διμερείς συμφωνίες για την επίτευξη των προτύπων ασφαλείας.

Με την Οδηγία 2004/67/EK συστάθηκε ομάδα συντονισμού για το αέριο με σκοπό το συντονισμό των μέτρων για την ασφάλεια του εφοδιασμού. Στο άρθρο 8, ορίζει ότι τα κράτη- μέλη πρέπει να προετοιμάσουν εθνικό σχέδιο μέτρων έκτακτης ανάγκης, ενώ στο άρθρο 9 προβλέπεται Κοινοτικός μηχανισμός, ο οποίος ενεργοποιείται σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης που υπερβαίνει τις δυνατότητες ελέγχου σε εθνικό επίπεδο.

Αυτό που παρατηρείται, είναι ότι πρόκειται για το πρώτο κείμενο¹³⁰ που επιχειρεί το συντονισμό των πολιτικών των κρατών – μελών, προτείνει συγκεκριμένες δράσεις για την επίτευξη της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού σε αέριο, και συστήνει ομάδα συντονισμού, η οποία επιβλέπει την εφαρμογή των μέτρων και λαμβάνει τις πληροφορίες των εκθέσεων των κρατών σχετικά με τα επίπεδα αποθηκευτικού δυναμικού και την παροχή κατάλληλων κινήτρων για νέες επενδύσεις σε γεωτρήσεις και παραγωγή, αποθήκευση, υγροποιημένο αέριο και μεταφορά αερίου. Πρόκειται βέβαια για μία νομοθετική πρωτοβουλία που κινήθηκε σε πρακτικό επίπεδο, όχι μόνο δηλαδή σε επίπεδο έκφρασης πολιτικής βούλησης και στοχοθεσίας, η οποία όμως ήλθε αρκετά χρόνια μετά τη διαπίστωση της ενεργειακής εξάρτησης, μόλις το 2004, με περιθώριο συμμόρφωσης των κρατών – μελών και ενσωμάτωσης στην εθνική νομοθεσία ως τον Μάιο του 2006. Επιπλέον, παρά τη σημασία των ρυθμίσεών της, κυρίως από άποψη καινοτομίας για τα κοινοτικά δεδομένα, αυτές δεν είναι τόσο εκτενώς ορισμένες – όσο αυτές του Κανονισμού 994/2010 που ακολούθησε – ώστε να μην καλύπτουν το σύνολο των πτυχών του ζητήματος, με αποτέλεσμα η Ευρώπη να απειληθεί ευθέως από την διακοπή παροχής αερίου στην Ουκρανία το 2006 και το 2009.

---

¹²⁹ Αυτά τα κριτήρια είναι τα «Πρότυπα Ασφαλείας του Εφοδιασμού».

¹³⁰ Σχετικά με το φυσικό αέριο

1.2.3. Κανονισμός 994/2010

Το 2010, ψηφίσθηκε ο Κανονισμός 994/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με τα μέτρα κατοχύρωσης της ασφάλειας εφοδιασμού με αέριο, ο οποίος κατήργησε την Οδηγία 2004/67/ΕΚ του Συμβουλίου.

Προφανώς επηρεασμένη η Ένωση από τις ενεργειακές κρίσεις και τα γεγονότα της Ουκρανίας του 2006 και του 2009, προέβη αποφασιστικά σε λήψη μέτρων και προσπάθεια αποτελεσματικής διαχείρισης του ζητήματος της ενεργειακής ασφάλειας. Πρόκειται για ένα πλήρες σχέδιο δράσης, με κατευθυντήριες αρχές, πρόβλεψη για σχέδια έκτακτης ανάγκης σε εθνικό, περιφερειακό και ενωσιακό επίπεδο, πρότυπα ασφαλείας, αναβάθμιση της ομάδας συντονισμού, ενίσχυση της ανταλλαγής πληροφοριών και συνεργασίας των κρατών – μελών.

Πριν την επισκόπηση των επιμέρους ρυθμίσεων, πρέπει να επισημανθεί ότι ακόμη και η επιλογή του νομικού τύπου του Κανονισμού έναντι της Οδηγίας, δηλαδή της άμεσης και καθολικής ισχύος του Κανονισμού σε σχέση με την ελαστικότητα της Οδηγίας ως προς την επιλογή του τρόπου και των μέσων υλοποίησης από τα κράτη-μέλη, σηματοδοτεί την επείγουσα κατάσταση και την ανάγκη άμεσης δραστηριοποίησης σχετικά με το ζήτημα της διασφάλισης του ενεργειακού εφοδιασμού και της ενεργειακής ασφάλειας κατ' επέκταση, που διαπνέει όλο το κείμενο του νομοθετήματος.

Η ΕΕ δίνει βαρύτητα στις αρχές της αλληλεγγύης και της συνεργασίας των κρατών-μελών, αναλαμβάνοντας καταρχήν το ρόλο του συντονιστή. Στον Κανονισμό προβλέπεται ότι δράση αναλαμβάνει το κράτος- μέλος, σε εθνικό επίπεδο, στη συνέχεια σε περιφερειακό και τέλος εφόσον δεν έχει επιτευχθεί λύση, σε ενωσιακό. Αυτό όμως που διαφέρει από την προϊσχύουσα Οδηγία, είναι ότι πλέον υφίσταται στενός έλεγχος από την Ένωση σχετικά με μία σειρά θεμάτων, όπως η εφαρμογή των προληπτικών μέτρων για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, η διαρκής πληροφόρηση μέσω σύνταξης εκθέσεων από τις εθνικές αρμόδιες αρχές¹³¹. Και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι όταν απειλείται η ασφάλεια ενός κράτους- μέλους, υπάρχει σαφής κίνδυνος τα μέτρα που θα θεσπίσει μονομερώς εκείνο το κράτος – μέλος να θέσουν σε κίνδυνο την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς αερίου και τον εφοδιασμό των πελατών με αέριο.

¹³¹ Στην Ελλάδα αρμόδια είναι η Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ), που συστήθηκε με το συστήθηκε με το ν. 2773/1999 και αποτελεί ανεξάρτητη αρχή.

Οι οικιακοί χρήστες εξακολουθούν να αποτελούν προστατευόμενη ομάδα, ενώ σημασία δίνεται και στην διαφορετικότητα των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της αγοράς κάθε κράτους- μέλους και των αναγκών, ώστε να θεσπίζονται μέτρα που προσαρμόζονται στο δεδομένο αυτό.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Κανονισμού η ασφάλεια του εφοδιασμού με αέριο είναι, στο πλαίσιο των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους, κοινή ευθύνη των επιχειρήσεων φυσικού αερίου, των κρατών μελών, ιδίως μέσω των αρμόδιων αρχών τους, και της Επιτροπής. Επίσης, δημιουργείται η υποχρέωση στα κράτη – μέλη να καταρτίσουν προληπτικό σχέδιο δράσης, το οποίο θα περιέχει τα μέτρα που απαιτούνται για την εξάλειψη ή των μετριασμό των κινδύνων για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, καθώς και σχέδιο έκτακτης ανάγκης, το οποίο θα περιλαμβάνει τα ληπτέα μέτρα για την εξάλειψη ή το μετριασμό των επιπτώσεων ενδεχόμενης διαταραχής του εφοδιασμού με αέριο. Μάλιστα, δίνονται λεπτομερείς κατευθυντήριες για το ακριβές περιεχόμενο του κάθε σχεδίου (αρ. 5), ώστε να διευκολυνθούν οι αρμόδιες εθνικές αρχές και να είναι συνεπείς στις προθεσμίες που προβλέπει ο Κανονισμός.

Μία ρύθμιση που αποσκοπεί κυρίως στην βραχυπρόθεσμη αντιμετώπιση ενδεχόμενης ενεργειακής κρίσης, είναι η υποχρέωση των διαχειριστών συστημάτων μεταφοράς να προσαρμόσουν το δίκτυο ώστε οι διασυνοριακές συνδέσεις να είναι αμφίδρομης ροής (ικανότητα αντίστροφης ροής). Στο άρθρο 10 του Κανονισμού ορίζονται επίπεδα κρίσης:

1) Επίπεδο έγκαιρης προειδοποίησης (Έγκαιρη προειδοποίηση): Όταν υπάρχουν συγκεκριμένες, σοβαρές και αξιόπιστες πληροφορίες ότι μπορεί να συμβεί ένα γεγονός που είναι πιθανό να έχει ως αποτέλεσμα τη σημαντική επιδείνωση της κατάστασης του εφοδιασμού και είναι πιθανό να οδηγήσει στην ενεργοποίηση του επιπέδου επιφυλακής ή έκτακτης ανάγκης· το επίπεδο έγκαιρης προειδοποίησης μπορεί να ενεργοποιηθεί από μηχανισμό έγκαιρης προειδοποίησης·

2) Επίπεδο επιφυλακής (επιφυλακή): Όταν εμφανίζεται διαταραχή του εφοδιασμού ή εξαιρετικά υψηλή ζήτηση αερίου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη σημαντική επιδείνωση της κατάστασης του εφοδιασμού, αλλά η αγορά είναι ακόμα ικανή να διαχειριστεί αυτήν τη διαταραχή ή ζήτηση χωρίς να χρειάζεται να καταφύγει σε μέτρα που δεν στηρίζονται στην αγορά·

3) Επίπεδο έκτακτης ανάγκης (έκτακτη ανάγκη): Σε περίπτωση εξαιρετικά υψηλής ζήτησης αερίου, σημαντικής διαταραχής του εφοδιασμού ή άλλης σημαντικής επιδείνωσης της κατάστασης του εφοδιασμού και σε περίπτωση που όλα τα σχετικά

μέτρα έχουν εφαρμοστεί αλλά ο εφοδιασμός με αέριο δεν αρκεί για να καλύψει την εναπομένουσα ζήτηση αερίου, έτσι ώστε να πρέπει να ληφθούν πρόσθετα μέτρα που δεν στηρίζονται στην αγορά, προκειμένου, κατά κύριο λόγο, να διασφαλιστεί ο εφοδιασμός με αέριο στους προστατευόμενους πελάτες (οικιακούς χρήστες).

Όσον αφορά την αναβαθμισμένη πλέον Ομάδα Συντονισμού για το αέριο, αυτή συγκαλείται ιδίως για ζητήματα σχετικά με:

- * την ασφάλεια εφοδιασμού με αέριο, οποτεδήποτε και ειδικότερα σε περίπτωση κατάστασης έκτακτης ανάγκης·
- * κάθε πληροφορία σχετικά με την ασφάλεια εφοδιασμού με αέριο σε εθνικό, περιφερειακό και ενωσιακό επίπεδο·
- * τις βέλτιστες πρακτικές και πιθανές κατευθυντήριες γραμμές για όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη·
- * το επίπεδο ασφάλειας εφοδιασμού, στοιχεία συγκριτικής αξιολόγησης και μεθοδολογίες εκτίμησης·
- * εθνικά, περιφερειακά και ενωσιακά σενάρια και δοκιμή των επιπέδων ετοιμότητας·
- * την εκτίμηση των προληπτικών σχεδίων δράσης και των σχεδίων έκτακτης ανάγκης και την εφαρμογή των μέτρων που προβλέπονται σε αυτά·
- * τον συντονισμό μέτρων για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης εντός της Ένωσης, σε τρίτες χώρες που είναι συμβαλλόμενα μέρη της συνθήκης για την Ενεργειακή Κοινότητα και σε άλλες τρίτες χώρες·
- * τις ανάγκες παροχής βοήθειας προς τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν τα σοβαρότερα προβλήματα.

Συμπερασματικά, ο Κανονισμός 994/2010 αποτελεί μία απολύτως αναγκαία ρύθμιση, η οποία αναβάθμισε το ζήτημα της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενίσχυσε με επικαιροποιημένα μέτρα την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης σε φυσικό αέριο και κάλυψε – μετά τα διδάγματα της εμπειρικής εφαρμογής αφενός της Οδηγίας 2004/67/EK και αφετέρου των απρόοπτων διακοπών της συνεχούς ροής του φυσικού αερίου – την αντιμετώπιση ενός ευρέος φάσματος κινδύνων της βραχυπρόθεσμης ενεργειακής ασφάλειας τόσο σε προληπτικό όσο και σε κατασταλτικό επίπεδο. Εναπόκειται βεβαίως στα κράτη – μέλη η απαραίτητη τήρηση των μέτρων και των διαδικασιών του Κανονισμού καθώς και η εντατική συνεργασία σχετικά με τα ζητήματα αυτά.

2. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΚΡΑΤΩΝ – ΜΕΛΩΝ – ΑΡΧΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ –ΑΡΧΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

Σε μεγάλο βαθμό η σημερινή κατάσταση οφείλεται και στο γεγονός ότι τα κράτη – μέλη της ΕΕ επί σειρά ετών αντιμετώπιζαν τον ενεργειακό τους εφοδιασμό ως εθνικό ζήτημα ασφαλείας και όχι ως συλλογικό – ενωσιακό. Έτσι, προέβαιναν σε διμερείς συμφωνίες με τη Ρωσία¹³², γεγονός που επέτρεπε στην τελευταία να θέσει τους όρους της συμφωνίας και εν τέλει να απειλήσει την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ¹³³.

Έχει πλέον καταστεί σαφές ότι τα κράτη – μέλη της ΕΕ πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους στον τομέα της ενέργειας, να ενημερώνουν ένα κεντρικό σύστημα για τις συμβάσεις που υπογράφουν και γενικότερα για όλα τα ζητήματα και τις μεταβολές στη ζήτηση και την τροφοδοσία του αερίου. Για το λόγο αυτό έχουν ήδη ιδρυθεί οι κατά τόπους Ρυθμιστικές Αρχές Ενέργειας, οι οποίες έχουν αναλάβει το ρόλο του συντονισμού και της ανταλλαγής πληροφοριών. Οι Αρχές είναι επιφορτισμένες, μεταξύ άλλων με την υποχρέωση να συντάσσουν εκθέσεις για όλα τα παραπάνω θέματα, που άπτονται της ασφαλείας του ενεργειακού εφοδιασμού. Σύμφωνα και με την Επιτροπή¹³⁴, *«ενώ κάθε κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για την ασφάλεια του δικού του εφοδιασμού, η αλληλεγγύη μεταξύ κρατών μελών αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της συμμετοχής στην ΕΕ. Εντός της εσωτερικής αγοράς ενέργειας οι ειδικές εθνικές λύσεις είναι συχνά ανεπαρκείς. Οι στρατηγικές επιμερισμού και διασποράς του κινδύνου και οι στρατηγικές για τη βέλτιστη χρήση της συνδυασμένης βαρύτητας των κρατών μελών της ΕΕ στον παγκόσμιο στίβο μπορούν να είναι αποτελεσματικότερες από τις διασκορπισμένες εθνικές δράσεις. Αυτοί είναι οι λόγοι για τους οποίους η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού αποτελεί θέμα κοινού ενδιαφέροντος για την ΕΕ»*.

Σύμφωνα δε με το από 7-9-2011 δελτίο τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹³⁵, τα κράτη μέλη της ΕΕ καλούνται να κοινοποιούν αμοιβαία πληροφορίες για διεθνείς συμφωνίες με τρίτες χώρες στον τομέα της ενέργειας, ακόμη και συμφωνίες που ακόμη βρίσκονται υπό διαπραγμάτευση. Περαιτέρω, γνωστοποιείται η δυνατότητα της Επιτροπής να γνωμοδοτεί για τη συμβατότητα των συμφωνιών αυτών με το ενωσιακό δίκαιο και με τους στόχους περί ασφαλείας του εφοδιασμού της ΕΕ, καθώς και η δυνατότητα διαπραγμάτευσης των ενεργειακών συμφωνιών σε ενωσιακό επίπεδο,

¹³² Finon D., Locatelli C., σελ. 24

¹³³ Zeyno B., σελ. 143

¹³⁴ COM(2008) 781 τελικό

¹³⁵ Το οποίο συνόδευσε την ανακοίνωση της Επιτροπής COM (2011) 539 final

εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την επίτευξη καίριων στόχων της ΕΕ (όπως συμβαίνει με την περίπτωση του Αζερμπαϊτζάν και του Τουρκμενιστάν).

3. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ - ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΜΕ ΤΡΙΤΑ ΚΡΑΤΗ

Όπως έχει ήδη γίνει κατανοητό, είναι απαραίτητο για την Ένωση να συνάπτει «ενεργειακές συμμαχίες» με τρίτα κράτη εκτός Ευρώπης¹³⁶. Με την ενίσχυση της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής, η ΕΕ είναι δυνατό να επιτύχει α) συνεργασία με κράτη με πλούσια ενεργειακά κοιτάσματα για την κατασκευή αγωγών και δικτύων, στα οποία προς το παρόν υπάρχει ανεπαρκής χρηματοδότηση/ επενδύσεις και ελλιπής τεχνογνωσία, β) προσέγγιση με κράτη γεωγραφικά απομακρυσμένα και στήριξη αυτών, ώστε να μην εγκλωβίζονται στην οικονομοπολιτική εξάρτηση της Ρωσίας, ή άλλου ισχυρού εταίρου, γ) ένωση των ενεργειακών αγορών και ενδυνάμωση της ενωσιακής αγοράς δ) εξαγωγή του ευρωπαϊκού μοντέλου απελευθέρωσης της αγοράς ως μοντέλο οργάνωσης αγοράς για τρίτα κράτη, ώστε να δημιουργηθεί ένα είδος ενεργειακής κοινότητας που θα διέπεται από κοινά αποδεκτούς κανόνες και ρυθμίσεις, αποφεύγοντας την άμεση επιρροή πολιτικών επιλογών και τακτικών, ε) τη σταδιακή δραστηριοποίηση ευρωπαϊκών εταιρειών ενέργειας στα συγκεκριμένα κράτη.

Από αυτού του είδους τις συνεργασίες, θα επωφεληθούν όλα τα μέρη, καθώς τα μεν κράτη – παραγωγοί θα εκμεταλλευτούν τον φυσικό τους πλούτο με δικαιότερους όρους – αφού πλέον θα αποκτήσουν το δικαίωμα επιλογής έναντι της τακτικής του ενός αγοραστή που υφίσταται σήμερα - , ενώ από την άλλη πλευρά, η ΕΕ θα διασφαλίσει την απρόσκοπτη ροή ενέργειας σε λογικές τιμές και την απεξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η ΕΕ κινείται προς μία συνεκτική εξωτερική ενεργειακή πολιτική, συνάπτοντας συμφωνίες, μνημόνια κατανόησης και συνιδρύοντας οργανισμούς με κράτη της νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας. Θέτει σε εφαρμογή το στόχο της ενίσχυσης της εξωτερικής της διάστασης, μέσω συμμαχιών με κράτη – κλειδιά. Βέβαια, οι διαφορετικοί πολιτισμοί, τα νέα καθεστώτα και η στενή

¹³⁶ Η ανάγκη αυτή επισημαίνεται σχεδόν σε όλα τα κείμενα της ΕΕ που αναφέρονται στην ενεργειακή ασφάλεια. Για παράδειγμα, στην ανακοίνωση της Επιτροπής για την πρωτοβουλία Ενέργεια 2020 (COM (2010) 639), γίνεται λόγος για ισχυρές διεθνείς συμμαχίες, ιδίως με τις γειτονικές χώρες, με εργαλείο και τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία εξειδικεύει και ενισχύει την εξωτερική διάσταση της Ένωσης. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η ανακοίνωση της Επιτροπής [COM (2011) 539 final], για την προώθηση των συνεργασιών εκτός των συνόρων της Ένωσης.

σύνδεση των κρατών με τη Ρωσία, παραμένουν εμπόδια για την ευόδωση των συνεργασιών αυτών, που βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο.

Αξίζει να αναφερθούν ορισμένα από τα σημαντικότερα εγχειρήματα της Ένωσης για τη σύναψη «ενεργειακών συμμαχιών».

3.1. Συνθήκη για το Χάρτη Ενέργειας (ECT)¹³⁷

Όπως αναφέρθηκε, η Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Χάρτη και το Πρωτόκολλο του Χάρτη Ενέργειας για την ενεργειακή απόδοση και τα σχετικά περιβαλλοντικά προβλήματα, υπογράφηκαν το 1994 από 51 συμβαλλόμενα μέρη. Τελικώς, τέθηκε σε ισχύ το 1998¹³⁸. Παρά το γεγονός ότι υπήρξαν κράτη που υπέγραψαν τη Συνθήκη, αλλά δεν την επικύρωσαν¹³⁹, και μάλιστα κράτη τα οποία είναι ισχυροί ενεργειακοί παίκτες, δεν είναι ορθό να παραβλέψουμε το γεγονός ότι μία σειρά επίσης ισχυρών ενεργειακά χωρών, υπέγραψαν και επικύρωσαν το κείμενο της Συνθήκης, υποδηλώνοντας τη βούλησή τους για την ύπαρξη ενός οριοθετημένου πλαισίου σχετικά με την ενέργεια, το οποίο θα υπερβαίνει τα γεωγραφικά όρια μίας ηπείρου. Ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη, είναι οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες και η Ευρατόμ, ευρωπαϊκά κράτη όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και κράτη όπως το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν, η Ουκρανία και η Ιαπωνία.

Σε μια σύντομη επισκόπηση των ρυθμίσεων της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας, άξια αναφοράς είναι η ρύθμιση σχετικά με τις επενδύσεις και την υποστήριξή τους από τα κράτη, μέσω της δημιουργίας σταθερών, ευνοϊκών και διαφανών συνθηκών για τους ξένους επενδυτές και η υιοθέτηση της ρήτρας του μάλλον ευνοουμένου κράτους¹⁴⁰. Επίσης ενδιαφέρον και για την παρούσα εργασία έχουν η ρύθμιση για τη διαμετακόμιση, σύμφωνα με την οποία κάθε μέρος λαμβάνει τα μέτρα που είναι αναγκαία για να διευκολυνθεί η διαμετακόμιση ενεργειακών υλών και προϊόντων, σύμφωνα με την αρχή της ελεύθερης διαμετακόμισης και χωρίς διακρίσεις (στην τιμή, τους φόρους, τους περιορισμούς, κ.λπ.), και η απαγόρευση της διακοπής ή του περιορισμού της ροής ενεργειακών υλών και προϊόντων σε περίπτωση που ανακύψουν διαφορές για τον τρόπο διαμετακόμισης.

¹³⁷ R. Ericson, σελ. 44 επ.,

¹³⁸ Η Ελλάδα επικύρωσε τη Συνθήκη και το Πρωτόκολλο την 04^η Σεπτεμβρίου 1997.

¹³⁹ Η Αυστραλία, η Λευκορωσία, η Ισλανδία, η Νορβηγία και η Ρωσία.

¹⁴⁰ *Most Favoured Nation (MFN) Treatment*

3.2. Συνθήκη για την Ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας¹⁴¹

Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας υπογράφηκε στην Αθήνα την 25^η Οκτωβρίου 2005 (τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιουλίου 2006) μεταξύ της ΕΕ και της Αλβανίας, της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, του Μαυροβουνίου, της Μολδαβίας, της Σερβίας, των Σκοπίων και της αποστολής του ΟΗΕ για την προσωρινή διοίκηση του Κοσσυφοπεδίου.

Πρόκειται για ένα εγχείρημα που στόχο έχει κυρίως την ενοποίηση των εθνικών αγορών ενέργειας και τη δημιουργία μιας αγοράς ενέργειας χωρίς εσωτερικά σύνορα, στην οποία απαγορεύονται η επιβολή τελωνειακών δασμών και ποσοτικών περιορισμών στις εισαγωγές και εξαγωγές ενέργειας. Ένα από τα βασικότερα οφέλη της Συνθήκης για την Ενεργειακή Κοινότητα είναι η επέκταση του κοινοτικού κεκτημένου (*acquis communautaire*) σε χώρες μη μέλη της ΕΕ. Πρόκειται για την υιοθέτηση των βασικών νομοθετικών κειμένων της ΕΕ σχετικά με την αγορά ενέργειας και την εφαρμογή τους από τρίτα κράτη. Στον τομέα του φυσικού αερίου, τα νομοθετικά αυτά κείμενα είναι η Οδηγία 2009/73/ΕΚ της 13ης Ιουλίου 2009 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 2003/55/ΕΚ 13 Ιούλη του 2009, ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 715/2009 της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1775/2005 13 Ιουλίου, 2009, Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1775/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Σεπτεμβρίου 2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου 28 Αυγούστου, 2005, η Οδηγία 2004/67/ΕΚ του Συμβουλίου της 26ης Απριλίου 2004, σχετικά με τα μέτρα διασφάλισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο 26 Απρ 2004, η Οδηγία 2003/55/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2003 σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 98/30/ΕΚ.

Η Ενεργειακή Κοινότητα συγκροτεί στη Νοτιοανατολική Ευρώπη μια ολοκληρωμένη αγορά με βάση την ΕΕ¹⁴². Η εν λόγω αγορά στηρίζεται στη νομοθεσία για την εσωτερική αγορά και την ασφάλεια του εφοδιασμού όσον αφορά την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο, και οι διαβουλεύσεις για την επέκτασή της στο πετρέλαιο

¹⁴¹ Βλ. αναλυτικότερα, Γ. Παυλίδη «Ενεργειακή Κοινότητα: Από τον κατακερματισμό στην περιφερειακή ενοποίηση των αγορών ενέργειας», σε «Ενέργεια», ΝΒ, 2012

¹⁴² Ανακοίνωση της Επιτροπής «Δεύτερη επισκόπηση της ενεργειακής στρατηγικής σχέδιο δράσης της ΕΕ για την ενεργειακή ασφάλεια και αλληλεγγύη (COM/2008/0781)

είναι υπό εξέλιξη. Η προσχώρηση στην Ενεργειακή Κοινότητα νέων μελών, όπως επί παραδείγματι η Τουρκία, θα λειτουργήσει ως καταλύτης για τις μεταρρυθμίσεις τους στον τομέα της ενέργειας και θα οδηγήσει σε μια αμοιβαία επωφελή διευρυμένη αγορά ενέργειας βασισμένη σε κοινούς κανόνες. Αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει την Ουκρανία¹⁴³, μια σημαντική χώρα διαμετακόμισης, να αναβαθμίσει την υποδομή της. Ακόμη και η δυνατότητα για μία χώρα-μη μέλος απόκτησης της ιδιότητας του παρατηρητή μπορεί να είναι επωφελής τόσο για την ίδια, όσο και για την Ένωση. Η διαδικασία διεύρυνσης μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη ενίσχυση της ευρείας εφαρμογής του κοινοτικού κεκτημένου στον τομέα της ενέργειας, επιδιώκοντας έτσι τους στόχους της ΕΕ όσον αφορά τον ενεργειακό εφοδιασμό και συμβάλλοντας στην ασφάλεια των υποψηφίων για ένταξη χωρών.

Έργο προτεραιότητα για την Ενεργειακή Κοινότητα είναι και ο Δακτύλιος Φυσικού Αερίου (Gas Ring), ο οποίος θα συνδέει τις αγορές της Αλβανίας, της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, του Κοσσόβου, της Κροατίας, του Μαυροβουνίου, της Σερβίας και των Σκοπίων μεταξύ τους, αλλά και με τις αγορές της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ελλάδας και της Ουγγαρίας, δηλαδή κρατών – μελών της ΕΕ.

---

¹⁴³ Στις 24 Σεπτεμβρίου 2010 υπογράφηκε το πρωτόκολλο για την προσχώρηση της Ουκρανίας στην ενεργειακή κοινότητα κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης του συμβουλίου σε επίπεδο υπουργών της ενεργειακής κοινότητας.

Χάρτης 6: Δακτύλιος Φυσικού Αερίου

Πηγή: <http://www.energy->

community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/GAS/Regional_Market/Gas_Ring_Concept

3.3. Πρόγραμμα INOGATE

Ακόμη μία πρωτοβουλία συνεργασίας της ΕΕ με τρίτες χώρες είναι το πρόγραμμα INOGATE¹⁴⁴. Το πρόγραμμα INOGATE είναι ένα διεθνές ενεργειακό πρόγραμμα συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των χωρών εταίρων, της Αρμενίας, του Αζερμπαϊτζάν, της Λευκορωσίας, της Γεωργίας, του Καζακστάν, της Κιργιζίας, της Μολδαβίας, του Τατζικιστάν, του Τουρκμενιστάν, της Ουκρανίας και του Ουζμπεκιστάν. Αρχικά ξεκίνησε το 1995 ως μηχανισμός στήριξης και προώθησης των αγωγών που μετέφεραν πετρέλαιο και φυσικό αέριο από την Ανατολική Ευρώπη και τον Καύκασο στην ΕΕ. Το 2001, ο ρόλος του προγράμματος αναβαθμίσθηκε μετά την ψήφιση της συμφωνίας του Κιέβου, κατά την οποία στόχος πλέον του INOGATE ήταν η συνεργασία για την ανάπτυξη και την ενίσχυση αγωγών γενικότερα, ενώ σήμερα τα

¹⁴⁴ Τα αρχικά INOGATE προέρχονται από τη φράση Interstate Oil and Gas Transportation to Europe.

συμβαλλόμενα μέρη έχουν συμφωνήσει να συνεργαστούν προς τη επίτευξη τεσσάρων βασικών στόχων:

1. Τη σταδιακή δημιουργία συγκλινουσών ενεργειακών αγορών, με βάση τις αρχές της εσωτερικής αγοράς ενέργειας της ΕΕ, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των χωρών που συμμετέχουν
2. Την ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας με την αντιμετώπιση των ζητημάτων των εξαγωγών / εισαγωγών της ενέργειας, της διαφοροποίησης της προσφοράς, της διαμετακόμισης ενέργειας και της ενεργειακής ζήτησης.
3. Τη στήριξη της αειφόρου ανάπτυξης της ενέργειας, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης της ενεργειακής απόδοσης, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και διαχείρισης της ζήτησης
4. Την προσέλκυση επενδύσεων για ενεργειακά έργα στα συμβαλλόμενα μέρη.

Πρόκειται για ένα πλαίσιο προσέγγισης και συνεργασίας της ΕΕ με τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ, χωρίς τη συμμετοχή της Ρωσίας, και άλλα κράτη όπως η Τουρκία, που μπορούν να συνεισφέρουν στο εγχείρημα ως κράτη διαμετακόμισης.

Από τα κρισιμότερα προγράμματα του INOGATE είναι η «Πρωτοβουλία Baku» (Baku Initiative) με χρονοδιάγραμμα από τον Φεβρουάριο του τρέχοντος έτους μέχρι τον Ιανουάριο του 2015. Στόχο έχει να διευκολύνει την προοδευτική ενσωμάτωση των ενεργειακών αγορών της περιοχής αυτής στην αγορά της ΕΕ, καθώς και τη μεταφορά του πετρελαίου της Κασπίας εκτεταμένη και φυσικού αερίου προς την Ευρώπη, να το διέρχονται από τη Ρωσία ή μέσω άλλων οδών, όπως Το Ιράν και η Τουρκία

Σε επίπεδο διμερών σχέσεων η ΕΕ παρουσιάζει σημαντική δραστηριότητα την τελευταία δεκαετία:

3.4.1. Αζερμπαϊτζάν¹⁴⁵

Το Αζερμπαϊτζάν έχει αναδειχθεί σε κράτος – κλειδί τα τελευταία χρόνια για τους στόχους της ευρωπαϊκής ενεργειακής πολιτικής για διαφοροποίηση. Όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας, το Αζερμπαϊτζάν βρέθηκε σε διαμάχη με την Αρμενία¹⁴⁶, αλλά και με τη Ρωσία (για το καθεστώς της Κασπίας

¹⁴⁵ Ρ. Ιpek, σελ.228 επ.

¹⁴⁶ Nagorno-Karabakh

Θάλασσας). Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Vafa Gulizade, συμβούλου του Προέδρου Aliyev σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, *“Το πετρέλαιο είναι η στρατηγική μας, η άμυνά μας και η ανεξαρτησία μας. Το Ιράν ονειρεύεται το Αζερμπαϊτζάν και εάν οι Ρώσοι ήταν δυνατοί, θα έκαναν αποικία τους το Αζερμπαϊτζάν. Όμως δεν μπορούν γιατί ο Aliyev έχει προσκαλέσει όλον τον κόσμο να παρακολουθεί¹⁴⁷”*. Η προσέλκυση όσο το δυνατόν περισσότερων επενδυτών από όλη την υφήλιο με σκοπό την εκμετάλλευση των πηγών της χώρας είναι ο στόχος του Αζερμπαϊτζάν, στόχος που δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα καθώς πολλές από τις μεγάλες εταιρείες τόσο φυσικού αερίου όσο και πετρελαίου έχουν εγκαταστάσεις εκεί. Επίσης, μαζί με το Τουρκμενιστάν, ανακοίνωσαν ότι υπάρχουν διαθέσιμες ποσότητες φυσικού αερίου και εκδήλωσαν το ενδιαφέρον τους να πωλήσουν το φυσικό αέριο στην ΕΕ. Τον Ιανουάριο του 2011 μάλιστα, υπεγράφη σχετική κοινή δήλωση από τον Πρόεδρο Μπαρόζο και τον Πρόεδρο Aliyev¹⁴⁸, σύμφωνα με την οποία 1) τόνισαν τη σημασία του αγωγού Baku-Tbilisi-Erzurum ο οποίος μεταφέρει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν και την περιοχή της Κασπίας 2) δήλωσαν ότι κοινός τους στόχος είναι η δημιουργία ενός Νότιου Διαδρόμου (Southern Corridor) 3) παρότρυναν την έρευνα και τις επενδύσεις σχετικά με το κοίτασμα Shah Deniz II και 4) συναποδέχθηκαν ότι η στρατηγική δημιουργία του διαδρόμου θα δημιουργήσει επαρκείς υποδομές για τη σύνδεση του Αζερμπαϊτζάν με τις χώρες της Νοτιανατολικής Ευρώπης και την ΕΕ.

3.4.2. Βόρεια Αφρική

Τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, όπως η Αλγερία, η Αίγυπτος, η Λιβύη και η Νιγηρία είναι επί μακρό χρονικό διάστημα προμηθευτές της ΕΕ τόσο με φυσικό αέριο όσο και με πετρέλαιο¹⁴⁹ και είναι σημαντικό να αναβαθμιστούν οι ενεργειακές σχέσεις της Ένωσης με τα κράτη αυτά. Η Επιτροπή εξέφρασε τη στήριξη της κατασκευής του αγωγού Trans – Sahara Gas Pipeline, ο οποίος αποτελεί μία επιπρόσθετη δυνατότητα της ΕΕ για διαφοροποίηση των πηγών της¹⁵⁰. Παράλληλα, τα κράτη αυτά προμηθεύουν την Ένωση με υδροποιημένο φυσικό αέριο, ώστε να συμβάλλουν και στη διαφοροποίηση του ενεργειακού μίγματος της Ένωσης.

¹⁴⁷ J. Goldberg, *“Getting crude in Baku: The Crude Face of Global Capitalism”*, The New York Times Magazine, 4 Οκτ. 1998.

¹⁴⁸ European Commission, Press Release, 12-09-2011

¹⁴⁹ COM (2008) 781 fin., σελ. 9

¹⁵⁰ COM(2008) 781 τελικό: *“Ο Υπερσαχάριος Σωληναγωγός Φυσικού Αερίου αποτελεί μια σημαντική πρόσθετη ευκαιρία για την ΕΕ να διαφοροποιήσει τις διαδρομές και τις πηγές ενέργειας. Η ΕΕ είναι έτοιμη να συνδράμει στην υλοποίησή του μέσω των διαφόρων μέσων της, κυρίως μέσω της διμερούς συνεργασίας, του Ευρωπαϊκού Μέσου Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης, του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ανάπτυξης και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων”*.

3.4.3. Τουρκία¹⁵¹

Η ΕΕ δίνει ιδιαίτερο βάρος στις σχέσεις της με την Τουρκία, καθώς η τελευταία αποτελεί τον συνδετικό κρίκο των πηγών της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας, αλλά και της Ρωσίας, του Ιράν και του Ιράκ με την Ευρώπη. Η Τουρκία είναι ένας σημαντικός κόμβος για την τροφοδοσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το φυσικό αέριο της Κεντρικής Ασίας¹⁵².

Η Τουρκία είναι επίσης εκτός από χώρα διέλευσης των αγωγών αερίου (transit state) και σημαντικός καταναλωτής: Η εγχώρια παραγωγή της δεν επαρκεί για να καλύψει τις ανάγκες της χώρας, οπότε η Τουρκία εισάγει φυσικό αέριο από τη Ρωσία (μέσω του αγωγού Bluestream), το Αζερμπαϊτζάν και το Ιράν¹⁵³.

Η σύνδεση της Τουρκίας με τις χώρες παραγωγούς φυσικού αερίου είναι πολλαπλή, γεγονός που ενισχύει τα σχέδια της ΕΕ για ενεργειακή ασφάλεια¹⁵⁴. Ενδεικτικά αναφέρονται ο αγωγός South Caucasus Pipeline (SCP)¹⁵⁵, η γραμμή που συνδέει το Karacabey της Τουρκίας με την Κομοτηνή, δύο σύνολα αγωγών που μεταφέρουν ρωσικό φυσικό αέριο στην Τουρκία, ένα που διαπερνά την περιοχή των Βαλκανίων και ένα κάτω από τον Εύξεινο Πόντο. Η Τουρκία βρίσκεται εντός των χωρών από τις οποίες προβλέπεται να διέρχεται ο Nabucco, ενώ συζητά με τη Ρωσία για τη διέλευση από το τουρκικό έδαφος μίας σειράς αγωγών, εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό σε κάθε περίπτωση σημαντικά οικονομικά οφέλη. Επίσης ο αγωγός Baku – Tbilisi – Erzurum μεταφέρει αέριο του Αζερμπαϊτζάν από το πεδίο Shah Deniz, αγωγός που μελλοντικά θα μπορούσε να συνδεθεί με τον αγωγό Nabucco ή τον ITGI.

Το γεγονός βέβαια ότι η Τουρκία δεν έχει υπογράψει τη Συνθήκη για το Χάρτη της Ενέργειας αποτελεί μελανό σημείο στις σχέσεις της με την ΕΕ. Ωστόσο, τα πλεονεκτήματα της γεωπολιτικής θέσης της Τουρκίας είναι αυτά που υπερτερούν στις διμερείς της σχέσεις με την ΕΕ. Εξάλλου, δεν πρέπει να ξεχνά κανείς ότι παρόλο που βρίσκονται σε στάσιμο στάδιο οι συζητήσεις, η Τουρκία εξακολουθεί να είναι υποψήφια

---

¹⁵¹ J. Roberts, σελ. 51 επ.

¹⁵² Τα στενά του Βοσπόρου θεωρούνται σύμφωνα με τη συνθήκη του Montreux (1936) ως διεθνές υδάτινο πέρασμα, με αποτέλεσμα να εκπίπτουν του κυριαρχικού ελέγχου της Τουρκίας.

¹⁵³ J. Roberts, σελ. 51 επ.

¹⁵⁴ Με την προϋπόθεση βέβαια ότι η Τουρκία δεν θα εκμεταλλευτεί το προνόμιο της αυτό, όπως συνέβη την 18^η Ιανουαρίου 2012, όταν διεκόπη χωρίς προειδοποίηση η παροχή αζερικού αερίου από την Τουρκία. Την επόμενη ημέρα, η τουρκική εταιρεία Botas επικαλέσθηκε λόγους ανωτέρας βίας (τις κλιματικές συνθήκες στη γειτονική χώρα). : www.energypress.gr/news/DEPA

¹⁵⁵ Αγωγός Νοτίου Καυκάσου που μεταφέρει αέριο από το Αζερμπαϊτζάν στην τουρκική αγορά, ενώ υπάρχει πρόβλεψη και για περαιτέρω διοχέτευση του αερίου σε τρίτες αγορές μέσω του αγωγού αυτού.

προς ένταξη χώρα στην ΕΕ, γεγονός που αποτελεί ισχυρό διαπραγματευτικό σημείο για την ΕΕ.

3.4.4. Νορβηγία¹⁵⁶

Η Νορβηγία είναι ένας από τους μεγαλύτερους προμηθευτές της ΕΕ σε φυσικό αέριο¹⁵⁷. Οι διπλωματικές σχέσεις με την ΕΕ είναι σε πολύ καλό επίπεδο, η δε οικονομική συνεργασία άριστη, καθώς η Νορβηγία έχει ήδη ενσωματωθεί στην εσωτερική ενεργειακή αγορά ως μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Περιοχής (European Economic Area)¹⁵⁸. Η ενίσχυση του ενεργειακού διαλόγου με την Νορβηγία είναι στα άμεσα σχέδια της ΕΕ, ώστε να προωθηθεί η περαιτέρω συνεργασία με οφέλη και για τις δύο πλευρές.

3.4.5. Ουκρανία¹⁵⁹

Η Ουκρανία είναι ένας εταίρος προτεραιότητας για την ΕΕ, λόγω της ιδιότητας της ως κράτους διαμετακόμισης φυσικού αερίου, από το οποίο μάλιστα διέρχεται σημαντικός αριθμός αγωγών. Οι διμερείς σχέσεις της ΕΕ με το κράτος αυτό, στηρίζεται στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (European Neighbourhood Policy) και της Ανατολικής Συνεργασίας (Eastern Partnership). Η συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας (Partnership and Co-operation Agreement), η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1998, παρέχει ένα πλαίσιο για τη συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της Ουκρανίας, σε όλους τους βασικούς τομείς της μεταρρύθμισης.

Περαιτέρω, στη σύνοδο κορυφής του Παρισιού το Σεπτέμβριο του 2008 επετεύχθη συμφωνία για την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την συμφωνία σύνδεσης της Ουκρανίας με την ΕΕ. Τον Νοέμβριο του 2009, το Συμβούλιο Συνεργασίας ενέκρινε την Ατζέντα Σύνδεσης ΕΕ-Ουκρανίας.

Η Συμφωνία Σύνδεσης θα εμβαθύνει σημαντικά την πολιτική ένωση της Ουκρανίας και την οικονομική ολοκλήρωση με την ΕΕ. Είναι σημαντικό ότι η Ουκρανία έγινε μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) το Μάιο του 2008, γεγονός

¹⁵⁶ Ανακοίνωση της Επιτροπής COM (2008) 781 final

¹⁵⁷ 24% των εισαγωγών της ΕΕ το 2006, στοιχεία Eurostat (2006)

¹⁵⁸ <http://www.efta.int/eea.aspx>

¹⁵⁹ Για τις διμερείς σχέσεις βλ. αναλυτικά http://eeas.europa.eu/ukraine/index_en.htm και http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/134147.pdf

που μπορεί να την βοηθήσει να υιοθετήσει σημαντικές αρχές του κοινοτικού κεκτημένου και των ευρωπαϊκών αρχών.

4. ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ (Diversification)

4.1. Διπλωματία των αγωγών

Όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, οι αγωγοί είναι το δεύτερο σημαντικότερο στοιχείο για την ενεργειακή ασφάλεια, μετά την ύπαρξη ενδογενών φυσικού αερίου. Αφού οι πηγές της ΈΕ δεν επαρκούν για την ενεργειακή της ασφάλεια, τα δίκτυα αγωγών που την συνδέουν με τις εξωτερικές πηγές είναι ο ομφάλιος λώρος της.

4.1.1. Nabucco

Η κοινοπραξία του Nabucco αποτελείται από την αυστριακή εταιρεία OMV, τη γερμανική RWE, τη βουλγαρική Bulgargaz, τη ρουμανική Transgaz και την τούρκικη Botas. Οι συζητήσεις ξεκίνησαν το 2002 και εν τέλει η συμφωνία υπογράφηκε στις 13 Ιουλίου 2009¹⁶⁰. Ο αγωγός υπολογίζεται να έχει μήκος 3.300 km και δυνατότητα μεταφοράς 30 bcm. Θα διασχίζει την Τουρκία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία με τελικό σημείο την Αυστρία. Πρόκειται για έναν ιδιαίτερα μεγάλο αγωγό, ο οποίος δεν καλύπτεται μόνο από τις προβλεπόμενες ποσότητες αζερικού αερίου, και για το λόγο αυτό πρέπει να βρεθούν επιπλέον πηγές τροφοδοσίας. Σε αυτό το σημείο εντοπίζονται δυσκολίες, καθώς δυνητικοί προμηθευτές όπως το Ιράν ή το Τουρκμενιστάν¹⁶¹, αποδεικνύονται ακατάλληλοι, είτε λόγω των διπλωματικών τους σχέσεων με τις δυτικές χώρες ή λόγω τεχνικών εμποδίων. Εάν υλοποιούνταν η κατασκευή του αγωγού αυτού, θα ήταν ένα σημαντικό βήμα προς την εδραίωση της ενεργειακής ασφάλειας, καθώς η Ρωσία πιθανότατα να ήταν περισσότερο πρόθυμη να διαπραγματευθεί τους όρους των συμφωνιών της με την ΕΕ. Ωστόσο, εκτός από το ζήτημα της τροφοδοσίας, προβληματισμό έχει δημιουργήσει το σχέδιο της Ρωσίας για τον αγωγό Southstream, που ουσιαστικά πρόκειται για ανταγωνιστικό αγωγό, εξυπηρετώντας σχεδόν τις ίδιες περιοχές.

---

¹⁶⁰ Στην υπογραφή της συμφωνίας αναφέρθηκε και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο από 17-09-2009 ψήφισμα του (2010/ C 224 E/06), σύμφωνα με το οποίο «...συγχαίρει στο πλαίσιο της μείωσης της εξάρτησης από το ρωσικό εφοδιασμό, τις κυβερνήσεις της Αυστρίας, Βουλγαρίας, Ουγγαρίας, Ρουμανίας και Τουρκίας που στις 13 Ιουλίου 2009 υπέγραψαν τη διακυβερνητική συμφωνία σχετικά με ένα νομικό πλαίσιο για τον αγωγό Nabucco, σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της υλοποίησης του εν λόγω προγράμματος προτεραιότητας της ΕΕ..»

¹⁶¹ Το Τουρκμενιστάν προμηθεύει σήμερα τη Ρωσία με το ¼ της παραγωγής του (Kirchner E. : 2009)

4.1.2. Μικρός Nabucco (South East Europe Pipeline)¹⁶²

Αποσκοπεί στη μεταφορά φυσικού αερίου που θα προέρχεται από το Αζερμπαϊτζάν μέσω της Τουρκίας, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Ουγγαρίας και θα καταλήγει στην Αυστρία (Baumgarten). Στην κοινοπραξία του έργου συμμετέχουν η βουλγαρική Energy Holding, η ρουμανική Transgaz, η τουρκική Botas, η αυστριακή OMV, η γερμανική RWE και η ουγγρική FGSZ.¹⁶³

4.1.3. ITGI¹⁶⁴

Πρόκειται για αγωγό που αποτελείται από δύο μέρη (Interconnector Turkey – Greece και Interconnector Greece- Italy) που μεταφέρει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν μέσω Τουρκίας και Ελλάδας στην Ιταλία. Το μέρος του αγωγού που συνδέει την Ελλάδα με την Τουρκία έχει ήδη κατασκευασθεί από το 2007. Αυτό που είναι ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι ένα τμήμα του αγωγού που συνδέει την Ελλάδα με τη βουλγαρική πόλη Χάσκοβο (IGB), θα είναι διπλής ροής, γεγονός που ενισχύει την ενεργειακή ασφάλεια της χώρας μας.

4.1.4. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η σύνδεση της αγοράς της Βαλτικής με την υπόλοιπη Ευρώπη, η οποία θα καλύπτει το φυσικό αέριο, την ηλεκτρική ενέργεια και την αποθήκευση. Τα ενεργειακά συστήματα των κρατών είναι σχετικά απομονωμένα από την υπόλοιπη Ευρώπη, καθώς αποτελούσαν μέρος του ενιαίου δικτύου της πρώην Σοβιετικής Ένωσης¹⁶⁵. Αυτό αποτελεί μοναδική ευκαιρία τόσο για τα υποψήφια προς ένταξη κράτη, όσο και για την ΕΕ. Η Επιτροπή προς την κατεύθυνση αυτή στον τομέα του φυσικού αερίου προώθησε το σχέδιο για τον αγωγό Nabucco.

4.1.5. Πρέπει επίσης να αναπτυχθεί ο νότιος διάδρομος φυσικού αερίου (South Corridor) για την παροχή αερίου από τις πηγές της Κασπίας και της Μέσης Ανατολής, οι οποίες θα μπορούσαν δυνητικά να καλύψουν σημαντικό μέρος των μελλοντικών αναγκών της ΕΕ. Πρόκειται για μία από τις μεγαλύτερες προτεραιότητες της ΕΕ όσον αφορά την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού. Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη χρειάζεται να συνεργαστούν με τις ενδιαφερόμενες χώρες, κυρίως με εταίρους όπως το Αζερμπαϊτζάν και το Τουρκμενιστάν και τις χώρες του Μασρέκ, μεταξύ άλλων, με κοινό στόχο την ταχεία ανάληψη σταθερών δεσμεύσεων για τον εφοδιασμό με φυσικό αέριο

¹⁶² Ο.π. Ε. Λοβέρδου – Τυπάλδου, σελ. 378

¹⁶³ <http://www.energypress.gr>

¹⁶⁴ Βλ. αναλυτικά επόμενο κεφάλαιο, 2.2.

¹⁶⁵ Ε. Λοβέρδου – Τυπάλδου, σε «Ενέργεια», σελ. 371 επ.

και την κατασκευή των απαραίτητων σωληναγωγών σε κάθε φάση ανάπτυξης. Πιο μακροπρόθεσμα, όταν οι πολιτικές συνθήκες το επιτρέψουν, ο εφοδιασμός από άλλες χώρες της περιοχής, όπως το Ουζμπεκιστάν και το Ιράν, αναμένεται να αποτελεί μια επιπλέον σημαντική πηγή εφοδιασμού για την ΕΕ. Η διέλευση των σωληναγωγών φυσικού αερίου θα χρειαστεί να συμφωνηθεί με τις χώρες διαμετακόμισης και κυρίως με την Τουρκία, με τρόπο που να τηρούνται αφενός οι βασικές αρχές του κοινοτικού κεκτημένου και, αφετέρου, οι εύλογες ανησυχίες των χωρών αυτών όσον αφορά την ασφάλεια του δικού τους ενεργειακού εφοδιασμού.

4.1.6. Ιδιαίτερης αξίας είναι η ολοκλήρωση του μεσογειακού ενεργειακού δακτυλίου, ο οποίος θα συνδέει την Ευρώπη με τη Νότιο Μεσόγειο μέσω διασυνδέσεων ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου. Ειδικότερα, ο δακτύλιος είναι ουσιώδους σημασίας για την ανάπτυξη του τεράστιου δυναμικού ηλιακής και αιολικής ενέργειας της περιοχής. Ο κατάλογος των έργων υποδομής προτεραιότητας που εγκρίθηκε από την ευρωμεσογειακή σύνοδο των υπουργών ενέργειας τον Δεκέμβριο του 2007 και το μεσογειακό σχέδιο για την ηλιακή ενέργεια που εγκρίθηκε στο Παρίσι τον Ιούλιο του 2008.

4.2. Ενεργειακό Μίγμα

4.2.1. Υγροποιημένο Φυσικό Αέριο (LNG)

Το υγροποιημένο φυσικό αέριο και η κατάλληλη αποθήκευση του φυσικού αερίου είναι σημαντικά για τη διασφάλιση της ρευστότητας και της διαφοροποίησης των αγορών φυσικού αερίου της ΕΕ. Η επάρκεια χωρητικότητας για το ΥΦΑ, η οποία συνίσταται σε εγκαταστάσεις υγροποίησης στις χώρες παραγωγής και σε τερματικούς σταθμούς ΥΦΑ και εγκαταστάσεις επαναεριοποίησης επί των πλοίων στην ΕΕ, πρέπει να είναι διαθέσιμη σε όλα τα κράτη μέλη, είτε άμεσα, είτε μέσω άλλων κρατών μελών βάσει συμφωνίας αλληλεγγύης. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τα κράτη μέλη που επί του παρόντος εξαρτώνται υπερβολικά από έναν και μόνο προμηθευτή φυσικού αερίου.

Ήδη με την Πράσινη Βίβλο (2008) επισημάνθηκε από την Επιτροπή ότι όλα τα κράτη πρέπει να έχουν πρόσβαση σε επαρκή δυναμικότητα ΥΦΑ, αναφορικά με τη δυναμικότητα των τερματικών σταθμών, τη δυναμικότητα επαναεριοποίησης επί των πλοίων και τη δυναμικότητα αποθήκευσης. Το ΥΦΑ επιτρέπει μεγαλύτερη ευελιξία στις συναλλαγές, καθώς δεν πρόκειται για εμπόριο μεταξύ δύο μερών- όπως συμβαίνει με

τους αγωγούς- αλλά παρέχει τη δυνατότητα προμήθειας από περισσότερους παραγωγούς, με διαπραγμάτευση των όρων και των τιμών¹⁶⁶.

4.2.2. Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) είναι οι μη ορυκτές ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, δηλαδή η αιολική, η ηλιακή και η γεωθερμική ενέργεια, η ενέργεια κυμάτων, η παλιρροϊκή ενέργεια, η υδραυλική ενέργεια, τα αέρια τα εκλυόμενα από χώρους υγειονομικής ταφής, από εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού και τα βιοαέρια.¹⁶⁷

Τα βήματα προς την διαφοροποίηση του ενεργειακού μίγματος με ανανεώσιμες πηγές ενέργειας είναι αργά, για το λόγο ότι ορισμένες από τις ανανεώσιμες μορφές ενέργειας απαιτούν σημαντικές αρχικές επενδύσεις, όπως εξάλλου συνέβη ιστορικά και με άλλες ενεργειακές μορφές, όπως για παράδειγμα την ενέργεια που προέρχεται από τον άνθρακα, το πετρέλαιο και την πυρηνική ενέργεια. Έτσι, προκειμένου να ενισχυθούν τους οι ανανεώσιμες μορφές ενέργειας απαιτείται να θεσπιστούν χρηματοοικονομικά ή φορολογικά κίνητρα.

Η Ευρώπη δεν διαθέτει ακόμη τη δικτυακή υποδομή που θα επέτρεπε στις ανανεώσιμες πηγές να αναπτυχθούν και ανταγωνιστούν ισότιμα τις παραδοσιακές. Τα μεγάλης κλίμακας έργα αιολικών πάρκων στον Βορρά και ηλιακών εγκαταστάσεων στον Νότο απαιτούν αντίστοιχες γραμμές μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας ικανές να μεταφέρουν την εν λόγω πράσινη ηλεκτρική ενέργεια σε περιοχές υψηλής κατανάλωσης. Το σημερινό δίκτυο θα αγωνιστεί να απορροφήσει τους όγκους ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές που συνεπάγονται οι στόχοι του 2020 (33% της ακαθάριστης παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας).

5. ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ – ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

Όπως προεκτέθηκε, σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, την ενεργειακή ασφάλεια εγγυάται η ύπαρξη αποθηκευτικών εγκαταστάσεων με επαρκές απόθεμα για την

¹⁶⁶ Kirchner E., Berk C., σελ. 872 επ.

¹⁶⁷ Οδηγία 2001/77/ΕΚ

κάλυψη των καίριων αναγκών (οικιακών καταναλωτών κ.λπ.) καθώς και η πρόβλεψη διαδικασιών για την αντιμετώπιση διακοπής της συνεχούς ροής φυσικού αερίου.

Ήδη με τον ισχύοντα Κανονισμό 994/2010 προβλέπονται ικανοποιητικές για τη διαχείριση κρίσεων έλλειψης φυσικού αερίου, σε διαφορετικά επίπεδα ανάλογα με τη σοβαρότητα του κινδύνου και της απειλής (έγκαιρη προειδοποίηση, επιφυλακή και έκτακτη ανάγκη).

Περαιτέρω, σύμφωνα με την Επιτροπή, τα προγράμματα έρευνας και επίδειξης τεχνολογιών θα πρέπει να εστιασθούν περισσότερο στις τεχνολογίες ενεργειακών δικτύων. Η επιστημονική κοινότητα της Ευρώπης θα πρέπει να έχει κατάλληλα κίνητρα ώστε να συνεργαστεί πλήρως με τον ιδιωτικό τομέα για την ανάπτυξη λύσεων. Μια σοβαρή πρόκληση κατά την Επιτροπή για το διάστημα που μεσολαβεί έως το 2020 είναι η εγκατάσταση ενός ευέλικτου ευρωπαϊκού δικτύου το οποίο θα διαθέτει μεγάλη αποθηκευτική ικανότητα και θα ενσωματώνει διαφορετικά συστήματα ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες και από συμβατικές πηγές ενέργειας.¹⁶⁸

Η ΕΕ πρέπει να επιδιώξει την προώθηση και την ανάπτυξη νέων ενεργειακών τεχνολογιών και καινοτόμων λύσεων σε όλα τα κράτη - μέλη. Στην ανακοίνωση της Επιτροπής για τον Ενεργειακό Χάρτη 2050¹⁶⁹, μεταξύ των στόχων της ΕΕ τίθεται και η αναμόρφωση του ενεργειακού συστήματος, μέσω της βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης. Οι νέες τεχνολογίες προτείνεται να χρησιμοποιηθούν για την εξοικονόμηση ενέργειας σε οικιακές συσκευές, μεταφορικά μέσα, προϊόντα, κ.λπ.

---

¹⁶⁸ Πράσινη Βίβλος: Προς ένα ασφαλές, αειφόρο και ανταγωνιστικό ευρωπαϊκό δίκτυο ενέργειας (COM/2008/782).

¹⁶⁹ COM (2011) 885/2

Δ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΩΣ ΔΥΝΗΤΙΚΟΣ ΡΥΘΜΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η αύξηση της ζήτησης του φυσικού αερίου καθώς και η έντονη ανάγκη διαφοροποίησης των πηγών και των οδύσεων που όπως προαναφέρθηκε είναι στις άμεσες προτεραιότητες πλέον της ΕΕ και της ενεργειακής της πολιτικής, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της Βαλκανικής χερσονήσου και της Ελλάδας αποτελούν πρόκληση για την αναβάθμιση του ρόλου των κρατών αυτών στην ισορροπία δυνάμεων της Ευρώπης και προσδίδουν νέα δυναμική στις διπλωματικές και οικονομικές τους σχέσεις.

Βέβαια οι τοπικές εχθρότητες του παρελθόντος δεν έχουν εξαλειφθεί, εδαφικές διεκδικήσεις υφίστανται μέχρι σήμερα και ο ανταγωνισμός των κρατών είναι γεγονός. Αυτά τα άλυτα ζητήματα, δεν αναστέλλουν ασφαλώς τη συνεργασία των κρατών και τις διπλωματικές σχέσεις, αλλά είναι βέβαιο ότι αποτελούν τροχοπέδη στην εδραίωση σχέσεων αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Άλλωστε, δεν συμπίπτουν πάντοτε τα συμφέροντα των γειτονικών κρατών, ιδίως όταν μόνο ορισμένα από αυτά μπορούν να επωφεληθούν από ένα πλάνο δράσης – ενεργειακής διαφοροποίησης. Τότε οι σχέσεις γίνονται ανταγωνιστικές, και το κάθε κράτος επιλέγει σύμφωνα με το εθνικό του συμφέρον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κατασκευή των αγωγών Nabucco και Southstream, και ο διαχωρισμός των κρατών της Νοτιανατολικής Ευρώπης σε δύο «στρατόπεδα».

Με γεωγραφικά κριτήρια, τα Βαλκάνια μπορούν να θεωρηθούν το κομβικό σημείο που συνδέει την Ευρώπη με το φυσικό αέριο της Ρωσίας (για την Νότια Ευρώπη), της Μαύρης Θάλασσας και της Κεντρικής Ασίας (για την όλη την Ευρώπη). Αποτελούν επομένως το συνδετικό κρίκο για την προμήθεια της ΕΕ με ρωσικό φυσικό αέριο – άρα και για την βραχυπρόθεσμη ενεργειακή ασφάλεια, καθώς δίχως τους αγωγούς της Νοτιανατολικής Ευρώπης, η Νότια και Κεντρική Ευρώπη δε θα είχε διέξοδο για την προμήθεια αερίου. Παράλληλα, όμως, η περιοχή των Βαλκανίων είναι δυνατό να διαδραματίσει ουσιαστικό και καθοριστικό ρόλο και στο ζήτημα της διαφοροποίησης των πηγών της ΕΕ, μέσω της κατασκευής δικτύων αγωγών από τα κράτη της Κεντρικής Ασίας.

1. Η ΑΓΟΡΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΣΤΗΝ ΝΟΤΙΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ¹⁷⁰ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα κράτη της Νοτιανατολικής Ευρώπης διαθέτουν κατά κύριο λόγο υποανάπτυκτες αγορές φυσικού αερίου, με την έννοια της απουσίας των δομών μιας οργανωμένης αγοράς, της ύπαρξης ικανού αριθμού εταιρειών στον τομέα της ενέργειας και της λειτουργία τους υπό τους κανόνες υγιούς ανταγωνισμού. Η κατάσταση δεν είναι η ίδια σε όλα τα κράτη, με τη Βουλγαρία και τη χώρα μας να έχουν σημειώσει σημαντική χρήση του φυσικού αερίου και σχετική ανάπτυξη των δικτύων και της αγοράς. Από την άλλη πλευρά, το φυσικό αέριο στην Βοσνία –Ερζεγοβίνη, την Κροατία, την ΠΓΔΜ, την Αλβανία, δεν είναι τόσο διαδεδομένη μορφή ενέργειας, ώστε να μην έχει δοθεί προτεραιότητα στις υποδομές και την οργάνωση της αγοράς.

Το φυσικό αέριο χρησιμοποιείται κυρίως στη βιομηχανία και την παραγωγή ενέργειας, με εξαίρεση τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη όπου το φυσικό αέριο χρησιμοποιείται με υψηλά ποσοστά για οικιακή χρήση και στον εμπορικό τομέα. Όσον αφορά το μερίδιο του φυσικού αερίου στην πρωτογενή ενέργεια, το ανώτερο ποσοστό που απαντάται στα κράτη της Νοτιανατολικής Ευρώπης είναι το 36,4% στη Ρουμανία, ενώ τα υπόλοιπα ποσοστά κυμαίνονται ως επί τω πλείστον μέχρι το 10%¹⁷¹. Η ενεργειακή εξάρτηση σε φυσικό αέριο είναι ιδιαίτερα υψηλή: η Βοσνία – Ερζεγοβίνη, η Βουλγαρία, η Σερβία και η ΠΓΔΜ εξαρτώνται από το εισαγόμενο αέριο σχεδόν αποκλειστικά. Σε καλύτερη συγκριτικά θέση βρίσκονται η Κροατία με 48% και η Ρουμανία με 33%. Η ανάπτυξη μιας υγιούς αγοράς, σύμφωνα και με τα στατιστικά στοιχεία, βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο, καθώς ακόμη και η διανομή φυσικού αερίου στο εσωτερικό της χώρας στον τελικό καταναλωτή, γίνεται κατά κανόνα από λίγες μεγάλες εταιρείες. Η δε διανομή αυτή, δεν καλύπτει στις περισσότερες περιπτώσεις το σύνολο των δυνητικών καταναλωτών. Χαρακτηριστικά, στη Σερβία, η διανομή καλύπτει λιγότερο του 10% των οικιακών καταναλωτών.

¹⁷⁰ A. Kentriotis, *Natural Gas Market dynamics and infrastructure development in South East Europe*

¹⁷¹ Σελ. 3, Al. Kovasevic, *The impact of the Russia – Ukraine Gas Crisis in South Eastern Europe*, Oxford Institute for Energy Studies, 2009

Χάρτης 7: Το φυσικό αέριο στην Νοτιοανατολική Ευρώπη

Πηγή: *Gas Transmission Europe – GTE Excerpt from GTE Map 'The European Natural Gas Network'*

1.1. Ελλάδα

Σχετικά με την αγορά του φυσικού αερίου στην Ελλάδα¹⁷², η κατασκευή του χερσαίου αγωγού στη χώρα μας ξεκίνησε το 1987 και ολοκληρώθηκε μόλις το 1996. Πρόκειται για σύμβαση που υπογράφηκε μεταξύ της Ελλάδας και της εταιρείας *Soygazexport* με αντικείμενο τη σύνδεση με το δίκτυο διανομής του σοβιετικού –τότε- φυσικού αερίου. Συμφωνήθηκε επίσης – με εικοσαετές συμβόλαιο- η αγορά εκ μέρους της Ελλάδας 3 bcm κατ' έτος. Η εταιρεία *Gazexport*, θυγατρική της *Gazprom*, ίδρυσε στην Ελλάδα από κοινού με Έλληνες επιχειρηματίες την *Prometheus Gas*. Είναι προφανές ότι η Ελλάδα εκδήλωσε ενδιαφέρον για την προμήθεια του φυσικού αερίου αρκετά αργότερα από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης, με αποτέλεσμα η κατασκευή του αγωγού σύνδεσης της χώρας με το ρωσικό φυσικό αέριο να καθυστερήσει και να βρίσκεται σε λειτουργία λιγότερο από δύο δεκαετίες. Ακολούθως όπως είναι αυτονόητο και η αγορά φυσικού αερίου είναι νέα, αφού η διαδικασία οργάνωσης, η κατασκευή

¹⁷² Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης «Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια & Αγωγοί Φυσικού Αερίου στη Ν.Α. Ευρώπη: Ένα Νέο Πεδίο Ελληνοτουρκικής Συνεργασίας», ΕΛΙΑΜΠΕΠ, Policy Paper 12, Δεκ 2008, σελ. 12

δικτύου διανομής στο εσωτερικό της χώρας αποδείχθηκε ιδιαίτερα χρονοβόρα. Για την ανάπτυξη του δικτύου διανομής φυσικού αερίου, ιδρύθηκαν το 1995 θυγατρικές εταιρείες της ΔΕΠΑ¹⁷³, σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Θεσσαλία, ενώ για την εμπορία του φυσικού αερίου τόσο σε βιομηχανίες όσο και οικιακούς καταναλωτές, συστάθηκαν Εταιρείες Παροχής Αερίου (ΕΠΑ).

Παράλληλα με τη χερσαία σύνδεση της χώρας με το ρωσικό φυσικό αέριο, το Φεβρουάριο του 1988 συμφωνήθηκε η προμήθεια Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (LNG) από την Αλγερία. Πρόκειται δηλαδή για μία καθόλα επιτυχή προσπάθεια διαφοροποίησης της χώρας τόσο σε οδεύσεις όσο και στη σύνθεση του ενεργειακού μίγματος. Πράγματι σήμερα η σύμβαση μεταξύ ΔΕΠ και Sonatrach –της αλγερικής δημόσιας εταιρείας φυσικού αερίου – και η κατασκευή του τερματικού σταθμού μετατροπής LNG στη νήσο Ρεβυθούσα, απεδείχθη ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας. Ο τερματικός σταθμός τέθηκε σε πλήρη λειτουργία το 2000. Ένα χρόνο πριν, η Ελλάδα συμφώνησε με την Αλγερία την προμήθεια έως 0,7 bcm/κατ' έτος LNG. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφέρουμε ότι το 2006 εγκρίθηκε επέκταση της δυναμικότητας του σταθμού από 0,7 bcm/κατ' έτος σε 5,3 bcm/ κατ' έτος, γεγονός που θα μπορούσε να συμβάλει κατά ένα ποσοστό στην βραχυπρόθεσμη ενεργειακή ασφάλεια της Νότιας Ευρώπης.

Η ελληνική αγορά άρχισε να οργανώνεται μόλις το 2005, με τον Ν. 3428/2005 που ενσωμάτωσε την Οδηγία 2003/55/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου «*σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της οδηγίας 98/30/EK*»¹⁷⁴

2. ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ¹⁷⁵

Σύμφωνα με την έκθεση της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας (ΡΑΕ) σχετικά με την ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με φυσικό αέριο (ΡΑΕ, 2009), το εθνικό σύστημα φυσικού αερίου περιλαμβάνει τον κεντρικό αγωγό μεταφοράς υψηλής πίεσης από τα

¹⁷³ Η Δημόσια Επιχείρηση Παροχής Αερίου (ΔΕΠΑ) ιδρύθηκε το 1988, ως θυγατρικής της ΔΕΠ (που αργότερα μετονομάστηκε σε «Ελληνικά Πετρέλαια») και αντικείμενο έχει την εισαγωγή, διανομή και αποθήκευση φυσικού αερίου. Το 65% των μετοχών ανήκε στο Ελληνικό Δημόσιο και το 35% στην εταιρεία «Ελληνικά Πετρέλαια». Πρόσφατα, τον Φεβρουάριο του 2012 ανακοινώθηκε η ιδιωτικοποίηση της ΔΕΠΑ, για την οποία εκδήλωσε ενδιαφέρον η Gazprom.

¹⁷⁴ Ακολούθησαν τα πδ 33/2007 και 34/2007, σχετικά με τη σύσταση του Διαχειριστή Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου, ο Ν. 4001/2011,

¹⁷⁵ Στο εξής ΕΣΜΦΑ

σύνορα Ελλάδας – Βουλγαρίας έως την Ελευσίνα (Πάτημα), όπως προαναφέρθηκε, τους κλάδους μεταφοράς υψηλής πίεσης που συνδέουν τις διάφορες περιοχές της χώρας με τον κεντρικό αγωγό, την Εγκατάσταση Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου στη νήσο Ρεβυθούσα, καθώς και τις πρόσθετες εγκαταστάσεις και υποδομές που εξυπηρετούν το Σύστημα Μεταφοράς¹⁷⁶. Τα σημεία εισόδου του φυσικού αερίου είναι τρία, το Σιδηρόκαστρο στα σύνορα με τη Βουλγαρία, οι Κήποι Έβρου στα σύνορα με την Τουρκία, η Αγία Τριάδα κοντά στη νήσο Ρεβυθούσα: 1) Στο σημείο εισόδου «Σιδηρόκαστρο» μεταφέρεται φυσικό αέριο από τη Ρωσία στην Ελλάδα μέσω των δικτύων διαμετακόμισης της Ουκρανίας, Μολδαβίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας. 2) Στο σημείο εισόδου «Κήποι» μεταφέρεται φυσικό αέριο μέσω του τουρκικού συστήματος αγοράς. Τα δύο αυτά σημεία εισόδου επηρεάζονται άμεσα από ενδεχόμενη ενεργειακή κρίση ή διακοπή της συνεχούς ροής του φυσικού αερίου, για αυτό είναι ουσιώδους σημασίας η ύπαρξη του τρίτου σημείου. 3) Το τρίτο σημείο εισόδου «Αγία Τριάδα» τροφοδοτείται από το σταθμό της Ρεβυθούσας αποκλειστικά, διαθέτει αποθηκευτικό χώρο, ο οποίος προς το παρόν στο μεγαλύτερο μέρος του διατίθεται σε τρίτους μόνο για προσωρινή αποθήκευση για την εκφόρτωση πλοίων και την αεριοποίηση του LNG και τη διοχέτευσή του στο σύστημα Μεταφοράς. Είναι σημαντικό σε κάθε περίπτωση όμως, το γεγονός ότι ο Διαχειριστής χρησιμοποιεί ένα τμήμα για τη διατήρηση μόνιμου αποθέματος για τη βραχυπρόθεσμη ενεργειακή ασφάλεια της χώρας¹⁷⁷.

Σύμφωνα με την έκθεση της ΡΑΕ (ΡΑΕ:2009), ενώ η χώρα θεωρητικά έχει δυναμικότητα εισαγωγής φυσικού αερίου που καλύπτει τις ενεργειακές της ανάγκες βραχυπρόθεσμα, η δυναμικότητά αυτή επηρεάζεται από τη γεωγραφική κατανομή της ζήτησης και τα τοπολογικά χαρακτηριστικά του συστήματος (πχ. την ύπαρξη ενός μόνο κεντρικού αγωγού), με αποτέλεσμα να διαφέρει από την πραγματική δυναμικότητα της χώρας.

Επίσης, είναι γεγονός ότι η ζήτηση του φυσικού αερίου αυξάνεται διαρκώς στη χώρα μας: Η ζήτηση του φυσικού αερίου κατά την περίοδο 2001-2007, αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό άνω του 12%¹⁷⁸ και εκτιμάται ότι θα αυξηθεί την επόμενη δεκαετία.

---

¹⁷⁶ Τους κλάδους μεταφοράς υψηλής πίεσης που συνδέουν τις διάφορες περιοχές της χώρας (Θεσσαλονίκη, Βόλο, Καρδίτσα/Τρίκαλα, Λαύριο, Αντίκυρα, Κερατσίνι, Δόμβραινα, Κλάδος Καρπερή – Κήποι, Πλατύ, Κόρινθος, Οινόφυτα, ΕΚΟ, ΗΡΩΝ) με τον κεντρικό αγωγό, συνολικού μήκους 706 km.
γ) Δύο συνοριακούς Μετρητικούς Σταθμούς, έναν στο Στρυμονοχώρι Σερρών από όπου εισέρχεται φυσικό αέριο μέσω των Βαλκανικών χωρών και έτερο στους Κήπους στον Έβρο από όπου εισέρχεται φυσικό αέριο μέσω Τουρκίας.

¹⁷⁷ Δηλαδή για την κάλυψη αιχμών ζήτησης, αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών διακοπής της παροχής φυσικού αερίου (cut-offs), κλπ

¹⁷⁸ Βλ. Έκθεση ΡΑΕ, «Εκτίμηση Επικινδυνότητας ως προς την ασφάλεια εφοδιασμού της Ελλάδας με φυσικό αέριο», Δεκ. 2011, σελ. 6

Εκτός από την αύξηση των εμπορικών και οικιακών καταναλωτών, αυξήθηκε σημαντικά και η συμμετοχή του φυσικού αερίου στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Είναι χαρακτηριστικό ότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από μονάδες που χρησιμοποιούν ως καύσιμο το φυσικό αέριο αναμένεται να ξεπεράσει το 1/3 της παραγόμενης ενέργειας.

Αυτό επομένως που παρατηρείται από την ανάλυση των παραπάνω δεδομένων, συνεκτιμώντας το γεγονός ότι τα μακροπρόθεσμα συμβόλαια (gas contracts) της Ελλάδας με τη Ρωσία, την Τουρκία και την Αλγερία λήγουν μέχρι το 2021, είναι ότι η χώρα μας σταδιακά θα έρθει αντιμέτωπη με έλλειμμα προσφοράς φυσικού αερίου. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να αναπληρωθούν οι ποσότητες που θα εκλείψουν με τη λήξη των μακροπρόθεσμων συμβολαίων, αλλά και να βρεθούν πρόσθετες – κατά τις εκτιμήσεις της ΡΑΕ της τάξεως των 2 bcm/έτος – λόγω της αυξανόμενης ζήτησης.

2.1. Ρόλος Τερματικού Σταθμού Ρεβυθούσας για ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού Ελλάδας

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η λειτουργία του τερματικού σταθμού υγροποιημένου φυσικού αερίου στη Ρεβυθούσα. Η ύπαρξη ενός σταθμού LNG, ιδίως για τα δεδομένα της Ελλάδας – μικρή αγορά, περιορισμένο χερσαίο δίκτυο, περιορισμένοι προμηθευτές φυσικού αερίου – εξισορροπεί σημαντικά τις εγγενείς αδυναμίες του χερσαίου συστήματος. Παρέχει τη δυνατότητα τροφοδοσίας της ελληνικής αγοράς σε περιόδους κρίσεων εφοδιασμού με αέριο αγωγών, προωθεί τον ανταγωνισμό στην εγχώρια αγορά, καθώς αποτελεί το μοναδικό σημείο εισαγωγής φυσικού αερίου μέσω ευκαιριακής αγοράς.

Βέβαια, η χώρα δε μπορεί να στηριχθεί αποκλειστικά στο σταθμό αυτό και το υγροποιημένο φυσικό αέριο, καθώς λόγω της μεταφοράς του με πλοία, υπάρχει ο κίνδυνος καθυστέρησης άφιξης του φορτίου, λόγω καιρικών συνθηκών επί παραδείγματι με αποτέλεσμα να υπάρξει πρόβλημα και στην ομαλή τροφοδοσία του συστήματος. Επιπλέον, η χωρητικότητα του σταθμού της Ρεβυθούσας, δεν επιτρέπει την αποθήκευση μεγάλων ποσοτήτων ΥΦΑ, ώστε να καθίσταται αναγκαία η συχνή άφιξη πλοίων.

Αποτελεί αδιαμφισβήτητα όμως μία πολύ θετική επιλογή διαφοροποίησης για την χώρα, η οποία με σχετική επέκταση και αναβάθμιση, είναι δυνατό να αποτελέσει

σημαντικό κόμβο διαφοροποίησης όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για την ευρύτερη περιοχή της Νοτιανατολικής Ευρώπης και κατ' επέκταση των κρατών – μελών της ΕΕ.

3. Η ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΑΜΕΤΑΚΟΜΙΣΗΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Ο τομέας της ενέργειας στην Ελλάδα μέχρι το 2009 υπαγόταν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Ανάπτυξης, το οποίο σχεδίαζε από κοινού με το Υπουργείο Εξωτερικών την πολιτική της χώρας στον τομέα. Μετά το 2009, η ενέργεια απετέλεσε διακριτή ρητή αρμοδιότητα πλέον υπουργείου, του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, ιδίως λόγω και των ενεργειακών κρίσεων της Ουκρανίας και του υφιστάμενου κινδύνου για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού τόσο για την Ελλάδα, τη Νοτιανατολική Ευρώπη όσο και την Ευρώπη γενικότερα.

Η αλλαγή στάσης των ελληνικών κυβερνήσεων είχε αρχίσει νωρίτερα, με τις συζητήσεις για την κατασκευή αγωγών διερχόμενων από το ελληνικό έδαφος¹⁷⁹. Η Ελλάδα έχει υπογράψει διμερείς συμφωνίες με τη Ρωσία (Συμφωνία της 29.4.2008, ΦΕΚ Α' 200/2-10-2008) για τον αγωγό Southstream, με την Τουρκία (Συμφωνία της 23.2.2003, ΦΕΚ Α' 117/1.7.2004), με την Ιταλία (Συμφωνία της 4.11.2005, ΦΕΚ Α' 39/27.2.2006) και μία τριμερή για τον αγωγό ITGI (Συμφωνία της 26.7.2007, ΦΕΚ Α' 14/7.2.2008). Επιπλέον, έχει υπογραφεί μία συμφωνία με το Αζερμπαϊτζάν για την προμήθεια πετρελαίου και φυσικού αερίου (Συμφωνία της 2.8.2007, ΦΕΚ Α' 15/7.2.2008), με την Αλγερία για την προμήθεια LNG και διακρατικές συμφωνίες προμήθειας και συνεργασίας με τη Συρία, την Αίγυπτο, την Αλβανία και τη Ρουμανία¹⁸⁰.

Είναι επομένως γεγονός ότι έχει γίνει μία σημαντική προσπάθεια διαφοροποίησης προμηθευτών εκ μέρους της Ελλάδας. Μάλιστα, για τα δεδομένα και το μέγεθος της ελληνικής αγοράς φυσικού αερίου οι διακρατικές συνεργασίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν αν όχι επαρκείς, τουλάχιστον σε σωστή κατεύθυνση.

Ωστόσο, πέραν της διασφάλισης των ενεργειακών αναγκών της Ελλάδας, η πολιτική ηγεσία της χώρας θα έπρεπε να εργασθεί συστηματικά και με ενιαία γραμμή

¹⁷⁹ Οι συζητήσεις για τη διέλευση του αγωγού Southstream με το Ρώσο Πρόεδρο Πούτιν ξεκίνησαν το 2007

¹⁸⁰ Βλ. αναλ. Κ. Ηλιόπουλου, «Η Ευρωπαϊκή πολιτική ενέργειας και οι διεθνείς συμβάσεις της Ελλάδος στον τομέα του φυσικού αερίου» σε «Ενέργεια» ΝΒ 2012, σελ. 415 επ.

για τη δημιουργία ενεργειακής εξωτερικής πολιτικής προάγοντας το δυνητικό ρόλο της χώρας ως κράτους διαμετακόμισης φυσικού αερίου από τη Ρωσία, την Κεντρική Ασία και τη Βόρεια Αφρική (LNG). Είναι γεγονός, ότι η Ελλάδα αποτελεί το εγγύτερο γεωγραφικό όριο της Ευρώπης προς τις πηγές της Κεντρικής Ασίας. Περαιτέρω, η γεωγραφική της θέση την καθιστά κόμβο της Ανατολικής Ευρώπης, για την προμήθεια υδροποιημένου φυσικού αερίου από τα κράτη της Βόρειας Αφρικής.

Τα κυριότερα σχέδια αγωγών τα οποία μπορούν να αναβαθμίσουν τη θέση της Ελλάδος στο ενεργειακό παιχνίδι, είναι η κατασκευή του αγωγού Southstream, η κατασκευή του αγωγού ITGI και του Trans Adriatic Pipeline.

2.1. Ο αγωγός Southstream¹⁸¹

Το έργο Southstream συνίσταται στην κατασκευή ενός συστήματος αγωγών που διαμέσου του Εύξεινου Πόντου θα εξάγει ρωσικό φυσικό αέριο στην Ευρώπη μέσω δύο κλάδων, ανάδοχος του οποίου θα είναι η ρωσική εταιρεία ΟΑΟ Gazprom. Ο νότιος κλάδος του έργου συνίσταται στην κατασκευή αγωγού δυναμικότητας περίπου 10 bcm ετησίως, και θα εισέρχεται στην ελληνική επικράτεια από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα και θα διατρέχει το βόρειο τμήμα της χώρας με εναλλακτικά σημεία εξόδου τα ελληνοαλβανικά σύνορα ή τα παράλια του Ιονίου πελάγους και κατάληξη στην Ιταλία.

Το 2009 υπεγράφη η Συμφωνία Κατασκευής και Εκμεταλλεύσεως Αγωγού Φυσικού Αερίου μεταξύ Ρωσίας και Ελλάδας, η οποία κυρώθηκε με νόμο από την Ελλάδα¹⁸². Η συμφωνία έχει ισχύ τριάντα ετών καταρχήν, με δυνατότητα ανανεώσεων. Οι εκπρόσωποι των δύο κρατών συμφώνησαν την ίδρυση κοινής θυγατρικής εταιρείας της ΔΕΣΦΑ ΑΕ και της Gazprom με σκοπό τον σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση, την κατασκευή και την εκμετάλλευση του αγωγού φυσικού αερίου που θα διέρχεται από το ελληνικό έδαφος. Το μεταφερόμενο αέριο θα προορίζεται για την κάλυψη των αναγκών της ελληνικής αγοράς, και κατά το μεγαλύτερο μέρος του για την ευρωπαϊκή αγορά. Με τον τρόπο αυτό η χώρα μας διασφαλίζει επιπλέον ποσότητες φυσικού αερίου, αν και από τον ίδιο βασικό προμηθευτή. Αποτελεί μία συνέχιση των υφιστάμενων μακροχρόνιων συμβολαίων, με αυξημένες εγγυήσεις όμως αυτή τη φορά, καθώς η Ελλάδα δεν συμβάλλεται μόνο ως καταναλωτής – όπως συμβαίνει σήμερα – αλλά επιπρόσθετα ως χώρα διαμετακόμισης.

¹⁸¹ Κ. Ηλιόπουλου, «Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος στον τομέα του φυσικού αερίου», σελ. 422 επ. σε «Ενέργεια» ό.π.

¹⁸² Ν. 3700/2008 (ΦΕΚ Α 200/2-10-2008)

Ο αγωγός Southstream δεν προβλέπεται να διέρχεται από την Τουρκία. Έτσι αντισταθμίζεται ο ενεργειακός ρόλος της γειτονικής χώρας, με την ανάδειξη της Ελλάδας σε εγγυητή της ενεργειακής ασφάλειας της περιοχής. Περαιτέρω, η συνεργασία για την κατασκευή και λειτουργία του αγωγού οδηγεί σε σύσφιξη των σχέσεων της χώρας μας με τη Ρωσία.

Από την επισκόπηση της σύμβασης διαφαίνεται ότι παρά τη μη ρητή αναφορά στην εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, οι επιμέρους διατάξεις για την κατασκευή και τη λειτουργία του αγωγού διέπονται από το δίκαιο της ΕΕ¹⁸³, γεγονός που αποτελεί μία επιπρόσθετη εγγύηση για την Ελλάδα.

Η υλοποίηση του Southstream θα σήμαινε ότι η περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης θα συνδέεται με ένα μεγάλης έκτασης δίκτυο υποδομών, το οποίο θα εξάγει ρωσικό φυσικό αέριο στην Ευρώπη. Αυτό βέβαια, παρόλο που είναι σύμφωνο με τα οικονομικά και γεωπολιτικά συμφέροντα της Ελλάδας, ενδεχομένως να μη συμβάλλει στην σκοπούμενη σταδιακή ενεργειακή απεξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία και διαφοροποίηση των προμηθευτών. Γιατί ναι μεν θα πρόκειται για ένα νέο μεγάλο και περίπλοκο δίκτυο αγωγών (οπότε προωθείται η διαφοροποίηση των αγωγικών οδύσεων του φυσικού αερίου), αλλά από την άλλη πλευρά θα εισάγει ρωσικό φυσικό αέριο, εδραιώνοντας με αυτόν τον τρόπο το ιδιότυπο μονοπώλιο της Ρωσίας προς την ΕΕ. Αυτό που θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι κατά πόσο η κατασκευή του αγωγού αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην προσπάθεια άρσης της εξάρτησης, ή εάν σε συνδυασμό με την ολοκλήρωση των λοιπών προγραμμάτων για διαφοροποίηση προμηθευτών και αλλαγής του ενεργειακού μίγματος, αποτελεί ένα ικανοποιητικό εγχείρημα διαφοροποίησης οδύσεων, που θα μπορούσε με τον τρόπο αυτό να συμβάλει στην ολοκλήρωση του ενεργειακού σχεδιασμού της Ένωσης.

Για την Ελλάδα, τα οφέλη από άποψη οικονομικής ανάπτυξης και ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού είναι αδιαμφισβήτητα. Σε διπλωματικό επίπεδο ωστόσο, είναι πιθανό η συμφωνία διέλευσης του αγωγού από το ελληνικό έδαφος, να προξενήσει επιπλοκές στις διμερείς σχέσεις της χώρας με τις ΗΠΑ, καθώς από την αμερικανική πλευρά έχουν ήδη διατυπωθεί αρνητικές απόψεις¹⁸⁴ για το εγχείρημα και το ρόλο της Ελλάδας σε αυτό. Για την ώρα η κρίσιμη οικονομική συγκυρία από την οποία διέρχεται η χώρα μας ίσως είναι ακόμη ένας παράγοντας που εμποδίζει τη συνέχιση του έργου.

¹⁸³ Βλ. αναλυτικά ό.π. Ηλιόπουλου σελ. 425

¹⁸⁴ Δήλωση αμερικανού αξιωματούχου Mathew Bryza (Deputy Assistant of the Secretary of the State) στις 8-12-2008, ότι η χώρα μας προχωρά σε πλήρη εξάρτηση από τη Ρωσία. Πηγή: www.balkaninsight.com

2.2. Ο αγωγός διασύνδεσης Ιταλίας – Τουρκίας – Ελλάδας (ITGI)¹⁸⁵

Πρόκειται για αγωγό 285 km που προβλέπεται να μεταφέρει αέριο μη ρωσικής προέλευσης. Αποτελείται από δύο μέρη, τη διασύνδεση του ελληνικού με το τουρκικό σύστημα αερίου (TGI) και την επέκταση της σύνδεσης προς την Ιταλία (IGI).

Προς το σκοπό αυτό έχουν συναφθεί τρεις διακρατικές συμφωνίες για την κατασκευή των αγωγών μέσω εθνικών εταιρειών, τον εφοδιασμό των εθνικών αγορών και την αδιάλειπτη ροή τροφοδοσίας της Ευρώπης με φυσικό αέριο: 1) Η διακρατική συμφωνία Ελλάδας – Τουρκίας, που υπεγράφη στη Θεσσαλονίκη το 2003 και κυρώθηκε με τον Ν. 3246/2004. 2) Η διακρατική συμφωνία Ελλάδας – Ιταλίας που υπογράφηκε στο Λέτσε (Lecce) το 2005 και κυρώθηκε με τον Ν. 3441/2006 και 3) Η διακρατική συμφωνία Ελλάδας – Τουρκίας – Ιταλίας που υπογράφηκε στη Ρώμη το 2007 και κυρώθηκε με τον Ν. 3637/2008.

Το πρώτο τμήμα ολοκληρώθηκε με επιτυχία το Νοέμβριο του 2007, και κατέστησε σύμφωνα με την ΡΑΕ, δυνατή αφενός την περαιτέρω διαφοροποίηση των πηγών προμήθειας της ελληνικής αγοράς και αφετέρου τη μελλοντική διαμετακόμιση φυσικού αερίου μέσω της Ελλάδας προς την ευρωπαϊκή αγορά, μετά την κατασκευή και του δεύτερου τμήματος του αγωγού. Σήμερα, η χώρα μας εισάγει αέριο από το Αζερμπαϊτζάν, μέσω του TGI, δημιουργώντας μία εναλλακτική επιλογή στην προμήθεια από το βουλγαρικό σύστημα διαμετακόμισης. Η διαμετακόμιση γίνεται βάσει σύμβασης μεταξύ της ΔΕΠΑ ΑΕ και της τουρκικής Botas.

Μελλοντικά, προβλέπεται η δυνατότητα προμήθειας φυσικού αερίου από την Κασπία και τη Μέση Ανατολή, η οποία προς το παρόν εμποδίζεται από μία σειρά ζητημάτων τόσο τεχνικών (τεχνικές δυνατότητες του τουρκικού συστήματος) όσο και πολιτικών.

Το σχέδιο για το δεύτερο τμήμα του αγωγού που συνδέει την Ελλάδα με την Ιταλία (IGI), περιλαμβάνει χερσαίο και υποθαλάσσιο τμήμα: Το χερσαίο τμήμα (600 km) ξεκινά από την Κομοτηνή και φτάνει ως τη Θεσπρωτία, και το υποθαλάσσιο (200 km) από τη Θεσπρωτία ως το Οτράντο της Ιταλίας¹⁸⁶. Σύμφωνα με τη ΡΑΕ το χερσαίο τμήμα του αγωγού θα κατασκευασθεί από τον ΔΕΣΦΑ ΑΕ, ενώ ανάδοχοι του αγωγού Ποσειδών είναι η ΔΕΠΑ ΑΕ και η ιταλική Edison¹⁸⁷.

¹⁸⁵ Italy- Turkey- Greece Interconnector

¹⁸⁶ Αγωγός «Ποσειδών»

¹⁸⁷ Σύμφωνα με τη ΡΑΕ από τον Απρίλιο του 2007 οι εταιρείες Edison SpA και ΔΕΠΑ ΑΕ έχουν καταθέσει αίτηση προκειμένου να δεσμεύσουν δυναμικότητα για τη μεταφορά μέσω του χερσαίου τμήματος του ελληνοϊταλικού αγωγού 6,4 bcm/y η ιταλική εταιρεία και 1,6 bcm/y η ελληνική από τα ελληνοτουρκικά σύνορα μέχρι τη Θεσπρωτία.

Η κατασκευή του αγωγού συνδέει την ελληνική αγορά μέσω της τουρκικής με τα δίκτυα του Ιράν, του Αζερμπαϊτζάν, του Τουρκμενιστάν, πέραν της Ρωσίας. Περαιτέρω, η χώρα μας μπορεί να αποκομίσει οικονομικά οφέλη από την διαπραγμάτευση για επίτευξη καλύτερων τιμών στο φυσικό αέριο, από την είσπραξη τελών διέλευσης, κ.λπ. Και από την ευρωπαϊκή σκοπιά, η κατασκευή του αγωγού είναι ωφέλιμη, αν και υποστηρίζεται ότι η κατασκευή του μεσαίου μεγέθους αγωγού ITGI αποδυναμώνει το εγχείρημα της ισχυρής διασύνδεσης Ευρώπης – Κασπίας μέσω του αγωγού Nabucco¹⁸⁸.

2.3. Ο αγωγός που διασχίζει την Αδριατική Θάλασσα (Trans Adriatic Pipeline - TAP)

Ο αγωγός αυτός αποτελεί ένα ακόμη σχέδιο κατασκευής αγωγού που συνδέει την ευρωπαϊκή αγορά με τις πηγές της Κασπίας, και ειδικότερα την πηγή Shah Deniz. Προβλέπεται να έχει μήκος 520 km και να ξεκινά από τη Νέα Μεσημβρία Θεσσαλονίκης να διασχίζει την Αλβανία και να καταλήγει στην αγορά της Ιταλίας.

Τον Ιούνιο του 2008 η εταιρεία TAP κατέθεσε στο Υπουργείο Ανάπτυξης και τη ΡΑΕ αίτηση για χορήγηση άδειας κατασκευής Ανεξάρτητου Συστήματος Φυσικού Αερίου. Οι μέτοχοι της εταιρείας, η ελβετική EGL και η νορβηγική StatoilHydro, υπέβαλαν στο ΔΕΣΦΑ αιτήσεις για δέσμευση δυναμικότητας στο Εθνικό Σύστημα Μεταφοράς Φυσικού Αερίου από το σημείο εισόδου των Κήπων στα ελληνοτουρκικά σύνορα ως τη Θεσσαλονίκη για την τροφοδότηση του TAP, με συνολική ετήσια ποσότητα 10bcm/y. Τον Δεκέμβριο του 2012 ξεκίνησαν οι συζητήσεις της Κοινοπραξίας με την ελληνική πλευρά, αναφορικά με το καθεστώς που θα διέπει τον αγωγό¹⁸⁹.

¹⁸⁸ B. Katinka, "Should the Nabucco pipeline project be shelved?", Centre for the European Reform (CER) Policy Brief, σελ. 10

¹⁸⁹ <http://www.energypress.gr/news/Xekinhsan-oi-synomilies-toy-TAP-me-thn-ellhnikh-kybernhsh>

2.4. Ο ενεργειακός διάδρομος της Ανατολικής Μεσογείου¹⁹⁰

Μετά την πρόσφατη ανακάλυψη αερίου στην ευρύτερη περιοχή της Κύπρου και του Ισραήλ, ο ρόλος της Νοτιανατολικής Ευρώπης στη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού λαμβάνει άλλες διαστάσεις. Την τελευταία δεκαετία έχουν ανακαλυφθεί τρία από τα σημαντικότερα κοιτάσματα φυσικού αερίου, το Ταμάρ, το Λεβιάθαν και το «οικόπεδο 12». Τα δύο πρώτα βρίσκονται στο Ισραήλ και έχουν δυναμικότητα 257 bcm και 481 bcm αντίστοιχα. Το τρίτο (Block 12) που βρίσκεται στην Κύπρο είναι επίσης μεγάλης δυναμικότητας¹⁹¹. Η σύνδεσή των πηγών αυτών με την τις αγορές των κρατών – μελών της ΕΕ είναι δυνατή τόσο μέσω αγωγού, που στη συνέχεια θα μπορούσε να συνδέεται με τον IGI, όσο και μέσω υγροποίησης του αερίου και μεταφοράς με πλοία¹⁹².

Άμεσα προβλέπεται να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με τη γαλλική εταιρεία Total για τα οικόπεδα 10 και 11, και με την ιταλική ENI για τα οικόπεδα 2,3 και 9¹⁹³. Παράλληλα, σύμφωνα με δηλώσεις του εκτελεστικού προέδρου της Κρατικής Εταιρείας Υδρογονανθράκων (ΚΡΕΤΥΚ) Χαρ. Έλληνα¹⁹⁴, η επιβεβαιωτική γεώτρηση της Noble στο οικόπεδο 12 αναμένεται να γίνει τον Απρίλιο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η εξέλιξη των ερευνών για την εύρεση κοιτάσματος φυσικού αερίου στην ευρύτερη περιοχή της Κρήτης, ενδεχόμενο που θα μετέβαλε δραματικά το σημερινό ρόλο της χώρας μας, από μέλος διαμετακόμισης – και όχι πρώτης γραμμής – σε κράτος – μέλος της ΕΕ - παραγωγό φυσικού αερίου.

Ορισμένα από τα κοιτάσματα αυτά εντοπίζονται σε ΑΟΖ δύο ή περισσότερων κρατών, ώστε να είναι απαραίτητη η ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών. Στις 12 Δεκεμβρίου 1988, η Κύπρος προχώρησε στην επικύρωση της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Το Φεβρουάριο του 2003 και τον Ιανουάριο του 2007, η

¹⁹⁰ Sachinis H., όπ.π. σελ. 8

¹⁹¹ Την 2/2/2012 ο Πρόεδρος της εταιρείας Noble Energy που μελετά το κοιτάσμα, δήλωσε ότι το κοιτάσμα στο τεμάχιο 12 εκτιμάται ότι θα είναι περίπου 5-8 tcf. (πηγή: www.sigmalive.com, προσβ. 2/2/2012)

¹⁹² Ήδη η Τουρκία σε συνεργασία με το Κατάρ, προανήγγειλε την κατασκευή τερματικού σταθμού υγροποίησης φυσικού αερίου, στα παράλια με το Αιγαίο, με στόχο την κάλυψη των εσωτερικών της αναγκών, αλλά και την ευρωπαϊκή αγορά. (πηγή:

<http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=kat&modid=1&artid=118110>)

¹⁹³ «Σε δηλώσεις του στις 20 Δεκεμβρίου ο υπουργός Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού Ν.

Συλικιώτης είχε αναφέρει ότι ήδη οι διαπραγματεύσεις ήταν σε ένα «πολύ καλό στάδιο» και με την ENI για τα οικόπεδα 2 και 3 και με την Total για το οικόπεδο 11».

<http://www.energypress.gr/news/Diapragnateysewn-syneheia-gia-ta-oikopeda-sthn-kypriakh-AOZ>

¹⁹⁴ ΡΙΚ

Κύπρος υπέγραψε συμφωνία για την οριοθέτηση της ΑΟΖ με την Αίγυπτο (συμφωνία συνεκμετάλλευσης των κοιτασμάτων που βρίσκονται εκατέρωθεν της μέσης γραμμής) και το Λίβανο, αντίστοιχα. Η συμφωνία βασίζεται στην αρχή της μέσης γραμμής και τους όρους της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Τον Δεκέμβριο του 2010 ακολούθησε η υπογραφή συμφωνίας μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ για την οριοθέτηση της ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών¹⁹⁵¹⁹⁶.

Η Κύπρος εγκαινίασε στις 16 Φεβρουαρίου 2007 τον πρώτο γύρο υποβολής αιτήσεων αδειών έρευνας και αδειών εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, ο οποίος έληξε στις 16 Ιουλίου 2007, ενώ ήδη έχει κλείσει και ο δεύτερος γύρος αδειοδότησης για τη χορήγηση και χρήση των αδειών αναζήτησης, εξερεύνησης και παραγωγής υδρογονανθράκων σε 12 από τα 13 οικόπεδα της κυπριακής ΑΟΖ (1-11 και 13).

Προσκόμματα στην ομαλή εξέλιξη των διαδικασιών επιχειρεί να φέρει η Τουρκία, η οποία δεν αναγνωρίζει την κυπριακή ΑΟΖ και υποστηρίζει ότι ορισμένα από τα οικόπεδα στα οποία διενεργείται έρευνα συμπίπτουν με περιοχές της υφαλοκρηπίδας της στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Τουρκία παρά το αναντίρρητο δικαίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας να εκμεταλλευθεί τον ορυκτό της πλούτο, κλιμακώνει την ένταση με την παρεμπόδιση σκαφών της εταιρείας Noble Energy, ενώ πρόσφατα δεν δίστασε να προειδοποιήσει εταιρείες κρατών – μελών της ΕΕ (ιταλικά ENI, γαλλική Total) καθώς και άλλες (ρωσική Novatek) για τις συνέπειες που θα έχει η ανάμιξή τους στις κυπριακές δραστηριότητες¹⁹⁷.

Συμπερασματικά, με δεδομένα¹⁹⁸ 1) τα προβλήματα της ΕΕ στην εμπέδωση σταθερής και αξιόπιστης σε βάθος χρόνου συνεργασίας με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και το αδιευκρίνιστο καθεστώς της περιοχής της Κασπίας που αποτρέπει την κατασκευή αγωγών χωρίς την εμπλοκή της Ρωσίας, 2) την αυξανόμενη ζήτηση του φυσικού αερίου και την έντονη ανάγκη για διαφοροποίηση προμηθευτών και ενεργειακών διαδρομών και 3) τη γεωγραφική εγγύτητα των νέων κοιτασμάτων στα καταναλωτικά κέντρα των κρατών – μελών της ΕΕ και τη δυναμικότητα αυτών, είναι βέβαιο ότι η ΕΕ οφείλει να στηρίξει το εγχείρημα για έρευνα και εκμετάλλευση των πηγών αυτών και να προστατεύσει τα δύο κράτη μέλη της (Κύπρο και Ελλάδα), από τις κακόπιστες ενέργειες της Τουρκίας. Από την άλλη πλευρά, η Κύπρος και η Ελλάδα

¹⁹⁵ Βλ. Ανακοίνωση Γραφείου Τύπου Κυπριακής Κυβέρνησης, *Κύπρος και Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη - προκλητική συμπεριφορά Τουρκίας*, ανηρτ. σε <http://www.cyprus.gov.cy>

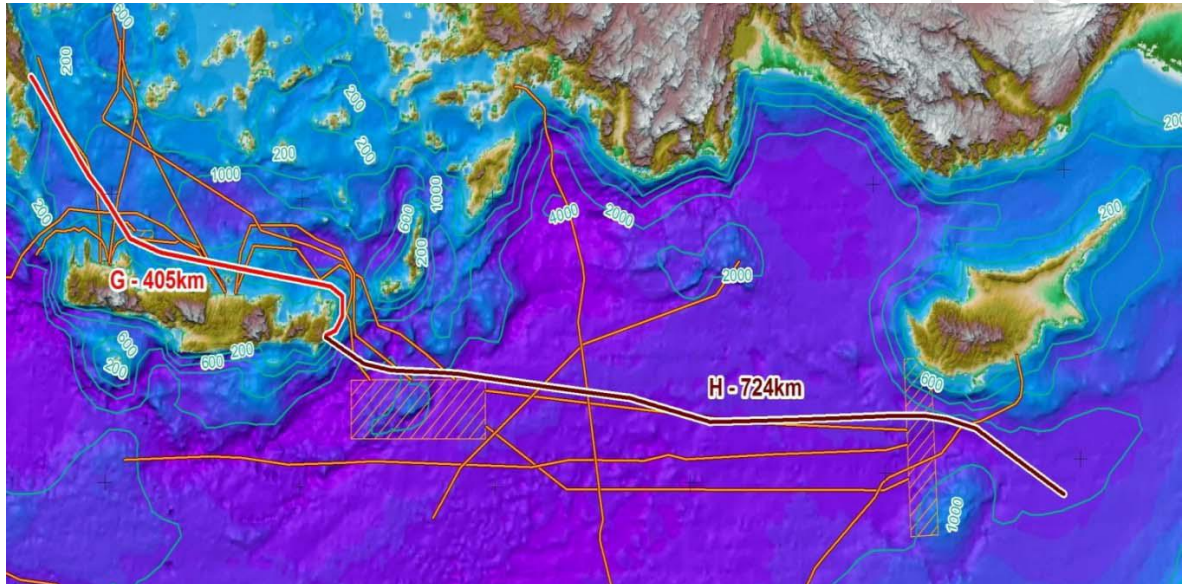
¹⁹⁶ Για ενδεικτικό τρόπο κήρυξης ΑΟΖ από Ελλάδα, βλ. αναλυτικά Στρατή Αν., *Η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η συνεισφορά της σε μια νέα ενεργειακή πολιτική*, σελ. 311 επ.

¹⁹⁷ Βλ. αναλυτικά σε <http://www.forbes.com/sites/christophercoats/2012/11/05/turkey-issues-warning-against-natural-gas-efforts-with-cyprus/>

¹⁹⁸ Για τη σημασία στην Ανατολική Μεσόγειο για την Ευρώπη, βλ. αναλυτικά σε Φίλη Κ., *Ενέργεια, Προϊόν Σύγκλισης ή προϊόν ανταγωνισμού; Η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου*, σελ. 438 επ

πρέπει να εντατικοποιήσουν και να επισπεύσουν κατά το δυνατό τις απαιτούμενες ενέργειες, ώστε να αποτελέσουν άμεσα κράτη παραγωγούς – προμηθευτές της ΕΕ.

Χάρτης 8: Πιθανές διαδρομές σύνδεσης των νέων πηγών με την Ελλάδα

Πηγή: DEPA

4. ΥΓΡΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ

Λόγω της πρόβλεψης¹⁹⁹ αύξησης της ζήτησης του LNG βρίσκονται υπό εξέλιξη έργα κατασκευής πρόσθετου δυναμικού υγροποίησης παγκοσμίως. Το 60% των έργων αυτών εντοπίζεται σε περιοχές γεωγραφικού ενδιαφέροντος για την ελληνική αγορά (Αλγερία, Κατάρ, Υεμένη, κ.λπ.). Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί η Ελλάδα, κατασκευάζοντας – ή αναζητώντας επενδυτές για την κατασκευή – αποθηκευτικών επιπλέον εγκαταστάσεων ΥΦΑ, πέραν του σταθμού της Ρεβουθούσας, ώστε να καταστεί και με τον τρόπο αυτό ενεργειακός κόμβος για την Ευρώπη.

¹⁹⁹ Πρόβλεψη Διεθνούς Οργανισμού Ενέργειας για ζήτηση ΥΦΑ σε 340 bcm το 2015 (BP Statistical Review of Energy 2008).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μία *de facto* δύναμη χωρίς γεωπολιτικά μέσα²⁰⁰, χωρίς επαρκή ενέργεια και φυσικό αέριο. Όπως αναλύθηκε στο οικείο κεφάλαιο, η ΕΕ-27 εξαρτάται από τις εισαγωγές φυσικού αερίου για την ικανοποίηση των εσωτερικών της αναγκών, καθώς η συγκέντρωση των πηγών εντοπίζεται σε περιοχές εκτός των ορίων της Ένωσης. Η έλλειψη επαρκών πηγών και η ανάγκη συνεχούς και αδιάλειπτης προμήθειας φυσικού αερίου από τρίτους, αποτελεί ένα αρνητικό δεδομένο για το ζήτημα της ύπαρξης ενεργειακής ασφάλειας. Το δε γεγονός ότι η ΕΕ προμηθεύεται το φυσικό αέριο από περιορισμένο αριθμό παραγωγών και κυρίως από τη Ρωσία, οδηγεί στο συμπέρασμα της κατάφασης υπέρ της εξάρτησης της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο. Άλλωστε τα αριθμητικά δεδομένα είναι συντριπτικά και δεν αφήνουν αμφιβολία για αυτό.

Από την πλευρά της η Ρωσία, έχει μεν μεγάλα αποθέματα ενέργειας, όμως οι αγορές στις οποίες μπορεί να τα διαθέσει είναι περιορισμένες. Μόνο η αγορά της ΕΕ ικανοποιεί για την ώρα (μελλοντικά ενδεχομένως να στραφεί και προς την Κίνα) την ανάγκη της Ρωσίας να εκμεταλλευθεί τον ενεργειακό της πλούτο. Υπό το πρίσμα αυτό, η διμερής σχέση μεταξύ της Ρωσίας και της ΕΕ χαρακτηρίζεται ως αλληλοεξαρτώμενη, με την έννοια ότι σε περίπτωση ενδεχόμενης διάρρηξης της συνεργασίας, και τα δύο μέρη θα υποστούν συνέπειες. Υποστηρίζεται ευρέως, και αυτή είναι η ορθότερη άποψη, ότι η αλληλεξάρτηση αυτή είναι ασύμμετρη, και ότι η ανάγκη της ΕΕ για αγορά φυσικού αερίου από τη Ρωσία είναι ισχυρότερη από την ανάγκη διάθεσης του αερίου, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ερωτηματικά για την ενεργειακή ασφάλεια και την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ.

Τίθεται επομένως το ερώτημα εάν μπορεί να επιτευχθεί ενεργειακή ασφάλεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και υπό ποιες συνθήκες και προϋποθέσεις. Για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό, ερευνήθηκαν οι σημαντικότερες παράμετροι της εξάρτησης (τα αίτια και οι συνέπειες του προβλήματος) που επηρεάζουν και συντηρούν το καθεστώς αμφιβολίας σχετικά με τη δυνατότητα εδραίωσης της ενεργειακής ασφάλειας σε φυσικό αέριο στην Ένωση.

Η δήλωση του Ρώσου Προέδρου Πούτιν ότι *«η θέση της χώρας στις διεθνείς αγορές ενέργειας καθορίζει και την γεωπολιτική της επιρροή»* αντικατοπτρίζει το πνεύμα της ενεργειακής πολιτικής της Ρωσίας. Για τη Ρωσία τα μεγάλα ενεργειακά

---

²⁰⁰ Βλ. Ηλιάδου Αικατερίνη, σελ. 19

αποθέματα αποτελούν πράγματι βάση οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και εργαλείο για τη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής. Ακολουθώντας απαρέγκλιτα, χτίζοντας με το πλήρωμα του χρόνου και εμπλουτίζοντας την ενεργειακή της πολιτική, η Ρωσία έχει καταφέρει να εκμεταλλευθεί – όχι απαραίτητα με την αρνητική έννοια του όρου – το φυσικό της πλεονέκτημα, μετατρέποντάς το σε ισχυρό διαπραγματευτικό εργαλείο, καθιστώντας το ως το στοιχείο εκείνο που διατηρεί τη χώρα ανάμεσα στις ενεργειακές υπερδυνάμεις του πλανήτη. Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας – αναφορικά με το φυσικό αέριο- είναι πολυεπίπεδη. Το στοιχείο εκείνο όμως που από την πράξη έχει αποδειχθεί πολυτιμότερο είναι το δίκτυο αγωγών της. Οι Ρώσοι πολιτικοί διείδαν ότι η εδραίωση της δύναμης της χώρας τους μπορούσε να πραγματοποιηθεί και να διατηρηθεί μέσω της κατασκευής αγωγών, οι οποίοι θα συνδέουν τις πηγές της με τον ευρωπαϊό καταναλωτή. Μάλιστα, δεν αρκέσθηκε στην κατασκευή αγωγών, αλλά προχώρησε στην κατασκευή ενός περίπλοκου δικτύου αγωγών, το οποίο συνδέει με πολλές διόδους τη Ρωσία με την ευρωπαϊκή αγορά., τόσο στο Βορρά όσο και το Νότο. Οι αγωγοί αυτοί, πολλοί από τους οποίους κατασκευάσθηκαν και με τη στήριξη της ΕΕ, είναι μεγάλης δυναμικότητας, ώστε να εξυπηρετούν υφιστάμενες και μελλοντικές ανάγκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο αγωγός Nordstream δυναμικότητας 55 bcm κατ' έτος (Ρωσία - Γερμανία), ενώ ο Magheb – Europe Gas Pipeline (Αλγερία - Ισπανία), μπορεί να μεταφέρει μόνο 12 bcm. Άλλα σημαντικά στοιχεία είναι η συμμετοχή στις κατά τόπους εταιρείες παροχής αερίου των κρατών μελών, η ενίσχυση του δικτύου με νέες διασυνδέσεις, η αποκλειστική χρήση του δικτύου της και η σύναψη μακροχρόνιων συμβολαίων στο πλαίσιο διμερών σχέσεων με τα κράτη – μέλη της ΕΕ. Η πολιτική βέβαια της Ρωσίας, είναι αληθές ότι δεν σέβεται κανόνες δικαίου και αρχές γενικά αποδεκτές. Συστηματικά παραβιάζει τις αρχές του ελεύθερου ανταγωνισμού με τις μονοπωλιακές της πρακτικές και υπονομεύει την ελεύθερη ευρωπαϊκή αγορά, εκμεταλλευόμενη την δεσπόζουσα θέση της. Ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα εκμετάλλευσης της ισχύος της είναι η αιφνιδιαστική αύξηση των τιμών του φυσικού αερίου προς την Ουκρανία και η διακοπή παροχής αερίου το 2006 και το 2009, η οποία επηρέασε όλη την ευρωπαϊκή αγορά.

Η ΕΕ έχει ανάγκη διαφοροποίησης των προμηθευτών της και των αγωγικών οδούσεων. Το κόστος για την κατασκευή νέων αγωγών και σημείων εισόδου αντισταθμίζεται με τα πλεονεκτήματα που θα αποκομίζει ως καταναλωτής απαλλαγμένος από τις μονοπωλιακές πρακτικές του βασικού Ρώσου προμηθευτή. Μεγάλα αποθέματα φυσικού αερίου εντοπίζονται γεωγραφικά στην περιοχή της Κασπίας και την Κεντρική Ασία. Όμως η πολιτική κατάσταση των κρατών, είναι αμφίβολο εάν επιτρέπει τη δημιουργία μίας αξιόπιστης συνεργασίας.

Η επισκόπηση των επιμέρους διμερών σχέσεων των κρατών της Κ. Ασίας, αλλά και των σχέσεων με την άλλοτε μητρόπολη Ρωσία, καταδεικνύει ότι αφενός υφίστανται σημαντικές εχθρότητες μεταξύ τους, αφετέρου δε ότι υπάρχει ιδιαίτερη σύνδεση με τη Ρωσία. Αυτή δε η σύνδεση υποκινεί αναστάτωση και εντάσεις στο εσωτερικό των κρατών, μεταξύ φιλορωσικών και φιλοδυτικών πολιτικών κινημάτων (έγχρωμες επαναστάσεις). Τροχοπέδη για τη συμφωνία της ΕΕ για την κατασκευή αγωγών, αποτελεί το αβέβαιο καθεστώς της Κασπίας.

Στην επιδείνωση της θέσης της, είναι γεγονός ότι συνέβαλε η ίδια η ΕΕ, λόγω της απουσίας μίας συνεκτικής ενεργειακής πολιτικής, κοινής για όλα τα κράτη- μέλη. Τα τελευταία χρόνια, η στάση αυτή έχει αλλάξει, λόγω και των ενεργειακών κρίσεων (2006 και 2009), που έφεραν στο προσκήνιο την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού σε φυσικό αέριο.

Πλέον, το θεσμικό πλαίσιο της ενέργειας ενισχύεται τόσο σε επίπεδο πρωτογενούς δικαίου με τη Συνθήκη της Λισαβόνας (2009) – η οποία αναβιβάζει το ζήτημα της ενέργειας σε πολιτική της Ένωσης- όσο και σε επίπεδο δευτερογενούς δικαίου, αρχικά με την Οδηγία 2004/67/ΕΚ του Συμβουλίου και στη συνέχεια με τον υπ' αριθμ. 994/2010 Κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

Ο Κανονισμός παρέχει ένα ικανοποιητικό πλαίσιο προληπτικής και κατασταλτικής αντιμετώπισης της διακοπής του ενεργειακού εφοδιασμού. Πρόκειται για ένα εργαλείο ενίσχυσης της βραχυπρόθεσμης ενεργειακής ασφάλειας σε φυσικό αέριο. Ως προς τη μακροπρόθεσμη ασφάλεια, η ΕΕ έχει κινηθεί σε τρία επίπεδα: 1) Της διαφοροποίησης των ενεργειακών διαδρομών, με τη χρηματοδότηση/ ενθάρρυνση επενδύσεων για κατασκευή αγωγών, 2) Της διαφοροποίησης προμηθευτών, μέσω της σύσφιξης των διμερών σχέσεων με κράτη – παραγωγούς και της εξαγωγής του κοινοτικού κεκτημένου στα κράτη αυτά και 3) Τη διαφοροποίηση του ενεργειακού μίγματος, μέσω της προώθησης των εναλλακτικών μορφών ενέργειας, αλλά και του LNG.

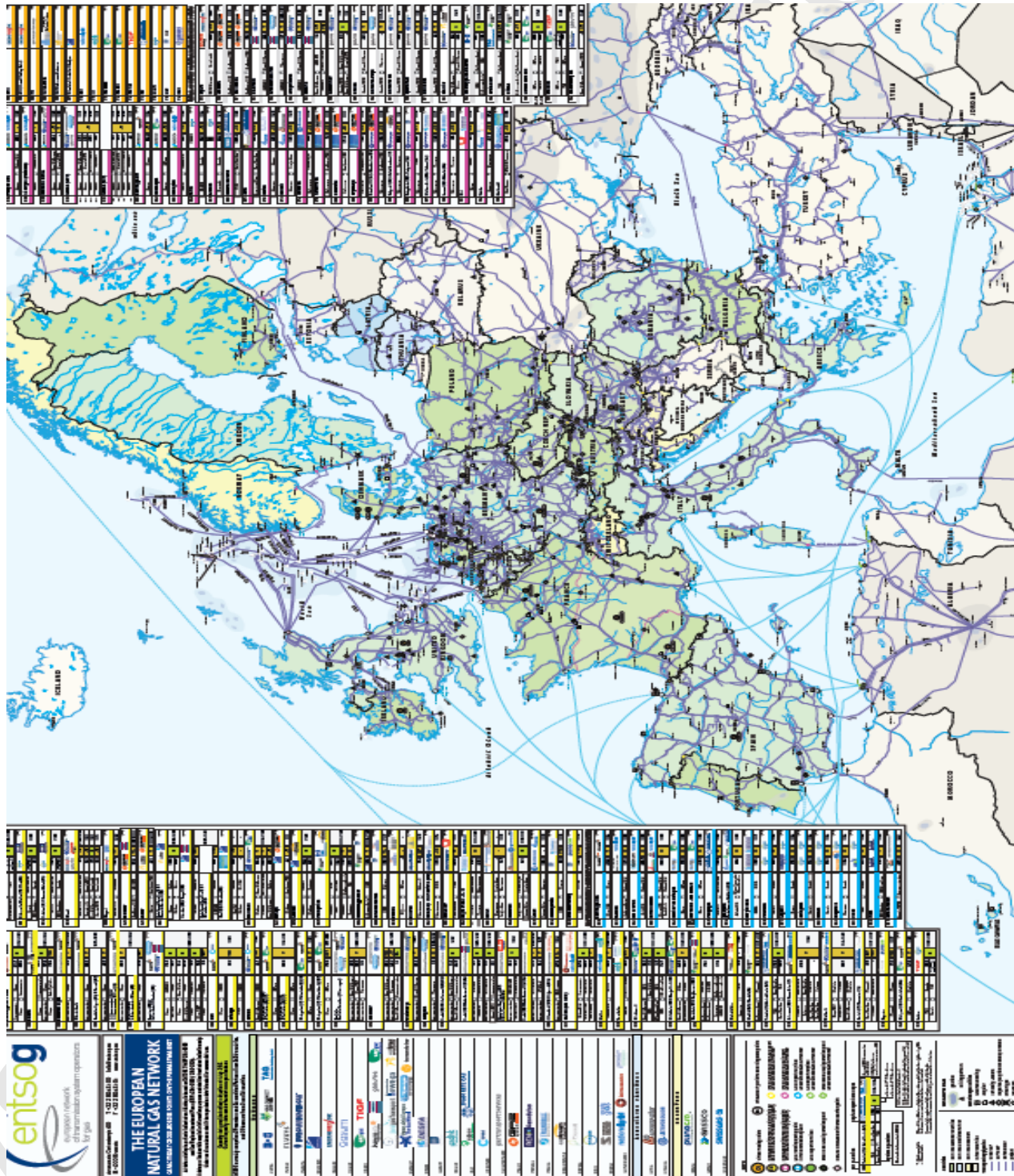
Και στα τρία σημεία πολιτικής, η Ελλάδα μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο: Σε σχέση με τη διαφοροποίηση των ενεργειακών διαδρομών, η Ελλάδα αποτελεί το νότιο σημείο σύνδεσης της ΕΕ με τους δυνητικούς προμηθευτές και κράτη διαμετακόμισης όπως η Τουρκία. Έτσι μπορεί να αποτελέσει μέρος του Νότιου Διαδρόμου, αποκομίζοντας σημαντικά οικονομικά οφέλη από την είσπραξη των τελών, αλλά και πολιτικά, ως κράτος που έχει ενεργό ρόλο στη διασφάλιση του εφοδιασμού της ΕΕ. Εξάλλου ήδη με τον αγωγό TGI, συνδέει την ΕΕ με την Τουρκία, ενώ με τον IGI και τον Trans Adriatic Pipeline, θα ενισχύσει τα κανάλια διέλευσης του φυσικού αερίου.

Και αναφορικά με την πολιτική της διαφοροποίησης των προμηθευτών, η Ελλάδα είναι δυνατόν να ενισχύσει την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης, σε περίπτωση που επιβεβαιωθούν οι προβλέψεις για ύπαρξη κοιτάσματος φυσικού αερίου στην περιοχή της Κρήτης, αλλά και μέσω της ενεργής ανάμιξης στην εκμετάλλευση των νέων κοιτασμάτων στις ΑΟΖ της Κύπρου, Ισραήλ και Αιγύπτου. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι η ανακάλυψη αυτή αποτελεί μία από τις σημαντικότερες ανακαλύψεις για την ενίσχυση της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού της ΕΕ, τόσο λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας με την ΕΕ και της δυναμικότητας των πηγών αυτών, αλλά και λόγω της διαφαινόμενης δυσχέρειας παράκαμψης των προβλημάτων στη συνεργασία με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και τη Ρωσία. Σχετικά με την διαφοροποίηση του ενεργειακού μίγματος, ήδη η χώρα μας λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας με τους προμηθευτές του ΥΦΑ, έχει σημαντική δραστηριότητα εισαγωγής ΥΦΑ. Ενδεχόμενη αναβάθμιση των εγκαταστάσεων αποθήκευσης και αύξηση της δυναμικότητάς τους – και με την χρηματοδότηση από την ΕΕ- θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στην τροφοδοσία της υπόλοιπης ενωσιακής αγοράς με υγροποιημένο φυσικό αέριο.

Σε σχέση με τις διμερείς της σχέσεις με τη Ρωσία, η πολιτική της ΕΕ προς τη Ρωσία μπορεί να χαρακτηριστεί ως πολιτική προσέγγισης και προώθησης του ενεργειακού διαλόγου. Η ΕΕ επιδιώκει να διατηρεί σταθερές διπλωματικές και οικονομικές διμερείς σχέσεις με τον ζωτικό της προμηθευτή σε φυσικό αέριο. Παράλληλα όμως, διακηρύσσει την ανάγκη ενεργειακής διαφοροποίησης και μη εξάρτησης από έναν βασικό παραγωγό, προσεγγίζει τρίτα κράτη παραγωγούς και χαράσσει μία συνεκτική εξωτερική ενεργειακή πολιτική, με στόχο την εδραίωση της ενεργειακής ασφάλειας. Όπως και με άλλα κράτη, έτσι και με τη Ρωσία, η ΕΕ προσπαθεί να θέσει ένα πλαίσιο αρχών που θα διαπνέουν τις συνομιλίες και συμφωνίες, επιχειρεί να την πείσει να υιοθετήσει το κοινοτικό κεκτημένο.

Τα παραπάνω δείχνουν ότι η ΕΕ έχει συνειδητοποιήσει τη βαρύτητα του ενεργειακού ζητήματος και επιδιώκει να εξέλθει πλήρως από την κατάσταση της εξάρτησης. Οι εκτιμήσεις είναι αναμφίβολα αισιόδοξες. Το βέβαιο όμως είναι ότι απαιτείται μακροχρόνια εστίαση στην ενεργειακή πολιτική, ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για εδραίωση της ενεργειακής ασφάλειας στην Ευρώπη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ

Πηγή: <http://www.entsog.eu/mapsdata.html>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- * Αρβανιτόπουλος Κ, Ήφαιστος Π., *Ευρωπαϊκές σχέσεις, γ' εκδ.*, εκδόσεις Ποιότητα
- * Γαλάνης Θ. , *Ελεύθερος Ανταγωνισμός και Αντιαγωνιστικές Πρακτικές στον τομέα της Ενέργειας*, σελ. 115 επ. Ενέργεια, ΝΒ, (2012)
- * Γιακούμελος Στ., *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, εκδ. Μ. Ρωμανός ΕΠΕ, Αθήνα, (2004)
- * Γρηγοριάδης Ι., *Ευρωπαϊκή ασφάλεια και αγωγοί φυσικού αερίου στην Νοτιανατολική Ευρώπη: Ένα νέο πεδίο ελληνοτουρκικής συνεργασίας*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Policy Paper, No 12,(2008)
- * Δαγουμάς Αθ. , *Ενεργειακές Αγορές στην Ελλάδα: Ηλεκτρισμός, Φυσικό Αέριο και διακιώματα εκπομπής αερίων ρύπων*, , Ενέργεια, ΝΒ (2012)
- * Δαγτόγλου, Π. Δ *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο Ι*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, (1985)
- * ΕΠΥΕΘΑ, *Ευρωπαϊκή Ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί*, (1999)
- * Ηλιάδου Αικ., *Απελευθέρωση Αγοράς Ενέργειας κατά το Ευρωπαϊκό και Εθνικό Δίκαιο*, Ενέργεια, ΝΒ (2012)
- * Ηλιόπουλος Κ., *Η Ευρωπαϊκή πολιτική ενέργειας και οι Διεθνείς Συμβάσεις της Ελλάδος στον Τομέα του Φυσικού Αερίου*, Ενέργεια, ΝΒ, (2012)
- * Ιωακειμίδης Π.Κ., *Η Συνθήκη της Λισσαβόνας, Παρουσίαση, Ανάλυση, Αξιολόγηση*, β' εκδ. εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, (2010)
- * Ιωάννου Κ., Στρατή Α., *Δίκαιο της Θάλασσας*, β' εκδ. Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000
- * Καλαβρός Γ, *Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο του Ανταγωνισμού*, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα,(2003)
- * Λοβέρδου – Τυπάλδου Ε., *Αξιολόγηση της Εξωτερικής Ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και των κρατών – μελών*, σ
- * Μαυράκης Δ., Θωμαΐδης Φ., *Μεταφορά φυσικού αερίου από την Κασπία στην Ευρώπη*, ΤΕΕ, 9-10, (2005)
- * Παυλίδης Γ. , *Η Ενεργειακή Κοινότητα: Από μηχανισμός προ – ενταξιακής προσαρμογής σε διαδικασία πανευρωπαϊκής ενοποίησης των ενεργειακών αγορών*, Ενέργεια, ΝΒ, (2012)
- * ΡΑΕ, *Έκθεση για την Ασφάλεια του Εφοδιασμού της χώρας με φυσικό αέριο*, Αθήνα, (2009)
- * ΡΑΕ, *Έκθεση για την εκτίμηση επικινδυνότητας ως προς την ασφάλεια εφοδιασμού της Ελλάδας με φυσικό αέριο*, Αθήνα, (2011)

- * Roberts J., *Η ενεργειακή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου*, εκδ. Παπαζήση, (2008)
- * Σατλάνης Χ., *Η ΕΕ ως διεθνής οργανισμός και έννομη τάξη μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Κομοτηνή, (2010)
- * Στεφάνου Κ., Φατούρος Αρ, Χριστοδουλίδης Θ., *Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Ιστορία – Θεσμοί- Δίκαιο*, τόμος Α΄, εκδ. Ι. Σιδέρης, (2001)
- * Στεφάνου Κ., *Εισαγωγή στις ευρωπαϊκές σπουδές, Οικονομική Ολοκλήρωση και Πολιτική*, τόμος Β΄, εκδ. Ι. Σιδέρης, (2007)
- * Στρατή Αν., *Η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η συνεισφορά της σε μια νέα ενεργειακή πολιτική*, σε *Ενέργεια*, ΝΒ, 2012
- * Σχινάς Ι.Γ., *Προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, (1992)
- * Φαραντούρης Ν., *Ενέργεια, Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, (2012)
- * Φαραντούρης Ν., *Από το Παρίσι στη Λισσαβόνα μέσω Ρώμης: Η εξέλιξη της Αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της Ενέργειας*, στον τόμο *Ενέργεια*, ΝΒ, (2012)
- * Φίλης Κ., *Ενέργεια: Εργαλείο Σύγκλισης ή προϊόν ανταγωνισμού; Η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου*, σε *Ενέργεια*, ΝΒ, 2012
- * Χαροκόπος Μ., *Απελευθερώνοντας το δέσμιο Γκιούλιβερ: Εξ – ασφαρίζοντας τον εφοδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης με φυσικό αέριο*, *Ενέργεια*, ΝΒ (2012)
- * Χατζόπουλος Β., *Η απελευθέρωση της αγοράς του φυσικού αερίου στην Ελλάδα*, ΔΕΕ 7 (2001), σελ. 7 επ.

Ξενόγλωσση

- * Bahgat G., *Europe's energy security: challenges and opportunities*, *International Affairs*, 2006, vol. 82, no. 5, σελ. 961-975
- * Belyi A., *Reciprocity as a factor of the energy investment regimes in the EU-Russia energy relations*, *Journal of World Energy Law & Business*, 2009, Vol. 2, no. 2, σελ. 117 επ.
- * Blockmann S., Wessel R., *The European Union and crisis management: Will the Lisbon Treaty make the EU more effective?*, *Journal of Conflict & Security Law* (2009), vol. 14, No. 2, σελ. 265 – 308
- * Brower D., *Checkmate Gazprom*, *Prospect Magazine*, is. 136, July 2007

- * Delyagin M., *Assessing Russia's Energy Doctrine*, Russia in Global Affairs, vol. 4, no.4, October – December 2006, σελ. 134 επ.
- * Ericson R., *Eurasian Natural Gas Pipelines: The political economy of Network Interdependence*, Eurasian Geography and Economics, 2009, vol. 50, no. 1, σελ. 28-57
- * Ersainovic M., *Central Asia : Developing the Region in the Vortex of the Geopolitical and Geoeconomic Antagonisms of the World Powers*, American Foreign Policy Interests, vol. 29 σελ. 45-48, 2007
- * Finon D., Locatelli C., *Russian and European gas interdependence. Can market forces balance out geopolitics?*, Laboratoire d' Economie de la Production et l' Integration Internationale, janvier 2007
- * Giamouridis A., Paleoyannis S., *Security of gas supply in South Eastern Europe, Potential Contribution of Planned Pipelines, LNG and Storage*, The Oxford Institute for Energy Studies, NG 52, July 2011
- * Haghghi S., *Energy Security and the Division of Competences between the European Community and its Member States*, European Law Journal, Vol. 14, No 4, Ιούλιος 2008, σελ. 461-482
- * Hansen S., *Pipeline Politics; The struggle for control of the Eurasian energy resources*, εκδ. The Clingendael Institute, The Hague, 2003
- * Honore A., *Future Natural Gas Demand in Europe. The Importance of the power sector*, Oxford Institute for Energy Studies, Jan. 2006
- * Ipek P., *Azerbaijan' s Foreign Policy and Challenges for Energy Security*, Middle East Journal, vol. 63, no. 2, spring 2009, σελ. 227 επ.
- * Iliadis N., Triantafyllidis V., *Natural Gas market dynamics and infrastructure development in South East Europe*, IEEE, 2008
- * Kemp A., Stephen L., *Prospects for Gas supply and demand and their implications with special reference to UK*, Oxford Review of Economic Policy, 2001, vol. 17, no. 3, σελ. 346 επ.
- * Kirchner E., Berk C., *European Energy Security Co- operation: Between Amity and Enmity*, JCMS 2010, Vol. 48, no. 4, σελ. 859-880
- * Kovacevic A., *The impact of the Russian – Ukrainian crisis in South Eastern Europe*, Oxford Institute for Energy studies, NG 29, March 2009
- * Larrabee, S. *Ukraine at the Crossroads*, The Washington Quarterly, vol. 30, no. 4, autumn 2007, σελ. 45 – 61

- * Lanteigne M., *In media res: The development of the Shanghai Co-operation Organization as a security community*, Pacific Affairs, vol. 19, no. 4, σελ. 605-622, διαθέσιμο σε JSTOR
- * Market Observatory for Energy, *The Caspian Region and Central Asia*, 2010
- * Macdonald Mott, *Supplying the EU Natural Gas Market, Final Report*, Nov. 2010
- * Ministry of Energy of the Russian Federation, *Energy Strategy of Russia, for the period up to 2030*, Moscow 2010, available online : http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_%28Eng%29.pdf
- * Mulligan S., *Energy, Environment, and Security: Critical Links in a Post – Peak World*, Global Environmental Politics, vol. 10, no. 4, Nov. 2010, σελ. 79-100, εκδ. από MIT Press
- * Nye J., *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, New York: Pearson Longman, 2005
- * Ovcharenko V., *Natural Gas Prospects in Developing Countries and the Role of LNG Transportation*, Natural Resources Forum 4, United Nations, σελ. 277 – 290
- * Pelkmans J., *Making EU network markets competitive*, Oxford University Press and the Oxford Review of economic policy, vol. 17, no. 3, 2001, σελ. 432 επ.
- * Sachinis H., *Southeastern's Europe Natural Gas choices*, DEPA, 2012
- * Schneider H., *The Future Role of Natural Gas in Europe*, Natural Resources Forum, United Nations, New York, 1983
- * Scholz U., Purps S., *The application of EU competition law in the energy sector*, Journal of European Competition Law & Practice, 23-10-2010
- * Simpson J., Min K., *Gas emergency policy: Where do IEA countries stand?*, International Energy Agency, May 2011
- * Spykman N., *The geography of peace*, ed. H. Nicholl, Harcourt, Brace and co. , NY, 1994
- * Stern J, *The Russian – Ukrainian gas crisis of January 2006*, Oxford Institute for Energy Studies, Jan. 2006, σελ. 1-2
- * Thien P.P., *The criteria of color Revolutions as modular Political Phenomena in Post – Communist countries*, July 2009.
- * Trenin D., *Russia redefines Itself and Its Relations with the West*, The Washington Quarterly, vol. 30, no. 2, spring 2007, δημ. από MIT Press, σελ. 95-105

- * Tsakiris Th., *Energy Security Policy as Economic Statecraft: A Concise Historical Overview of the Last 100 Years*, *Agora Without Frontiers* Volume 9 (4) 2004, 307-329
- * Tucker J., *Enough! Electoral Fraud, Collective Action problems and Post – Communist colored Revolutions*, 2007, *Perspectives on Politics*, vol. 5 no.3 , σελ. 537-553
- * Verrastro F., Ladislav S., *Providing Energy security in an Independent world*, *The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology* *The Washington Quarterly* , 30:4, 95–104
- * Woehrel S. , *Russian Energy Policy toward Neighboring Countries*, CRS Report for Congress, November 2007, διαθέσιμο στο διαδίκτυο
- * Zavadkyte S., *The obstacles in the creation of a common EU – Energy policy*, Nov. 2010, διαθέσιμο σε www.e-ir.info
- * Zeyno B., *EU Energy Security: Time to End Russian Leverage*, *The Washington Quarterly*, vol. 30, no. 4, Autumn 2007, εκδ. από MIT Press

Ευρωπαϊκά Νομοθετικά Κείμενα

- * European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, **Energy Roadmap 2050**, COM (2011) 885/2
- * European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, **On security of energy supply and international cooperation – ‘The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders’**, COM (2011) 539 final
- * European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, **Second Strategic Energy Review, An EU Energy Security and Solidarity Action Plan**, COM (2008) 781 final
- * European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, **Energy 2020, A strategy for Competitive, sustainable and secure supply**, COM (2010), 639 final

- * Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, **Πράσινη Βίβλος, Προς ένα ασφαλές, αιεφόρο και ανταγωνιστικό ευρωπαϊκό δίκτυο ενέργειας**, COM (2008) 782 τελικό
- * Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, **Πράσινη Βίβλος**, COM (2000) 769
- * Οδηγία 2004/67/ΕΚ του Συμβουλίου σχετικά με τα μέτρα διασφάλισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο, L 127/92/ 29-4-2004
- * Κανονισμός (ΕΥ) 994/2010, ΕΥ L 295/ 12-11-2010
- * Κανονισμός (ΕC) 1775/2005 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα διανομής φυσικού αερίου, L289/1
- * Κανονισμός (ΕC) 715/2009
- * Οδηγία 2003/55/ΕC
- * Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, **Προοπτικές για την εσωτερική αγορά αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας**, COM (2006) 841 τελικό
- * Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο - **Ενεργειακή Υποδομή και Ασφάλεια Εφοδιασμού** COM (2003) 0743 τελικό
- * Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, **Χάρτης Πορείας για μια αποδοτική, από πλευράς πόρων Ευρώπη**, COM (2011) 571 τελικό
- * Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 17^{ης} Σεπτεμβρίου 2009 σχετικά με τις εξωτερικές πτυχές της ενεργειακής ασφάλειας, 2010 / C 224 E /06

Ηλεκτρονικές Πηγές

- * www.ec.europa.eu
- * www.energy.eu
- * www.desfa.gr
- * www.depa.gr
- * www.rae.gr
- * www.energia.gr
- * www.gte.org
- * www.gazprom.com
- * www.eegas.com

- * www.energy-community.org
- * www.economist.com
- * www.encharter.org
- * <http://www.entsog.eu/mapsdata.html>
- * <http://www.edison.it>

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Πανεπιστήμιο Πειραιώς